

સા. ના. ના. ના.

એક નાવલ.

અડકલમંદ એવડકું!

લખનાર—મશરૂક.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૨૮૮

ત્રાણિક

પુસ્તકનું નામ રુદ્રાભંદ ૫૫૩૬

વિષય ૫-૧૩

ખનામે પાક ખુદા.

અક્કલમંદ બેવકુફ !

ટુંકી વાર્તાઓની એક નાવેલ

લખનાર—“ મશરેક.”

તે

મીં સોહરાબ શહેરિયાર ધરાની

તે

“પરસ્તાને ચકરમ”, “બેચેન હુન્યા”, “ઘેલા ઘાંચીનું કુટુંબ”,
“શયલા કુંવારી”, “હમશીર કે શમશીર?”, “ફીતરતી ભારબ”,
“રંજ ને ગંજ”, અને “ગુલ-આફતાબ” નામની વાર્તાઓનાં;
તથા “ઝાલીમ ખખીસ”, “અહડા અહડી”, ઉર્દુ
ઉપરથી “દેખાવલી દાકણ”, “નીતીમાન નરગીઝ”,
“જીગરમાં દીગર”, અને “એક બેકસ છોકરી”
નામના નાટકોનાં; તથા “જેહાંગીરનામું”
નામના ઇતીહાસના લેખક.

આ “અક્કલમંદ બેવકુફ” નામની ચોપડીમાંની સઘળી
વાર્તાને નાટકમાં ઉતારી લેવાના કે ફરીથી છપાવવાના તમામ
હક્ક એના લેખક મીં મશરેકે પોતે સ્વાધીન રાખેલા છે.

સંવત ૧૯૭૪.

સને ૧૯૧૮.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૫૦૦.

કીંમત રૂપીઓ એક.

પહેલાં પાક ખુદાનું નામ અને પછી બે બોલ બોલતાં જણાવીશ કે આ ચોપડી પેલાં ભૈરાંઓ કહે તેમ “કોઈ ભારી દાહારે હાથમાં લેવાયલી” કે કેમ, તે મારકુટે જેમ તેમ જેમ તેમ થુસુક થુસુક ચાલે છપાઈને આખરે બહાર પડી છે, એ બહાર પડી છે જે માટે પાક પરવરદીગારનો હું શુકગુઝાર છું.

આ ચોપડીનું નામ “અક્ષલમંદ બેવકુફ” છે, અને એમાં છતી અક્ષલનાઓ કેવા બેઅક્ષલ બને છે તેના ચીતાર મેં મહારી નાચીઝ શકતી મુજબ રૂબૂ કીધા છે. દરેક વાર્તામાં જખાનીનો જોશ અને રસીલો પ્લોટ મુકવા સાથે કુટુંબ કખીલામાં વાંચવા લાયક થઈ પડે અને લોકોને બોધ મળે તેવી ચીઝો મેં મુકી છે, જેની આશા છે કે મહારાં અઝીઝ વાંચનારાંઓ કદર કરશે.

બે ચાર મહીનામાં મહારી નવી નોવેલ જે એક આખી વાર્તાની બનેલી છે, અને જેનું નામ “ફીતરતી ભારબ” ઉર્દૂ “તકદીરની તકલીફ” છે તે પાક પરવરદીગાર ચારી આપશે તો બાહર પાડવાની આશા રાખુંછું, એ વાર્તા મુંબઈના જાણીના રોજીંદા પેપર “પ્રજા-મીત્ર” અને “પારસી” ના દર બુધવારના અંકમાં લગભગ સાત મહીના સુધી છપાઈ હતી અને તે ઘણી વખણાઈ હતી.

લી. દુવાગીર,
“મશરેક.”

આ “અક્ષલમંદ બેવકુફ” ની નોવેલ એના લેખક “મશરેક” તે મી. સોહરાબ શહેરીયાર ધરાનીએ કાશીનાથ હાઉસ ધોબીતળાવ મુંબઈમાં પ્રમટ્ કરી છે, અને મી. મોતીલાલ શામળદાસે ધી અમદાવાદ યુનીયન પ્રીંટીંગ પ્રેસ કં. લી. ટંકશાળ અમદાવાદમાં છાપી છે. દીસેમ્બર સને ૧૯૧૭.

ડો. બે. મોતીવાલા

ના

જુલાબનો પાક અને લુકી

એ પાક વનસપતીની બનાવટનો છે અને એની અંદર જમાલ મોટા જેવી કાંધપણ ઝેરી ચીજોની મેળવણી નથી એ ધણોજ કાયદાકારક છે. પેટ લાવવા ઉપરાંત એ લીધાથી સરખાતની ખાંશી બદલનથી અને તાપ નરમ પડે છે. ગમે તેવા નબળા માણસોને પણ કાંધથી ધારતી વગર આપી શકાએ છે. જેઓથી એ ગળાએ તેમ નહિ હોય તેઓએ “ મોતી-વાલાની જુલાબની લુકી ” વાપડવી કે જેનો ગુણ પણ પાકના જેવોજ છે અને ટેસ્ટ પણ સારો હોવાથી ગમે તેવાં સુખાળા ગળામાંથી સહેલાઈથી પસાર થઈ જાય છે. જુલાબની દવાઓમાંથી કાંધપણ લીધાથી ગમે તેવું નબળું માણસ સહેલાઈથી કબજામાં લઈ શકે છે.

કી. પાકની દાખડીના રૂ. ૦.૧૦ અને લુકીની દાખડીના પણ રૂ. ૦.૧૦ મુક્ત સરતીફીકેટો મંગાવી વાંચવા માટે લખો.

ડો. બે. મોતીવાલા મોરલેન્ડ રોડ, બાયબલા—મુંબઈ.

(સેક્ટો સરતીફીકેટોમાંથી અત્રે થોડીક છાપી છે.)

- (૧) સુરત શહેરના બહુ જાણીતા બ્રાહ્મણ વકીલ બેનનજી માલેકજી લખે છે કે “ મોતીવાલાનો પાક પેટલાવવા માટે એક ધણીજ સારી દવા છે. એ પાક હું ઘડી ઘડી અરથો તોલો કે તેથીની ઓછો લેવું છું, અને તે લેવાથી હું કબજામાંથી હેરાન થતો નથી.
- (૨) મુંબઈની હાઇકોર્ટના રજીસ્ટ્રાર અને કરોડોની અરકયામટના લા-એક અને કામેલ રીસીવર સાહેબ શેઠ આર. દી. શેઠનાએ એક વેળા લખવાની તકલીફ લઈ હમોને જણાવ્યું હતું કે “ તમોએ મોકલેલા જુલાબની લુકી માટે તમારો ધણોજ ઉપકાર માનું છું. તમોએ જે એક વેળા અગાઉ આપી હતી તે ધણીજ ઉપયોગી થયેલી જોઈ છે.

શા માટે હેરાન થાવો છો ? દાંત દુખે તો કાં નહીં વાપરતા ડો. બે. મોતીવાળાનું ખરું હીંદી દાંતનું મંજન?

એ દાંત કે દાઢના દુખાવા ઉપર એક ખરેખરું રામબાણ ઔષધ છે. એ મંજનથી દાંત મોતી જેવા સફેદ તથા સુંદર થાય છે. પારા મજબુત થઈ તેમાંથી નીકળતું લોહી બંધ પડે છે તથા તેમાં થતું દરદ તદ્દન મટી જાય છે. એ મંજનથી થરો બાઝતો અડકે છે, દાંત ઉપરના સધળા ડાઘ નીકળી જાય છે અને અસ્વચ્છ તથા સડેલા દાંતમાંથી નીકળતી બદબો દુર થાય છે. એ મંજન વાપરનારને દાંત કે દાઢનું દુખ કુદી થતું નથી તથા દાંત ને દાઢ મોટી ઉંમર સુધી મજબુત રહે છે.

વાંચો મુક્ટ સરતીફીફીટો

કો. શીશી ૧) ના ૩. ૦ દાખડી ૧) ના ૩ ૦૦ તથા જથ્થાબંધ લેનારને વધુ કીંદાયત ભાવે આપશું.

ડો. બે. મોતીવાળા, મોરલેન્ડરોડ, બાયબલા—મુંબઈ

(હજારો સરતીફીફીટોમાંથી થોડીક અત્રે છાપી છે)

મોતીવાળાનું મંજન અમે પોતે કેટલાક દહાડા થયા વાપરીએ છીએ અને બીજાં મંજન હવે હમેને પસંદ પડતાં નથી.

હરીસીંગલ રૂપસીંગલ.

બાવનગરના મહારાજ સાહેબના બંધુ.

મારે કહેવું જોઈએ કે મોતીવાળાનું દાંતનું મંજન ધણું સરસ છે. એથી દાંત ઉપરનો થરો દુર થઈ દાંત મોતી જેવા સફેદ થાય છે અને વળી મોહાડાંનો વાસ પણ સુધારવાને એમાં ગુણ છે.

ડબ્લ્યુ. જે. મોન્ટગોમરી

બગદાનાના સીરીલ સરખન.

મોતીવાળાનું દાંતનું મંજન મેં પોતે વાપર્યું છે અને તેથી મને એવો અનુભવ મળ્યો છે કે દાંત ધણા અજગ રીતે તેથી સાફ તથા મજબુત થાય છે.

ન. રૂ. ઉમરીગર

અરદેશર હોરમારજીના ધરમના દવાખાનાના તથા કેટલીક મીલોના ડાકટર તથા દાંત વૃદ્ધ.

તમારું દાંતનું મંજન બેશક સાફ છે. કારણ તેથી મારા પારા મજબુત થયા છે અને એક દાઢ જે થોડી હાલતી હતી અને જેમાં દરદ થતું હતું તે મજબુત થઈ છે અને હાલમાં સગવડથી મારાથી મારો ખોરાક તે દાઢવડે ચાવી શકાય છે.

ડબ્લ્યુ. એચ. સેલરસ.

નરસીંગપુરા મધે ડેપ્યુટી કમીશનરની ઓફીસમાં આસીસ્ટન્ટ.

બનામે પાક ખુદા.

અક્કલમંદ બેવકુફ !

હુકી વાર્તાઓની એક નાવેલ.

લખનાર—મશરેફ.

લોહીનું પાણી !

૧.

ઈનસાનની શકલમાં ફીરીસ્તો !

તે ખીચારો છોકરો ઝોટલાની બહાર બેસીને પોતાના બેંક હાથોમાં માથું પકડીને ડચકાંપર ડચકાં ખાઈ નવધાર આંસુએ રડતો હતો !

તે ઝોટલો કોટની એક સાંકડી ગલીમાં ગીચપીચ ઘરોની આખીરીએ આવેલા એક નહાના કંગાલ ઘરનો હતો, અને પેલો છોકરો તે કંગાલ ઘરનાં ભોંયતલીયામાંની અંધારી એક કોટડીમાં પોતાની મુશ્કેલીસ મા સાથે રહેતો હતો—કંગાલ તે સાંકડી ગલી હતી, કંગાલ તે ઘરનું ભોંયતલીઈ હતું, અને કંગાલ તે ઝોરડીનો દેખાવ હતો. એક પેટી, થોડાંક વાસણ, એક ભાંગીતુટી કબાટમાં પડેલાં થોડાંક કપડાં, અને એક ખાટલી તે ઝોરડીમાંનો માત્ર સામન હતો. ઉનાલાનો ચલકતો દીવસ છતાંખી તે અંધારી કોટડીમાં એક નહાની બતી સલગતી હતી, અને તે બતીની ઝુંફતી રૈશની બતાવતી હતી કે ત્યાંની ખાટલીપર એક અઊરત ખાંસતી—થાંસતી ખીમાર પડેલી હતી !

તે અઊરત પેલા ઝોટલાપર બેસીને રડતા છોકરાની માદર હતી, અને તે પગે—હાથે રસનું ઝોર વધી જવાના સમયથી આજે ખાટલે પડી હતી !

તે ખીચારીથી ચલાવું-હલાવું નહીં હતું, ડાકટરની દવા સાર ધરમાં પુરા પૈસા નહીં હતા, અને આજે તેનાથી રંધાયું નહીં હોવાથી પેલો છોકરો નીસાળેથી ધર જમવા આવેલો, ધરમાં કાંઈ ખાવાનું નહીં મલવાથી રડતો હતો !

“નંદાંગીર, દીકરા, મારપરના જરબધને તાંહાં જ, તુને ઇંકું રોટલી આપસે.” તે માતાએ પોતાના ભુકા બેટાને કહ્યું, “મહારેથી ખીલકુલ ઉઠાયું નહીં, ને ઘેરમાં કંઈ નથી.”

“નહીં, માયજી, હું જરબધને તાંહાં નહીં જતો-મહને પધસા આપો :તો હું ધરાનીને તાંહાં જમને ખાધ આઉં.” તે છોકરાએ બજીર થઈને કહ્યું, પણ જ્યારે ધરાનીને ત્યાં જમને ખાધ લેવાના પધસાખી તે માદર તે દીવસે શાળા પાડી શકી નહીં ત્યારે તે રૂસાયો, રડ્યો, અને બાર વરસનો તે છોકરો ઓટલાની બહાર જમને ડચકાં ખાવા બેઠો !

તે છોકરો એમ રડતો હતો, તેટલાં ધરની એક લેનડામાં મોટે ધરનાં કોઈ ખાધ પસાર થતાં હતાં જેવણની નજર તે છોકરાપર પડી, અને તેવણે કોચમેનને ગાડી ઉભી રાખવાનો હુકમ આપ્યો. ગાડી ઉભી રહી ગઈ, કે તે બાઈ ગાડીમાંથી નીચે ઉતરીને તે છોકરા પાસે ગયાં, અને તેના માથાં ઉપર હાથ મુકીને પુછ્યું: “બચ્ચા, કાંઈ રરેજ?”

“જી, મહારાં માય ઘણાં સીક છે ને હું ભુખો છું.” તે છોકરાએ ઉડીને તે બાઈની ઇજાજત કરતાં ડચકાં ખાધ ખાધને કહ્યું.

“તહારાં માય કાંહાં છે?” તે બાઈએ પુછ્યું.

“અંદર ઓરડામાં છેજી.”

“ચાલ, મહને અંદર તહારાં માય આગળ લઈ જા.” તે બાઈએ પાછું તે છોકરાનું માથું પસવારીને કહ્યું.

“નહીંજી, તમારેથી તે ઓરડામાં ચલાશેજી નહીંજી, બધું અંધાઈ ઘણું છેજી.” તે છોકરાએ રડવાનું મોકુફ કરીને સમજાવ્યું.

“અંધાઈ છે તો બતી સલગાવજે, તું મહારી શીકર ના કર, બુચા.” તે રહમદીલ બાઈએ ઘણા મોટાં મનથી કહ્યું.

“ઓરડીમાં વાસખી ઘણોજ આવેજી, તહમારેથી વાસ નહીં ખમાશેજી, -અમારી ઓરડીની પછવાડે ગટર છે તેનું એ ન્યુસંસ છેજી.” તે છોકરાએ જણાવ્યું.

“તુને ઇંગ્લીશ આવરેજી કે તું ન્યુસંસ બોલેજી?”

“જી, હાજી,” નંદાંગીરે કહ્યું “હું સરની સ્કુલમાં જાઉંજી, અને થર્ડ સ્ટેનડરડમાં છેઉંજી.”

“તહારાં માય ત્યારે ઘણાં બલાં છે. આટલી ગરીબ છતાં તુંને કેટલાં કામેકાળે મોકલતાં નથી અને ઇંગ્લીશ શીખવેછ એ કેટલું બધું નેક !” તે બાઈએ જણાવ્યું “તેં મ્હને કહ્યું કે તું ભુખો છે, મેં સાંભર્યું કે સરની રકુલમાં હવે થોડા દહાડામાં એવું થશે કે ગરીબ છોકરાઓને મફત ખવારસે-વાઈ, એ બધી વાત છોરીને ચાલ તહારાં માય પાસે, પહેલાં મ્હને ઝોરડો બતાવ ને લે આએ” તે બાઈએ એમ બોલીને એક રૂપીઆ કાઢી આપતાં વધાર્યું “આસે પાસે કોઈ હોટલ હોય તો તાંહાં જમી આવ, ને પછસા વધે તે તહારાં માયજીને લાવી આપજે.”

અને તે પરગણુ બલી બાઈને પોતાનો ઝોરડો બતાવીને બુકો જહાં-ગીર રૂર મારતો કે ધરાનીની દુકાનપર દોડ્યો.-ખાટલી ઉપર પડેલી તે મુઢલીસ બીમાર ઝોરડે કોઈ નવી બાઈને પોતાના બીછાના નઝદીક ઉભેલી જોઈને ઉઠવાની કોશીશ કરતાં કહ્યું “આવો માય.”

“કંઈ નહીં માય, કંઈ નહીં-ત્હમે સુધ રહો. હું આએ કોરપર બેસુંછ” અને તેમ બોલતાંજ તે તવંગર બાનુએ કંગાલ બીછાનાપર વગર સુગે એકદમ બેસી જતાં તે બીમારને સંધ્યારો આપ્યો “હું ત્હમોને મલવા આવીછ, ત્હમારો બુચો બહાર બેસીને રરતો’તો તે જોઈને મેં તેને ખજર પુઝી. શું ત્હમારી પાસે બુચાને ખવારવા જેટલાખી પૈસા નથી?”

“નહીંજી, નથી. હું સીવીસાંધીને મ્હાઈ ને મ્હારા આએ એક પુરા છોકરાનું પુરું કંઈજી” તે બીચારી મુઢલીસ કોઈ દીલસોઝ સગું મધ્યું હોય તેટલી મનમાં ખુશી થઈને તે નવા જોયલા બાઈ આગલ પેટ ખાલી કરવા લાગી “થોરાં પછસા એકકાં થાય કે ઘેરવાલાને ઘોબીને વગેરે આપી દેઈ હું મ્હાઈ ને આએ બચ્ચાનું પેટ ભરી રેહુંછ, પણ આજે બે દાહારા થયાં હું તદનજ ખાટલે પરીછ. કાલે તો તરું મરું કંઈ રાંધીખી સકાયું, પણ આજે રસનું જોર હાથ પગમાં એટલું બધું જોરમાં ઉભઈ આયું કે કંઈજી કામ થયું નહી. ચાર રૂપીઆ ને દસ આના કાલે ફક્ત વધેલા હતા, તેમાંથી સાંજના ઘેરવાલો સાહરા ચાર રૂપીઆ ભાઈ લઈ ગીઓ-ને બે આનામાંથી આજે રહવારે મ્હારા જાંહાંગીરે આએ-પાઉં-માખણ ધરાનીને તાંહાંથી લાવીને બાધું, હું સમજી કે અપોર પરતાં તો હું સારી થઈ જવસ, ને સદરો જે સીવવાનો થોરોક બાકી છે તે સીવીને નવજબાને આપી આવસ તો સદરાના પૈસા સાથે નવાજબઈ બે ચાર આના ઉછીના આપસે તો અપોરે કંઈ રાંધસ-પણ નહીં. મ્હારી તાપ વધી ગઈ ને બધું રહી ગયું.”

“ઘેરવાલાને બીજે મહીને ભાઈ આપી સાહરા ચાર રૂપીઆ રાખીને

હાલમાં ખાવા પીવાનું ને દવધ દારનું કંઈ કરતે.” તે મોટે ધરનાં બાનુએ સમજ આપી.

“નહીંજી, ઘેરવાલો ધણેજ ભુંડો માણસ છે. છે તો આપરી હમ-જાતનો, પણ તેનામાં જરાક દયા નથી. એક મહીનો એમજ ભાઈ ચહરી ગયેલું તો મને અધત્યાર રાતોવધ બહાર કાઢારી મુકવાની ધમકી આપી ગીઆ! આજે ધુસલી જેવી ઝોરડી, અંધાર, વાસ, ને ભાઈ ઝોસારવા કહ્યું તો કેજે ‘આવતે મહીનેથી આંઠ આના વધસે’-સુ’ કંઈ માય, એવો જીલમ છે.”

“તહમે ગરીબોને રાખેજ તે ચેલી ઉપર કાંય નહીં જઈને રેહેતાં?” પેલા પરગજુ નેક બાનુએ પુછ્યું.

“તે ચેલી તો નામની ગરીબોની ચેલી તરીકે કહેવાયજ-આકી તેમાં તો હારમોન્યમ ખાનાં ને આયા બોયવાલાંઓને રાખવામાં આવેજ. લાગે લાકરાં ભાગેજ, ને મહારા જેવાં ગરીબો તો આવી અંધારી ઝોરડીમાં ગંધઈને પુરાં થઈ જાયજ!” તે મુશ્લીસે દીલનો સાચો ઉભરો કાઢ્યો “તહમે આજે મહારાં જેવાં ગરીબને ઘેર આયાંજ તો તહમે અમારી હાલત જોઓજ. આકી સીરે પોહરેલાંઓને તરકામાં બેઠેલાંઓની આપડા કાંઠાંથી માલમ પરે !”

“આજે હું આજે મોહલામાંથી પહેલવહેલીજ પસાર થઈ, અને મેં તહમારાં બુચાંને રરતો જોયો, મહાઈ દીલ દુખાયું, ને હું અહીં આવી હું મહારાં નેક નસીબ સમજુંજ કે મેં એક હમજાત ગરીબની આવી દુખી હાલતનો ખરો ખ્યાલ મેલવ્યો. અને હવે હું મહારી બનતી મદદ તહમોને કરશ” તે બાધએ કહ્યું “મહાઈ નામ ગુલબાઈ તારાચંદ છે, અમારો બંગલો વાલકેશ્વરપર છે.”

“પાક પરવરદેગાર તહમારાં જેવાં નેકને સદા સુખી સુખીઆરાં રાખે, જો બધાંજ મોટે ઘેરનાંઓ તહમારી માફક ગરીબોને ઘેર જઈને તેઓની ખરેખરી ગરીબાતનો ખ્યાલ મેલવતાં હોય તો આજે તહમારી માફક કેટલાં બધાં તવંગરો મહારાં જેવાં ગરીબોને, મદદના થઈ પડે” તે મુશ્લીસે રડી પડતાં કહ્યું “ગુલબાઈ, હું એક વીધવા ઝોરત છેઉં, મહને મહારાં મરહુમ ધણીને વાસ્તે ધણું માન છે-અને તે છતાંખી મહને જ્યારે નાલાયક સખુનો સાંભરવા પરીઆં તાહારે મહને ભોંય ભારી પડી ગઈ!”

“તહમે કોણની વાત કરોજ બહેન?” ગુલબાઈને સમજ નહીં પડવાથી તેણે તે ખીમારના કપાલપર હાથ મુકીને પુછ્યું.

“મહારી-હું કહેવાતા એક ધરમ ફંડની મદદ લેવા સાંઈ એક દાહાડે

ગેઇ, તો તે ધરમકંડના સેક્રેટરી મ્હને કહેવા લાગ્યા ‘તહમે જુવાન છેઓ ને બીખ સાના માંગવા આયાછ? જાઓ, રાતામાતા ગોરાં ગોરાં છેઓ તો બીજો માટી કરો.’”

તે મોટે ધરની બાનુએ તે સાંભળીને હોટ કરડયો ! “જેઓ, ગરીબ વીધવાઓને કેવો ખરાબ અનુભવ મળેછ !” તે રડતાં રડતાં બોલી “ તે દીવસથી મેં ધરમકંડના નામપર પુરો મુખ્યો, ને સીક હોઉંછ તોખી મહાકંડ ને મહારાં જાંહાંગીરનું પુરું કરવા મરતી મરતી ખી સખત મહેનત કંઈ-ખીયારા ધરમના કરનારા શેરીઆઓ કેટલાક કફાડા માણસોના હાથમાં કામ સોંપી જાયછ, અને તે કફાડાઓ દયાહીણુ રીતે અમારાં જેવાં ગરીબોને ઠોકરે મારેછ, અને અપમાન કરેછ ! ખરેખર, સાચીજ વાત છે કે જીવતા જીવત હાથે જાતે કીધેલી સખાવત સારી.”

તે મોટે ધરની બાનુ આ અજાયબ કરનારી નવી વાત જાણીને બહુ દીલગીર થઇ ગઇ, અને તેણે તે ખીમાર મુશ્કેલીસના માથાપર હાથ ફેરવતાં કહ્યું “તહમે ખીલકુલ શીકર ના કરો. પાક ખુદા કરશે તો તમુને હવે ઘણી આપડા ખમવી નહીં પરશે. હું હમણાં મહારા ડોક્ટરને બોલાવી લાઉંછ, અને તે પછી અહીંથી ખસેરીને હું તહમુને મહારા બંગલામાં લઇ જાઉંછ, તહમારો જાંહાંગીર મહારા છોકરાઓની સાથે સ્કૂલમાં જઇને શીખશે, અને તહમે મહારાં ઘેરમાં કામકાજ કરીને ઘેરનાંજ એક હોવ તેમ રહેજો. હું મહારા બંગલામાં તમુને જુદો ઓરડો અપાવશ.”

“ઓ તહમારી કેવી મોટી મહેરબાની, બાઇજી !” અને ખુશીના આંસુઓ પાડતી તે મુશ્કેલીસ ઓરતે ઓવરણાં લીધાં.

તે પછી તે પરમાર્થી બાનુ પોતાની લેનડોમાં જઇને ખુદ પોતાના ડોક્ટરને તેડી લાવી, અને ડોક્ટરે વખતસરની મદદ હોવાથી થોડા વખતમાં આરામ થઈ જવાનો સંધ્યારો આપ્યો.

ખીજે દીવસે તે મુશ્કેલીસ વીધવા નવાજબાઇ કરંજીઆને વાલકેશ્વર ઉપરના “ગુલ વીલા” માં લઇ જવામાં આવી.

વખત વીત્યો ગયો.

અને નવાજબાઇ કરંજીઆ તદનજ સારી થોડા દીવસમાં થઇ ગઇ, તે ગુલબાઇ તારાયંદની ફેમીલીમાં ધરનુંજ એક માણસ હોય તેમ હેલાઇ બેલાઇને રહેવા લાગી, અને તેનો બેટો જાંહાંગીર તે નેક પરમાર્થી બાનુના બે છોકરાઓ સાથે સ્કૂલમાં ફેલવણી લેવા લાગ્યો.

ચાર વરસ થઇ ગયાં.

જાંહાંગીર કરંજીઆએ મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાર કીધી, તેની માયે તેને હવે કોઇ નહિકરો ઉપર રહી જવા કહ્યું—પણ, ગુલબાઇ તારાયંદે તે સ્માર્ટ છોકરાને વધારે આગલ શીખવીને તેને આગળ ચાલતાં ડોક્ટર બનાવવાનો પોતાનો વીચાર જણાવ્યો.

અને હવે, તેથી, પરમાર્થી બાનુ ગુલબાઇ તારાયંદની મદદથી મુફલીસ નવાજબાઇ કરંજીઆનો છોકરો જાંહાંગીર કોલેજ—લાઇફમાં દાખલ થયો.

૨.

ઇનસાનની શકલમાં શયતાન !

વખત ! વખતે આ દુનયાને લાખો વરસોની પુરાણી બનાવી દીધી, તો પછી પાંચ સાત વરસ તેની આગલ શું હીસાબમાં અને કેઇ બીસાદમાં ?

જેહાંગીર કરંજીઆ હવે ડોક્ટર જેહાંગીર કરંજીઆ થયો. તારાયંદ કુટુંબની મહેરબાનીથીજ તે વધ્યો હતો, અને તેની માય પોતાના વહાલા બેટાને ખાતીર તે કુટુંબની ખીદમત ઘણીકવાર એક ન્હાના નકીર મીસાલબી કરતી હતી.—ગુલબાઇ તારાયંદ તે મુફલીસ મા—બેટા માટે એક મદદગાર શ્રીરીસ્તો પુરવાર થયાં હતાં, અને નવાજબાઇ કરંજીઆ વરસોની તે નેક બાનુની પનાહમાં રહેલી આજની તેની સુખી હાલત માટે રૂવેરૂવાંથી આભારી હતી.

મગર, હવે જુદાઇનો વખત આવ્યો !

ગુલબાઇ તારાયંદને તેવણના બેટાઓએ તેવણની નજલી થઇ પડેલી દેહ વાસ્તે હવા ફેરફાર માટે જવા કહ્યું, ગુલબાઇએ હીંદુસ્તાનનીજ કોઇ જગ્યાપર ચેનજ ઉપર જવાની ખવાહીશ બતાવી, લેકીન તેમના વડા બેટા નહીશીરને વીલાયતી બેરીસ્ટર થવાની હોંસ થઇ આવવાથી મમ્માને ઇંજેનેન્ડ જવનું ક્યાણ થયું !—પોતાના બેટાઓની મરઝીને આધીન થઇને વીધવા બાનુ ગુલબાઇ તારાયંદ પોતાના બેટા નહીશીર અને ઝાલને લઇને ઇંજેનેન્ડ જવા તકવાર થયાં, જ્યારે નવાજબાઇએ હવે પોતાનો બેટા કમાતો થવાથી તે બલાઇથી ભરેલાં કુટુંબપર વધારે વખત બોજ સમાન થઇ પડવાની ના પાડી. ગુલબાઇએ નવાજબાઇને સમજાવી, પણ નવાજબાઇએ

ન્યારે પગે પડીને મારી માંગી તયારે તે નેક બાનુએ વધારે બહોંસ કીધી નહી—અને જેહાંગીરને એક ડીસપેનસરી કાઢી આપવાની મરજી બતાવી.

વકીલ નઉશ્ચીર અને ડોક્ટર ઝાલે ડોક્ટર જેહાંગીર કરજીઆને સલાહ આપી કે મુંબઈમાં દવાખાનું કાઢવાને બદલે તેણે અપ-કનતરી ત્રાય કરવી, કેમજે મુંબઈમાં હવે ઘણા દવાખાનાઓ ઉભાઈ જતા હતા ! ડોક્ટર જેહાંગીરે તે સલાહ માન્ય રાખી, અને લાહોર પંચમ તરફ જવાની મરજી બતાવી. શુલબાઈ તારાચંદે તેને એક નહાનું દવાખાનું નીકળી શકે તેટલી રકમથી આપી, અને ઉપકારના દબાણ તળે દબાયલી તે માદર પોતાના વહાલા બેટાને ત્યાં સુધીથી મદદગાર થવા માટે તારાચંદ ફેમીલીને લાખો લાખ દુઆ કરતી બધી થોડી થોડી થઈ ગઈ.

તે પછી તારાચંદ ફેમીલી ઇંગલેન્ડમાં જઈ પહોંચી, અને ડોક્ટર કરજીઆ રાવલપીંડી દવાખાનું કાઢી બેટો.—રાવલપીંડીમાં તે વખતે મોહમ્મદનો અને સીખ-મોહમ્મદનોની વસ્તી ઘણી હતી અને એ સીખ લોકોને ધુતારા લકીમોપરથી વીસવાસ ઉડી ગયલો હોવાથી સારા ઇંગ્રેજી ડોક્ટરની શોધમાં તેઓ મઠકાપર રહેતા હતા.—ડોક્ટર જેહાંગીરના દવાખાનામાં તેથી ઠીક ઘરાકી થતી ચાલી, અને યુસુક યુસુક ગાડું ગબડવા લાગ્યું.

નવાજખાઈ તો પોતાના એકપુરા બેટા માટે હરરોઝ દુઆ કરતી હતી, અને તે પોતાના ખુલતા જતા નસીબાપર ખુશી થતી હતી. મગર, તે આશ !—અગર દુનીયામાં આશ નીરાશ નહીં થતી હોય તો પછી દુન્યા જાનલથી નીરાસી કેમ નહીં થાય ?

ગરીબ નવાજખાઈના નસીબજ ગરીબ !—તે જે છોકરાપર કુલી જતી હતી તેજ-તેનો જણેલો—સપ્ત, કપુત નીવડ્યો ! ! ડોક્ટર જેહાંગીરે પોતાની કંજવણીને ઝાંખ પહોંચાડી, તે રફતા રફતા કુલનજ બની ગયો, અને તુંદ-મગર—અને મીઝાજ બનતો ચાલ્યો ! ઘણીકવાર તો તે પોતાની માદર તરફથી બેકદર અને બેદરકાર બનતો ગયો, અને અધુરામાં પુર, એવા કમનસીબ થતાં જતાં બનાવમાં એક નધાર્યો સંજોગ એવો બની ગયો કે જેથી તે મગર છોકરો બેમુરબ્બત, નગુણો અને નમકહરામ થયો ! !

રાવલપીંડીમાં રચ્યા મચ્યાને ડોક્ટર જેહાંગીરને એક વરસ થઈ ગયું. તે પછી એક દહાડે તેના દવાખાનામાં એક અધોર પારસી આવ્યો જેનું નામ બમનજ હીરજ હતું.

એ બમનજ હીરજ જે ઘણો ખરો “ બમનું કાજવાલો ” ને નામે ઓળખાતો, તે એક પુરેપુરો કરસીવઝ હતો ! એણે મુંબઈમાં કાજ વસ્તા-

રાતું કામ કીધેલું, અને કાજ કરતાં એવાં દોહરાં દોહવી દીધેલાં કે મુંખપથી નહાસી જવું પડેલું ! પછસા મેળવવાનો ખયાલ માત્ર રાખીને ઘણાં એવાં “ ખુબીના ખાંસરાં ” ઓ સારા સારા ઇજ્જતવાલાઓના ઘરનાં આગણે ચઢીને તેમનાં ગણામાં “ ગામનો કચરો ” દબાવીને તેમને ગુંગળાવે છે અને નહીં આ દુનયામાં કે નહીં પેલી દુનયામાં એમ રખડતાં કરી મુકે છે, તેવાં નેક નંગોમાંનો આએ એક “ બમનુ કાજવાલો ” હતો, જે પોતાનું ભરતીયું થતું હોય તો “ મુરદાં બહીશ્ત જાઓ કે દોઝખ ” તેનો બીલકૂલજ ખયાલ કર્યા વગર ચાહોમ ખાનદાની કુટુંબોને ખાડામાં હોમાવતો. તે હવે લાગ ફાવે તો કોઇનવી જાળ બીછાવવા રાવલપીંડી આવ્યો હતો !

તે કારસ્તાનના ભરેલા કરસીવઝે પહેલાં તો ડોક્ટર જેહાંગીર આગળ બધી નાઝુક અને મરી મસાલા સાથનું ઘણી નરમ નરમ વાત કીધી, અને પછી રક્તા રક્તા તેણે શયતાનચત ચલાવતાં કહ્યું “ જોઓની ડોક્ટર જેહાંગીર, તહમે આએ ઓપચામ દોહવી દોહવીને આપસો ને એમાં તહમે ખુદા થઇ જસો તોખી મોટો દલ્લો તો કદી નહીં જમાવસો; તેનાં કરતાં, હું જે સુન્ના મોહર જેવી સલાહ આપુછ તેની ઉપર અમલ કરશો તો લાખખોની દોલતના ઘણી એક તડાકામાં થઇ જસો, ને તહમારી આખી જીંદગીભર પછસાની રેલ છેલમાં મોજીઆં મારશે. ”

“ તહમે મહને ખુલાસાથી કહેો તો તે ઉપર અમલ કરું. ” ડોક્ટર જેહાંગીરે કહ્યું.

“ તાહરે સાંભરો ” પેલા શીતુરીએ શીતુર ચલાવયા “ મકિમાં એક ગખખર પારસી કુટુંબ રહેછ, નાંખી દેતા નહીં નહીં તોખી પાસે પચાસ લાખ તો હોસેજ હોસે, એ માલેતુજર કુટુંબ ઘણું એકમાર્ગી છે ને માટી બધખર વચ્ચે એક પુરી ખુબસુરત છોકરી છે. હવે એ માટી-બધખરને કંઇ એવું થેલું લાગેલું છે કે પોતાની છોકરીને એવા કોઈ આખરદાર ખાનદાની છોકરા સાથે પરણાવવી કે જે છોકરાને ઘેર માય-બહેનની જંજલજ નહીં હોય ! વરી ડોમો-ડોસી વીચાર કરેછ કે છોકરો જો ઘેર-જમન થઇને તે લોકની પાસેનો પાસે રહે તોજ છોકરી આપવી. ”

“ મીં બહમનજી, હજુજી વધારે ખુલાસાથી બોલો. ” ડોક્ટર જેહાંગીરે એક ચીતે તે વાત સાંભળીને વધારે સ્વચ્છ ખુલાસો મેલવવાની મતલબે કહ્યું.

“ જાણે સમજો કે તહમે, ” બમનુ કાજવાલો બોલ્યો “ તહમે મહના મીં નશરવાનજી લાહેરની એકપુરી છોકરીના ઉમેદવાર છેઓ એમ માનો,

તો તહમારે ખાતર મ્હને શું કરવું પડશે ? એજ કે નશરવાનજીને કહેવું કે એવણને હું ધણાં વરસ થયા ઝોરખુંછ, મોટે ઘેરનાં છે, માખાપ બધ-
જ્હેન કોઇ નથી, ને ઘેર જમઇ થવાને લાયકના છે.”

“ પછુ તહમારું કહ્યું માનસે કે તે લોક ? ” ડોક્ટર જેહાનગીરે શક
ખતાવ્યો.

“ એ નશરવાનજી લાહેરમાં અકકલ થોરી છે, એવણના ધણીઆણી
ખી તેટલાંજ દોઢયતુર છે, અને મહારામાં એવાંએને રમારી લેવાની કુનેહ
ધણી છે—પછી તહમે જોજો તો ખરા કે હું કેમ મનાવી લેઉંછ તે ! ” ખમનુ
એલ્યો “ ખોટી ફક્ત તહમારી છે. તહમને શું કરવું પરશે તે તહમે સમજ
શક્યાછ કે ? ”

“ ખરોખર નહીં. ”

“ તો હવે ખરોખર સાંભળી લેઓ, ને તેમજ ચાલો તો કંઈ તહમારો
સુકરવાર થશે ” શીતુરી ખમનુએ સલાહ આપી “ તહમે રાવલપીંડીનું આએ
દવાખાનું કાહારી નાંખીને ચાલો મઉ, તાંહાં નશરવાનજી લાહેરના ઘેર જમઇ
થવા કમુલ થાઓ, ને કેહજો કે બહેન કે માય કોઇજ નથી. ”

“ અરે, મહારાં માય તો છે ! ”

“ માય હોય તોખી હવે તો લાખખો રૂપીઆ મેળવવાને ખાતર માય
ખાયને ભુલી જવાનું.—પેલાઓ તો સાસુ નરનનું ઘેર પસંદ કરતાંજ નથી,
પછી માયની જાંસરી ખતાવશે તો તહમનેખી ખરતી માપવી પરશે—તેનાં
કરતાં, હવે માયને ભુલી જાઓ ને પછસાને પયારા કરો. ”

“ મહારાં માય ! ” ડોક્ટર જેહાનગીરે કહ્યું “ તેવણે ઘેરેઘેરનું સીવી
સાંધીને, લોકોનું વહીતરું કરીને, પોતાના લોહીનું પાણી ખનાવીને મ્હનેકધાર્યોછ,
તો હું તેવણને ભુલી જાઉં ? ”

“ જો ચાર આનાની દવઈના દોહયાણુ આપીને દસ વીસ રૂપીઆની
કમઇ પરજ જીવવા માંગતાં હોવ તો માયને ધરીને બેસો રેહો ” ખમનુ
કાજવાલાએ પોતાની નાપાક કરસીવઝી ચલાવતાંકહ્યું “ નહીં તો, લાખખો
રૂપીઆની રેલ છેલમાં રમવા માંગતા હોવ તો, માયને ભુલી જાઓ. લોહીનું
પાણી કીધુંછ તો દર મહીને છુપાછુપ પાંચ પચીસનો મની ઝોરડર કરીને
મોકલયો, એટલે નહી છુટકે ગુપચુપ બેસીને ડોસી અહીં રાવલપીંડીમાંજ
ધાનદાર ખાઇને જીવજો. તહમે ડોસીને ખાતર તહમારાં મેવા મીછાન કાંય
મુકીદેઓ ? લક્ષમી ઘેર બેઠાં ચાંદલો કરવા આવીય તો પીક ફેરવીને કાંય
બેસોછ ? બલા માણસ, સુનાની ચક્ષીને હાથમાંથી કાંય જવા દેઓછ ? ”

બેવકા જેહાનગીર !

તેણે તે ફરેશી પક્ષીદતું કહ્યું માન્યું, અને તેના કહ્યા મુજબ અમલ કરવાનું કયુદ્યું !!

૩.

એક માદરનું જીવન.

ધનસાનની શકલના તે શયતાન બમનુ કાજવાલાની જલમાં ગીરફતાર થઈને, પોતાની માતાથી છુપાછુપ દવાખાનાને વેચી સાડીને, અક્કલમંદ બેવકુફ ડોક્ટર જેહાંગીર કરંજીઆ રાવલપીંડીથી ચાલી ગયો, અને દલાવાલા સસરાનો ધરજમાઇ થવા તે પોતાની ખ્યારી માયને તથા દધને પધસાનું મોટું જેતો બેવકા, બેમુરબત, અને તમામ બેકદર થઈને મડિ જતો રહ્યો.

તે હધ્યાંકુટા છોકરાની અક્કલજ ગુમ થઈ હતી, તેની સમજ અને તમીઝપર પધસાની લાલુચનો પરદો પડી ચુક્યો હતો, અને બધરીની દાલતને ખાતર તે પોતાને જનમ આપનાર માતાને તરછોડી ગયો ! જે માતાએ પોતે નહી ખાધું અને તેને ખવાડ્યું હતું, જે માતાએ તેને ઉછેરવાને માટે પોતાના લોહીનું પાણી કીધું હતું.

તે ગયો, બમનુ તેને મડિ લઇ ગયો, અને નસરવાનજ લાહેરની ફેમીલીમાં બમનુએ તેને પોતાની ચાપલુસીથી એરાતો ભેરાતો કરી નાંખ્યો—નશરવાનજ અને તેમના ઘણીઆણીએ તે ખુમસુરત, હુશ્યાર અને ચાલાક જમાઇને કમુલ રાખ્યો, અને તેમની દીકરી નાજંએ ડોક્ટર જેહાંગીરને પસંદ કીધો.

ડોક્ટર જેહાંગીરે મડિ જતી વખતે ખોટાં બહાણાથી પોતાની માયને બનાવી કે તે માથેરાનમાં કોઇ તવંગર ફેમીલીનેત્યાં ઓપરેશન કરવા જનાર હતો, પણ તે ભોલી માદરને ક્યાં બબર હતી કે તેનો બેટો મડિમાં મી. લાહેરના પૈસાનું ઓપરેશન કરવા ગયો હતો !

ડોક્ટર જેહાંગીરનો સ્વભાવખી તે ફેમીલીને ગમ્યો, અને થોડા દીવસ પછી નાજં લાહેરની શાદી મડિમાં ડોક્ટર જેહાંગીર કરંજીઆ સાથે થઇ.— ડોક્ટર જેહાંગીરને ઘડીયાલ—છેડો અને વીટી—વાગો ભેટ થયો, પણ નશરવાનજ લાહેર કાંઇ તેના નામપર મોટી રકમ કરી આપે તેટલા બધા ભોટ નીકલ્યા નહી ! તેવણે નાજંના નામપર બે લાખ રૂપીઆ જુદા બેકમાં

મુક્યાં, અને તેમ કરી જેહાનગીરને તેની ધણીઆણી નાનંના હાથમાં દબાયેલા રાખ્યો !

અમનુ કાજવાલાએ નશરવાનજી લાહેર પાસેથી પોતાના “હક” નું માંગ્યું, નશરવાનજીના ધણીઆણી પાસેથી કાલાવાલાથી માંગ્યું, જેહાનગીર પાસે તેનું કામ કરવા માટે માંગ્યું, અને વળી રહી સહી નાંખી પાસેથીબી મનગમતો વર શોધી લાવવા માટેની મહેનતનું માંગ્યું !—ચારે તરફથી સમજાવી-પટાવીને અમનુએ ખીસું તર કીધું, અને પછી મઉથી ઉડાંગરી કરીને બીજા બીલ્લુની શોધમાં ચાલતો થયો.

અમનુ મઉથી ગયો ત્યારે તેને જેહાનગીરે એક કાગળ પોસ્ટ કરવા આપ્યો, જે કાગળ ત્રેનની મુસાફરીમાં કોઇ વચગાળેના સ્ટેશનપર ટપાલમાં નાંખવા અમનુને જેહાનગીરે તાકીદ કીધી.

કરસીવજ અમનુએ તે કાગલ આઠ દીવસ સુધી પોતાની પાસેનો પાસેજ રાખી મુક્યો, અને ત્રેનની મુસાફરીએના તેના ધકેલા પછાડા પછી શોલા-પુરની ધરમશાલામાં ઠર પડ્યા બાદ તેણે જેહાનગીરે લખેલો તે કાગળ ફાડીને વાંચ્યો !

તે કાગળ જેહાનગીરે પોતાની માતા ઉપર રાવલપીંડીમાં લખેલો હતો, જે વાંચી લખને અમનુએ તેમાં “તાજે કલમ” ની ચાર લાઇન ઉમેરતાં લખ્યું “આએ કાગલ જે માણસને પોસ્ટ કરવા કહેલું છે તે માણસપર જો “બી” ને નામે શોલાપુરની ધરમશાલાને સરનામે બાઈ નવાજબાઈ કોઈ મદદની ઉમેદ રાખીને કાગળ લખશે તો મદદ મલશે.”

તેટલું લખીને તે કાગળ બીજાં પરબીડાંમાં બીડીને શોલાપુરથી અમનુએ પોસ્ટ કીધો, અને તે શોલાપુરની ધરમશાલામાં નવો દાવ ક્યાં અને કેમ માંડવો તેની સોંચમાં રહ્યો.

હવે, રાવલપીંડીમાં બીચારી નવાજબાઈ તો દીકરો “આજે આવસે, કાલે આવસે” ની કાગળે ડોળે વાટ જોતી રહી, જ્યારે કેટલાક દીવસો પછી પેલો કાગલ આવ્યો.—નવાજબાઈએ તે પરબીડાંપર અક્ષર બીજનાજ જોયાં, પણ ક્વર ઉખેડતાં પહેલીજ બાજુએ લખાયેલા તમામ જેહાનગીરના અક્ષરો તેણે પારખી કાઢ્યાં અને તે વહાલી માવતરે એક મીઠી ચુમી તે કાગલને લખને તેને પોતાની આંખપર દાખ્યો, અને પછીજ વાંચવાનું શરૂ કીધું—પણ હજુજ તો તે પહેલીજ લાઇન વાંચીને પુરી કરી શકી નહીં તેટલાંજ તેના ચહેરાપરનો રંગ ઉતરી ગયો, તેના હાથ ધુનવા લાગ્યા, અને આખ્રે

અંગે ઠંડીનું એક ધીમું લખણું ચઢવા માંડ્યું. તે જેમ જેમ વાંચતી ગઈ તેમ તેમ તે રડતી ગઈ.

તે નાતરસ કાગળ નીચે મુજબ હતો:—

માહરા વાહલાં માયજી,

માયજી તહમે મહને આજથી સદંતરજ લુલી જાને. હું જાણે તહમારો બેટો હતોજ નહીં એમજ સમજીને મહને તદનજ વીસારી મુકાને એમ ફરીથી લખતાં હું આશા રાખું છું કે તહમે મહારા સખુનને કમુલ કરીને તેજ પ્રમાણે અમલ કરશો. હું કોઇ બલતેજ ઠેકાણે છેઉં, હું માથેરાનમાં નથી, અને જ્યાંથી છેઉં ત્યાંનો પત્તો આપવાની મહને કંઈજ જરૂર નથી. રાવલપીંડીનું દવાખાનું મેં બંધ નહીં કીધેલું, પણ મેં તે કાઢી નાંખેલું, અને તહમુને માથેરાન કહીને હું કોઇ જુદેજ ઠેકાણે જઇ મોટે ઘેરની છોકરી સાથે પરણેલો છેઉં. હું તવંગર સાસુ-સસરાનો ઘેરજમણ થયલો છેઉં; અને તે લોક જો જાણે કે હું તહમારાં જેવી સારાચાર રૂપીયાની ખોલીમાં રહેનારી એકવારની ગરીબ માયનો બેટો છેઉં તો મહને તેઓ ધીકારી કાઢે. હું મોટે ઘેરનો છેઉં, માય-બાપ બાઇ-બહેનની જંગલ વગરનો છેઉં, સારા ખવાસનો અને ડોકટર થયલો છેઉં એમ જાણીને તો મહને એ તવંગર સાસુ-સસરા-એ એકે બોલે કમુલ રાખેલો છે. —અને તેથીજ, મહને લાગેછ કે હવે આપણે બેડ એકમેકને લુલી જઇએ તો સાઈ. માયજી મહારે ખાતર, મહને તવંગરી-માં રાલતો થઇ દેવાનેજ ખાતર, તહમે મહને લુલી જાને અને હું તહમોને લુલી જાઉં. તહમે જો મહને સુખીજ થવા દેવા માંગતા હોવ તો કદીથી મહારી શોધ ચલાવતા ના, કંઠેથીથી કોઇ કોઇનેથી મહારે વારતે પુછતાંજ ના, અને મહારે માટે કોઇને શોધ ચલાવવા કહેતાથી ના. હું તહમારી ઉપર મહીને મહીને મહારી વાઇફ કે સાસુ-સસરાથી છુપાછુપ પચીસ રૂપીયા મોકલસ જેમાંથી તહમે આસાનીથી જીવીને જીંદગી ભોગવજો, અને મહને મોજમાં રાખતો છોડીને હું જાણે હતોજ નહીં તેમ મહને સદંતર લુલી જાને. હું તહમારીપર વધારે પછસા મોકલતે, પણ પછસાનો અખત્યાર મહારી પાસ નથી, મહારી વાઇફ પાસે છે, તોથી, તોથી, જો હું કોઇ બહાણાથી બનાવી-મનાવીને તેને શીશામાં ઉતારીને એકાદ સારી જેવી રકમ તેની પાસેથી કોઇ કોઇ વખત મેળવી શકશ તો તે તહમારી ઉપર મોકલવાને હું ચુકશ નહીં.”

લી૦ બેટો જેહાનગીર.

તે નાતરસ નાકદર કાગલ ! તે વાંચી રહી કે તે માદરની આંખોમાંથી ટપ-ટપ આંસુનાં ટીપાંઓ ટપકતાં રહ્યાં, તેનું આખું શરીર આતશની ચેહમાં બલી જતું હોય તેમ તપી જમને પછી એકાએક ઠંડું પડતું ગયું, અને તેણે તાજે કલમ વાંચતાં તે કાગલ ધરજતા હાથોમાંથી છોડી દીધું, અને પછી અંદેશામાં પડી ગઇ.

“કાગલ તો જેહાંગીરનોજ છે” તે બડબડી “પણ તાજે કલમ કોઇ બીજાની લખેલી છે, ને વળી કવરપરનું સરનામુંબી બીજાના હાથ દસ્કતનું છે ?”—તોબી લાંબો ખ્યાલ કરતાં તેને લાગ્યું કે કોઇ દગો હતોજ નહીં, અને તેના પેટનો છોકરોજ દગલબાજ નીવડયો હતો !

તે અતી ઘણી દુઃખી થઇ, ફરી અને ફરીથી તે કાગલ વાંચીને રડી, તે ડચકાંપર ડચકાં ખાવા લાગી, તેને ગમે જાણે કાંચડી બાઝી હોય તેમ તેનો દમ આવીને ગલામાં ગુંટાવા ને ગુંગળાવા લાગ્યો, અને રડતાં રડતાં તેની આંખ કુલીને સુજ આવી.

વીચાર કરી કરીને તેણે શેલાપુરની ધરમશાલાને સરનામે “બી.” ને નામે કવર લખ્યો, અને એક કાગલપર તે “બી.” ને અર્જ કરતાં તેણે જણાવ્યું કે મદદ તો જોઇતી નથી પણ આ સાથે મોકલેલો જુદો કાગલ તેના છોકરાને હાથોહાથ પહોંચાડવો.—તે કાગલમાં નવાજબાઇએ નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

“અતી વહાલા દીકરા જેહાનગીર

મહને નહીં ખબર કે હું એટલી બધી કમનસીબ અને કંગાળ કીસ-મતની હોવસ. મહારા બચ્યા, તહારા બાવાના ગુજરી જવા પછી મેં ઘણીજ ગરીબાઇમાં દાહારા કાહારીને તુને ખોદાય ખોદાય કરીને સંભાળીને જીવારેલો છે. જેહાંગીર, બેટા જેહાનગીર, મેં સીવી સાંધીને, લોકોને ઘેરનું કામકાજ કરીને, મહારા લોહીનું પાણી કરીને મેં તુને ઉધારેલો છે, મહારા દીકરા, મેં પોતે નહીં ખાઇને તુને ખવરાવેલો છે, મેં મહારા સુખનો ભોગઆપીને મહેનતના દુખથી પસીનો પાડીને તુને મોટો કીધેલો છે, અને જ્યારે હવે તુને મહારા બુદ્ધાપામાં મહને પાળવી જોઇએ ત્યારેજ તું મને તરછોડીને તજીને ધીકારીને ચાલી ગયેલો છે ! હું રજીજ, મહારા દીકરા, હું નવધાર આંસુએ રજીજ, કે જે આશાપર મેં વરસો સુધો દુઃખ ખમ્યું તે આશા આવી રીતે ભાંગી ગઇ ! કંઇ નહીં, મહારા બચ્યા, કંઈ નહી, હજુરબી હું જેમાં ત્હારું બહું થતું હોય તેજ જેવા રાજી છેઉં અને ત્હારાં સાસુ-સસરા ત્હારો માયને ખાતર તુને તરછોડી દેવાના હોય તો મહને તું તરછોડી દે,—

તું સુખ ભોગવ ને મ્હને ભુલી જા, -પણ, હું ? હું તો કદીખી તું દીકરાને ભુલી જવાનીજ નથી. મ્હારેથી કેમ ભુલાશે ? ત્હારી આંખ મ્હારી આંખમાં સમાયલી છે, ત્હારા જીવમાં મ્હારો જીવ છે, ને મ્હાં લોહી ત્હારા લોહીમાં છે—જેહાનગીર, બેટા જેહાનગીર, જે તું મ્હને તજી દેવાનો હતો તો મ્હને ઝેર પીવરાવીને મારી નાંખીને જવું હતું, પણ એમ મ્હારાં કલેર્જ પર નસ્તરનો ધા કરીને મ્હને જખમી છોરી નહીં દેવી હતી ! બહાલા બચ્ચા, તું એક માદરના પ્યારને શું સમજે ? તું એક માદરના જીગરને કાંઠાથી જાણે ! કંઈ નહીં, કંઈ નહીં, જેહાનગીર, તું પરણ્યોજ તો ખરો, પણ જહારે તાહારે ઘેર એક બચ્ચું આવસે ત્યારેજ તું મ્હારી કદર કરસે ! જેહાનગીર, ત્હારા બચ્ચાંને કોઈ ઉઠાવી જાએ, ત્હાં બચ્ચું ત્હારી બધરીની નજર આગળથી એકાએક ગુમ થઈ જાએ, ત્યારે તું ત્હારી બધરીને પુછજે કે તેના દીલમાં કેવો ચમટો તુટેજ-નહીં, નહીં, તેને તું પુછજે કે તેનું દીલ કેવું ચીરાઈ જાયજ, કેવું કપધને દુકરા થઈ જાયજ ! તેમજ, જેહાનગીર, તેમજ મ્હાં દીલ હમણાં ચીરઈ જાયજ-તું બધરીને ખાતર ને બધરીના પધસાને ખાતર લોહીનું પાણી કરનાર ત્હારી માદરને છોડી ગીઓજ પણ હું તુને કહુવા દેતી નથી. તારા હોકમ મુજબ હું હવે કદીખી તારા સુખની વચે નડવા તુને શોધતી આવશ નહીં-જહાં હોય તાંહાં સુખી રહેજે. મને તારા પચીસ રૂપયા જેઘતા નથી, મનાવી-બનાવીને તું મારીપર તારો બધરી પાસેથી લઈને મોટી રકમ મોકલવાનો છે તે વીચાર તું માંડી વાલજે, હુંખી હવે રાવલપીંડી છોડી જાઉંજ ને ખોદા જાંહાં લઈ જશે તાંહાં જઈને શ્રીથી સીવી સાંધીને મારા ખુદાપાના છેલ્લા દીવસોમાં પેટનો ખાડો મહેનત કરીને ભરી લેવસ, દીકરા જાંહાં હોય તાંહાં સુખી રહેજે પણ યાદ રાખજે કે એક માતા તરફ આએ એક ધણીજ મોટામાં મોટી બેવકાઈ છે !

લીંઠ તાહરી દુખી માતા.

૪.

બમતુનાં ઉડાં પાણી !

બમતુને શોલાપુરમાં નવાજખાઇનું લખેલું કાગળ મળ્યું, અને તેણે તેથી એક નવો વીચાર મનમાં લાવતાં શોલાપુરથી એકદમ ઉઠાંગરી કરી, અને ધકેલા ખાતો રાવલપીંડી ગયો ! તેની ઉતાવલનો ખાએસ એજ હતો કે રાવલપીંડીથી નવાજખાઇ કેડે ચાલી જાય તે અગાઉ પોતે ધારેલો ફટકો

મારી જોવો; લાગે તો તીર નહીં તો ટુકો, ક્યાં ધી વેચવા ગયા હતા જે તેની વાત ?

એક દીવસે નવાજખાધ આંખપાણી ભરતી પોતાના ઝોરડામાં બેઠેલી હતી, તેટલાં કરસીવડ બમનુ ત્યાં દાખલ થયો. તે ઘણો ભપકો કરીને ત્યાં આવ્યો હતો, જાણે આપ લાખ ચાલીસનો છોકરો ! અને વલી દાખલ થતાંજ ઘણો કાંગલો કુંગલો ને અદર કદરનો થઇનેજ અંદર ગયો.

“નવજખાધ તમેજ કે જી?” તે એક કુરસીપર બેસતાં બોલ્યો “અરેરે તમારી આંખ રરતાં રરતાં કેવી બોટાં જેવી થઇ ગઇ! ખરેખર એક બેકદર બેમુરવત છોકરાને ખાતર એક માયને કુંવું ને કેટલું બધું ખમવું પડેજ ! નવજખાધ, તમે લખેલો કાગલ મને મલ્યો, મેં એ કાગલ હજુર સુધી તમારા દીકરાને આપ્યો નથી. એને કાગલ આપીને કહુંજ શું? એણે તો મહને કહ્યું જે મહારે મનથી મહારી માય મરીજ ગેઇ! પણ જ્યારે મેં ઘણો સમજાવ્યો ત્યારેજ તેણે એક કાગલખી જખરજસ્તીએ લખ્યો” તેણે ફીતુર ફેલાવ્યા “જી, મહારું નામ મીં દોરાખજી નવરોજી જહવેરી છે, હું તહમારો જેહાનગીર જંહાં પડ્યોજ તે કુંડુંબનો નજીકનો સગો થાઉંજ-પણ તે મીંજસના ખોરીયાંઓ સાથે મહને બનતુંજ નહી હોવાથી મેં તે લોકતું નામ ખારી મુક્યુંજ ! જેહાનગીર તે ફેમીલીમાં પણવાનો છે એમ જ્યારે મેં સાંભર્યું ત્યારે તે છોકરાને મેં મહારે ઘેર બોલાવી મંગાવ્યો, તેને સમજાવ્યો, તે છોકરી સાથે પણવા ના કહ્યું, પણ જેહાનગીર એકનો બે નહીજ થયો, ને પરણી ગીઓ ! પાછલથી મેં છુપેથી તહમારી વાત જાણી ત્યારે જેહાનગીરને બોલાવીને મેં તેને માવતરપર એક કાગલ લખવા જેવી સતુક કરવા ખી કહ્યું. અને તે જેમ તેમ કમુલ થયલો કાગલ લખીને મહને કહેજે કે “તહમેજ પોસ્ટ કરજો.”

“ને તે કાગલ મહને મલ્યોજ” બોલી નવાજખાધએ કહ્યું “તહમે સોલાપુરની ધરમશાલામાંથી મોકલ્યો-”

પણ નવાજખાધ હજુજુતો બોલી રહે તેટલાંજ બમનુ બોલી પડ્યો. “હું રેહુજ તો અમદનગરમાં, પણ સોલાપુરમાં તેજ દાહારે ઉતાવલે કામે જવાનું થયું તે જેહાંગીરનો કાગલ ગજવામાં રહી ગયલો મેં ત્યાંની ધરમશાલામાંથીજ પોસ્ટ કરાવ્યો. કાગલ તો જેહાનગીરે કવરમાં મુકીને બંધ કર્યા વગરજ એમનો એમ ઉધાડોજ મહને આપેલો, મહારાજ કહેવાથી એણે લખ્યું, મહારી સામલેજ બેસીને લખ્યું, મહને વંચાવ્યું, ને કવરમાં મુકીને

મહને ટપાલમાં નાંખવા કહ્યું ! તહમારે માટે એની 'ફટલી બધી બેદરકારી વધી ગેઇછ તેનો એક મન્યુતમાં મન્યુત પુરાવો એ કાગલ છે."

"કવરપર સરનામું—"

અને અહીં પાછો બમનુને નવો ચમકવા થઇ આવ્યો, અને તે પ્રપંચીએ નવાજબાઇને વધુ નહીં બોલવા દઇને પોતેજ સમજી જઇ તુરત પાટીયાં ગોઠવી દીધાં. "હા, અમદનગરથી સોલાપુર જતાં ત્રેનમાં મહારા ગજવાની અંદર એ કાગળ સાથે ઇનદીપેનદનટ પેન હતી જેની સહી ગરીને ધોરઇ જઇને કાગલનું પરખીકું બધું લપેટઇ ગપેટઇ ગેયલું, મકુંજે સહીએ ખરડાયલું કાગળ કેમ મોકલું કરીને મેં ખીજું એક કવર લીધું, તેપર સરનામું મેં લખ્યું, તે કાગલમાં તાજે કલમખી મેં ઉમેરી, મહારો જીવ એ છોકરાની ના લાયક ચાલથી ઘણેજ ચુંકઈ આવ્યો ને મેં તહમુને મદદ કરવાનો વીચાર કીધો." અને કોઇ શક નહીં જાણ કરીને પોતાનો છેલ્લો વાક્ય છોડી દેવા અગાઉ તેણે ખીજું થોડુંક ઉમેરતાં કહ્યું "કેવો નાકદર બેવકુફ છોકરો !"

"મીં જહવેરી, મેં એવા એક શીખેલા બણેલા છોકરા તરફથી એવી આશા કદીખી રાખેલી નહીં. મહારો છોકરો એટલો બધો બેકદર કદીખી થશે તેની મહને સપનેખી ખબર નહીં, કોણ જાણે એની ચશમ કેમ ફરી ગેઇ!" નવાજબાઇએ બલાપો કીધો.

"ફરી જાણ જી, ફરી જાણ, પછસાએ માણસની ચશમ ફરી જાણ." અને તેમ બોલતાંજ જાણે પોતાની માય-મમઇ મરી ગેઇ હોય તેમ લુચ્ચા બમનુએ હાથ પગ વેરી દેતાં એક મોટી "હાય" બોલીને નીસાસો નાંખ્યો, અને મક્કરથી ચહેરો કુમલાવી દીધો !

"મહાંજ તો જીવતરજ ખરી ગીયું !" નવાજબાઇ અદ્વસોસ કરીને બોલ્યા "મહારો એ એકનો એક પુરો છોકરો, એનામાં તો મેં દુનયાની આશાઓ ખાંધેલી, ને મહને આએ કેવો ફટકો ?"

"ફટકો તે કંઇ જેવો તેવો ફટકો !" બમનુએ કદર ખાવાના ઢાંગ કરીને કહ્યું, "હવે તહમે ખીચારાં કાંલાં જાઓ ને સુંખી કરો ?"

"જવસ, ફેડેખી નોકરી ચાકરી કરીને મહારા દાહારા પુરા કરસ, પણ એ છોકરાના હોકમ મુજબ તેના કામમાં નરવા પરવા તો નહીજ જઇ મરસ" અને એમ બોલતાં તે માદરની ચશમમાંથી દડ-દડ આંસુનાં ટીપાં ટપકતાં પડ્યાં.

"ના રરો, નવજબાઇ, ના રરો" બમનુએ શીતુર ચલાબ્યા "તહમે

રૌંછ તે જાણે મહાર્ કલેજું ચુંકધ-પીખધને કપધ જાયછ, તહમે ના રૌં, ને મહાર્ કહયું માનો તો ફેડે નોકરી ચાકરીએખી ના જાઓ.”

“નોકરી ચાકરીએ નહી જાઉં બા દોરાખજી, તો એ છોકરો કંધ થમની દાતી ગીઓછ અહીં કે હું બોદી કાહારીને ખાઉં ? મુઆ પેટના દોજખને ખાતર કંધ કામ કરવુંખી તો જોઇએ. જવસ, કોઇખી આપરા હમજતને ત્યાં રહી કામકાજ કરીને મહારા આએ બાકીના દાહારા પુરા કરીને પુરી થવસ.”

“તહમે મહારીપર ગુસ્સો નહીં કરો તો એક સુચના કહું.” બમનુ બોલ્યો.

“બોલો, મહારા જેવી મરીખને વાસ્તે સારી લાયક સુચના હોસે તો હું તહમારો ઉપકાર માનસ.” બોલી નવાજખાઇ બોલી.

“લોકોની દલદેસરી કરીને અવકરા ભોગવો તેનાં કરતાં તો તહમે મકુજે-પ-પણુણી જાઓ-મકુજે ખીજું ઘેર કરો, નાતરું ક-”

પણ નવાજખાઇ તુરતજ બોલી પડી, “મીં જહવેરી તહમે મહારી કદર ખાતા અહીં મહને મલવા આયાછ, પણ આએ બોલીને તહમે મહારા જખમપર નીમક છાંટયુંછ ! મહારા દુખપર દાહામ દીધોછ ! મહારી જીવા-નીના પખતમાં મેં નાતરું નહીં કીધું, ખીજું ઘેર નહીં કીધું, ને આએ ખુદાખામાં હું ખીજું ઘેર કહું ? અફસોસ, આખી દુન્યાજ મહારીપર જાણે રહેલી લાગેછ !”

“તહમારી મોટી ભુલ છે, તહમે કંધ હજીજી યુદ્ધં થયાંજ નથી કે નહી નાતરું કરો ! આપરી પારસી કોમમાં એવી ઘણી ખુદદી મીસો પડેલી છે જે તહમારાં કરતાંખી મોટી ઉમરની થએલીઓ છે, તોખી જૂવાન ખુચીઓ તરીકે જાળખાયછ, તો તહમે ખુદદાં કેમ કહેવાતાંતાં ?”

“મીં જહવેરી, તહમે એવી વાત મહારી આગજ મહેરખાની કરીને ના કરો. હું એ વાત સાંભરીને દુખી થાઉંછ.” નવાજખાઇ કચવાઇને બોલી.

“તહમે આટલી મોટી ઉમરના થયાંછ તોખી મહારા મતં પ્રમાણે તહમે હજીજી નાદાન છેઓ ! નાદાન નહીં હોવ તો તહમારો લાભ બોલીખી દેઓ કે ?” દારસ્તાની બમનુએ કરસીવઝી ચલાવી “હું તહમારે ઘેર બેઠા ચાલી ચલાવીને આપોછ; મહાર્ કહયું માનસો તો તહમે સુખીજ થઇ જશો ને મોરેવેહલ્લે એ તહમારો તુંદ મગર છોકરો નમીને તહમુનેજ પગે પરતો આવસે.-જેઓ, સાંભરો, અહમદનગરમાં મહારો પોતાનો બંગલો છે, એક મોટી વારી છે, ઘોરા ને ગારી છે, ત્રાનસવાલની હીરાની ખાણમાંથી કમઘ

ધમધને મેં ઝાઝામાં ઝાઝા દસ લાખ રૂપીઆ કીધેલા છે, મહારી બહેસ્તણુ રતન વરસ દાહારાની વાતપરજ છોકરાં બચ્ચાં વગર ગુજરી ગેઇ, હુંબી રંડાયેલો છેલ્લે ને ત્હમેથી રંડાયલાં છેઝો, ત્હમે ગરીબ છેઝો, હું માલેતોનર છેલ્લે, મ્હાં માનો, આપરે બેઉ ગોઠવધ જમઝે ને સુખમાં દાહારા કાહારીઝે—”

“મીં જહવેરી, ખોદાને ખાતર હવે તકમે વધારે ના બોલો. મહને ત્હમારી વાત મુદ્દલજ ગમતી નથી, ત્રાનસવાલની હીરાની ખાન ને ગોર-માંથી દસ લાખ જે ત્હમે કમાયલા હોઝો તો કોઇ ત્હમારા જેવી માલેતો-નરને સોધો, મહારી આગલ ઝેવી વાત ના કરો, મહારાં જેવી મુદ્દલીસને સુનનાના દાદર ને રૂપાંના દોરડાં ના બતાવો !—જઝો કોઇ હીરાની ચક્ષીને ફાંસમાં ફસાવો.”

બમનુ ચોંક્યો કે રખે તેના પ્રપંચને નવાજખાઇ પુગી વક્ષી ગઇ, અને તે સમજી ગઇ હોય ! તોથી તેણે આગલ અને આગલ બોલીને પોતાનુંજ હાણુતાં કહયું “ત્હમારી સુંદર આંખ, ત્હમારો દેખાવલો ચહેરો, ત્હમારું સીધું સરોવર જેવું આંગ જેઘને હું ત્હમારી ઉપર ખ્યારમાં પડેલો છેલ્લે, તો પછી હીરાની ચક્ષીને હું શું કરું ?”

“માયું ફેરો, જહાનમમાં પરો, જઝો, મીં દોરાબજી જહવેરી, ત્હમે મહારી સામભેથી ચાલી જઝો, નહીં જસો તો હું ત્હમારી ફજેતી કરસ, હવેજ મહને સમજ પરેજ કે ત્હમે શું મતલબે અહીં વેર ધસરધ આયાજ ! ત્હમે કેટલાક બદમાશ પધસાવાળાઝો ઝેમ ના સમજતા કે ગરી-બોને ત્હમે ત્હમારા પધસાથી આંજી નાંખીને જીતી શકશે ! જે ખરા પધસાવાળા છે તે ખરા લાયકીવાળાથી છે ! ત્હમારા જેવા મતલબી લુચ્યા આદમીઝો બોલી ઝોરતોને બનાવવા ખાતર ત્હમારા પધસાનો ઉપયોગ કરતા હોવ તો ત્હમે દુન્યાના ઝાડ ઉપર કબ્બચ મીસાલ છેઝો, ધનસાનોની વચે ઝહરીલા સાંપ છેઝો, ત્હમે ઉપર ઉપરથી સુનનાની ચલકથી ચમકતાખી હોસો તોથી ખાતીનમાં તો ખરેખરા કઠીર છેઝો.”

“ત્હમે મ્હાં માનો—”

પણ હજુણુ તો લુચ્યો બમનુ પોતાના માનો-યાનોને વધારે સંકો તાણે તેટલાંજ છેડાઈ પડીને નવાજખાઇઝે યુમ પાડી “ એકખ્યારગી કોઇ ગુમરાહ માણુસ શયતાનનું કહયું માને, પણ ત્હમારા જેવા ઉપરથી ઉજલા પણ ખાતીનમાં કાલા માણુસનું કહયું માનવાને લાયકજ નથી.—શયતાન તો ખુલ્લો પોતાને બતાવેજ કે તે ખુરો છે, પણ ત્હમે તો ડોળ ધાલોજ, ફરેસ્તાનું

૩૫ લાખ શયતાનનું કામ કરોછ! અને, તેથીજ, તહમારા જેવા માણસોને તો શયતાનથીજી વધારેજ ધીકારવાં જોઈએ. મહારો દીકરોજી તહમારાં જેવાં બુંડાંઓને વશ થયેલો મહને લાગેછ, તે મગરર છોકરો તહમો બદકારોથી ધરધ જશે ત્યારે પોતાની બુલ જોશે, મીં જહવેરી, હું જેહાનગીર જેવી હુશર નથી, મહને તમે જે બનાવવા આવ્યા હોવ તો તહમારી પોતાની મોટી બુલ છે, હું તહમારા જેવા શીતુરી-બદમાશોને અત્યાર અગાઉની ઝોળખી ચુકેલી છેઉ, વારતે તહમે અહાંથી જાઓ, તહમે ધણાજ પૈસાવાલા વાલા છેઓ તો તહમારે લાયકની કોઇ બધરી શોધો, પણ તહમારી સોનેરી ચમકથી મહારા જેવી કોઇ ગરીબને લલચાવો ના-જાઓ, જાઓ, તમે અહાંથી ચાલી જાઓ.”

પ્રપંચી બમનુને ચાલી જવા વગર ચાલ્યું નહી, અને તે જ્યારે નવા-જબાઇનું ઘર છોડીને ફજેત થયેલો ચાંધ પડીને જતો રહ્યો ત્યારે તે મન-માં ધણોજ અંજળ થયો કે આવી પાહવરડી અને પાકડી માદરને ત્યાં કેવો છતી અકકલનો બેવકુફ બેટો ઉતર્યો હતો !

૫.

એક અજાયબ સંજોગ !

ઠાવકી નવાજબાઇએ બદમાશ બમનુને પાણીથી પાટલો કરી તેને ઝાડુ મારી ધરની બહાર કાઢ્યા બાદ ખીજેજ દીવસથી તેણે પોતાના થોડાક ફરનીયરનો ફેંસલો કરી નાખવા માંડ્યો, અને પછી લેવા જેવું લઇને તે રાવલપીંડી છોડી ગઇ !-રાવલપીંડી છોડીને કંટાલા ભરેલી એક મુસાફરી કરી દેવલાલી આવી; જ્યાંના હોટલમાં ચાર આંઠ દહાડા ગુઝારીને, તેટલામાં જે કોઇ સારા માણસનું કુટુંબ, હોટલવાલાની યા હોટલમાં ઉતરેલાં પારસી ઉતારઓની મદદથી મલી જાય, તો નઉકરીએ રહી જવાના ખ્યાલમાં તે રહી. ગરીબનો વાલી ખુદ પાક !

નવાજબાઇ જણે ટાંકણાસરજ આવી હતી, કેમજે તે જે હોટલમાં ઉતરી તે હોટલમાં તે વખતે શેઠ ખાનદાનનું કુટુંબ આવીને ઉતરેલું હતું, જેઓને કોઇ અધેર બાઇ માણસની ધરના કામકાજ માટે ધણીજ જરૂર હતી. નવાજબાઇએ હોટલમાં રહ્યાની ખીજીજ સહવારથી શોધ ચલાવવા માંડી, અને દરદીને જોઇતો હતો તેવોજ તખીબ મલીખી ગયો ! નવાજબાઇને આખરદાર કુટુંબમાં નઉકરી જોઇતી હતી, અને શેઠ ખાનદાનવાલાઓ તેવાજ

બધાં ને નેક હતાં; જ્યારે શેઠ ખાનદાન કુટુંબને મહેનતુ, બલી, અને અધાર વીધવા બાધ ધરના બાતુઓનું તથા બીજું ત્રીજું ધરનું ઉપરનું કામ કરવા માટે જોઈતી હતી તો નવાજબાઈ તેવીજ નેક, મીલનસાર અને ઝહેમત-કાર હતી.

“આએ ખુરસી પર બેસો માય ” શીરીનબાઈ શેઠ ખાનદાને નવાજબાઈને કહ્યું “એમાં શું થયું ? ત્હમે ગરીબ છેઓ તેથી શું હીણવા જોઈએ કે ? ખોદાયજીની આગલ બધાં માણસ સરખાં, તો પછી તવંગરોએ ગરીબોને કાંય ધીક્કારવા જોઈએ ? ત્હમે બીલકુલ ઝોસકાઓ ના, ને આએ મ્હારી પાસેની ખુરસીપર બેસો. ત્હમારા વર ત્હમે કહ્યું તેમ બીચારા બહેશત-નશીન થયા, પણ તમુને કંઈ છોકરાંબચ્ચાં ખરાં કે માય ?”

“જી, એક છોકરો હતો, પણ તે—”

“જુનરી ગીઓ !” ઉતાવલી શીરીનબાઈએ નવાજબાઈને “પણ તે” આગલ થોભી ગયલી સાંબલીને દયા ખાતી ઢબે ઉતાવલે પુછી લીધું.

“નહીંજી, ખોદા તેને સલામત રાખે, તે મકુજે કંઈ શીખેલો ભણેલો નહીં તે મુંબઈની મીલમાં વીસ રૂપીએ નોકરીએ રહેલો છે જીભર.” અને ઉતાવલમાં ઉતાવલમાં જે હોટોપર આવ્યું તે નવાજબાઈએ કહી દીધું, અને પોતાને મુજવણથી મોકલી કરી નાંખી !

“માય, મનમાં કંઈ લાવતા ના હાં !” શીરીનબાઈએ ચટવટ કરતાં કહ્યું “ખોદાય ત્હમારા દીકરાના સો વરસનાં લાંબાં ઉવા કરે ! હવે મકુજે ત્હમે ત્યારે કે દાહારથી આપરે ત્યાં રેહોજી ? અમારો તો વીચાર થોડા દાહારામાં અહીંથી મઉ જવાનો છે. મઉમાં મ્હારા ધનજીશાહના એક સગાંને ત્યાં નવજોત છે જ્યાં જઈને પછી પાછાં આએજ હોટલમાં આવશું, ને સીઝન ખલાસ થાય કે પાછું આપરું મુંબઈ છેજ. ત્હમુને એવા ધકેલા ગમે કે ?” મલતાવડી શીરીનબાઈએ હસી હસીને વાત ચલાવી. “જીભર ધનજી-શાહ તો સીઝનમાં દેવલાલી ને માથેરાન જાય નહીં તો જાણે મદ્દને સુજ-સાજ પરેજ નહીં ! મજનું આએ હોટલમાં સુખેથી ગગરી રહેતે તે વરી આએ વખતે મકુની રખરપતી નીકળી આવી !”

“એમાં રખરપતી સાનીજી ?” નવાજબાઈ ધીરેથી બોલી “ખોદાય રોજ નવજોત ને લગન ખવારે તો હું ખુસી” અને તેમ બોલીને હસ્વાને ચહેરો કરતાં નવાજબાઈએ વધાર્યું “હું તો આજથીજ ત્હમારી નોકરીમાં રેહુંજી, ને જ્યાંથી જસો ત્યાં ત્હમારી સેવા કરવા હું મ્હારા ખરા દીલથી

ખુશી થવસજી, ત્હમારાં જેવાં મલતાવડાં ને બલાં બાધ મહ્યાં એ તો હું મહારાં મોટાં નસીબ સમજુંછજી.”

“મ્હનેખી ત્હમે ઘણાંજ ગમેછ, અને હવે હું ધારું કે ત્હમે ત્હમારો કંઈખી સામાન હોય તે લાવીને આપરાજ રૂમમાં મુકો. ત્હમુને કંઈ કપરાં ચપરાંની જરૂર પડે તો બેલાસક મ્હને કહેજો, ને હા ખરા, ત્હમારા છોકરાને વાસ્તેખી કંઈ કપરાં જોઈતાં મુકતાં હોય તો મહારા નસલના દગલા પાતડુન-નો એક નાલો જેવો.....”

“નહીરેજી” નવાજબાધ વચ્ચે બોલે પડી. “મહારો છોકરો તો પોતાની કુધની પાસે રહેલો છે, કુધનો નહાનપણથીજ પરાસ લાગેલો તે ત્યાંજ બધો વખત રહે મુકે, ને એની કુધ એવી મીઠસનું ખોરીયું છે કે કોઈનાં ઉતરેલાં કપરાં તો એને પેહેરાવેખી નહી ! મેંખી જોયું કે એની કુધ એને સંભાળનારી છે, મીલના રૂપયા વીસપર આએ ખરચાણુ વખતમાં મહારું ને તેનું પુરુંખી નહીં થાય તે હું કેડે નોકરી શોધું તેટલાં મ્હને નાસક તરફ એક ખેટુત સગાને ત્યાં આવવું થયું. નાસક આવી તો તે લોકે મ્હને આએ હોટલના માલેકના ઘણીઆણીને કોઈ કમપેન્યન જોઈએછ એમ કહયું જેથી હું અહીં આવી, અને અહીં આવ્યા પછી જણાયું કે હોટલના માલેકના ઘણીઆણીને તો તેવી કોઈ બાધ નોકરની જરૂર હતીજ નહીં ! તોખી, ખોદાયજી ઉપરથી મરું તે ત્હમે મલી ગીયાં” નવાજબાધએ ગોઠવી ગોઠવીને કહયું.

“એ તો સાથે મલવાની સરજત હોય તો નસીબ પોતે કોઈને કોઈ બાહણે આપુને ઘસરી લાવ્યા વગર રહેજ નહીં. આપુને એક બીજનું કામ પરવાનું હોસે ત્યારેજ તમુને કુદરત અહીં ખેંચી લાવી, નવાજબાધ માય ! કુદરતના બેદને તો કોઈજ નહીં પહોંચે જો !”

અને તે પછી નવાજબાધ કરંજીઆ બલી બાધ શીરીનબાધ શેઠ ખાનદાનને ત્યાં નોકરીએ તેજ દીવસથી રહી, અને થોડા દીવસ પછી દેવ-લાલીથી શેઠ ખાનદાન ફેમીલીને નવજોત ખાવા સાર મંડિમાં જવું પડયું !

નવજોત મંડિના માતખર પટેલ કુટુંબને ત્યાં હતી અને શેઠ ખાનદાન ફેમીલીને પટેલ ફેમીલી સાથે સગાઈ હોવાથી શીરીનબાધ અને તેનો વર ધનજીશાહ પોતાનાં બચ્ચાંએને લઈને ચાર દીવસ આગમચથી ઉતરી પડયાં હતાં. ખેશક તેમની સાથે નવાજબાધખી આવીજ હતી.

પટેલ ફેમીલીમાં નવાજબાધ ઘણી જલદીથી એરાઈ બેરાઈ ગઈ, અને તે બીચારીએ પોતાની જગ્યા નીભાવી રાખવા શીરીનબાધની બરદાસ્ત ખુબ

તરેહથી કરવા ઉપરાંત નવજ્નેતવાલા ધરનીળી ચાકરી કરી-અધાંતો ચાહ જીતવા લાગી.

શેઠ ખાનદાન અને પટેલ ફેમીલીમાંના એકકેએક ખરા અસીલ અને મીલનસાર હતાં, તેઓ ગરીબોને હીણુવાવાલાં નહીં હતાં અને ખરી તવંગરી ધરાવવા સાથે ખરી લાયકાત ધરાવતાં હતાં. ખરેજ, દુનયાપર મોટું દીલ અને નમનતાઘ બરેલી લાયકાત ધરાવવી એખી એક તાજવરી અને તવંગરી છે-ખાકી, એવાં તો ઘણા છાલકાં ઘડાઓ છે, જે અધુરા હોવાથી છપછપ છલકાઇને ખોટા ખટકો સંભલાવ્યા કરે છે, જે હલકાઓએ કોઇ દીવસ દીડું નહીં હોય અને તેઓ જો એ પછસા કોઇવાર જોઇ લે છે તો ફુલણુજી બનીને ફાટી જાય છે, અને પોતાનાં કપડાંમાં માતાં સમાતાં નથી, તેઓ દુનયાના પહેલા નંબરના અક્કલમંદ બેવકુફ હોય છે !!

મગર આપણી વાતપર:

નવજ્નેતને દીવસે નવાજખાઇને સહવારથી રાંધણીમાં અને રાંધણીમાં જ રોકાવાનું થયું, અને તે દીવસે આવેલા બીજા મહેમાનોના સમાગમમાં તે ઘણું આવી શકી નહીં.

નવજ્નેતમાં બહારનાં ઘણાં હતાં નહીં, પણ ધરનાંઓ ઉપરાંત આજુ-બાજુની એ ત્રણ પારસી ફેમીલી ઉતરી પડી હતી, જેમાં નશરવાનજી લાહેરની ફેમીલીખી હતી.

બપોરે જ્યારે પરોણાંઓ જમવા બેઠાં ત્યારે મોટી મેઝપર બીજાં બધાંઓ સાથે મીઠા નસરવાનજી લાહેર, તેમના ઘણીઆણી, તેમની બેટી નાંજાં અને તેમના ધરજમાઇ ડોઠ જહાંગીર કરંજીઆખી હતો !!-હસી બોલીને નયામતને ઇનસાફ આપવામાં આવતો હતો, અને ડોઠ જહાંગીરખી બધાં બેગો ટાહુકા મુકતો રહેતો હતો.

“મરેરે, મહારી નવજને તો આપરે આજે ગરબર સરબરમાં જીલ્લ જીઆં !!” શીરીનખાઇ શેઠ ખાનદાને રહેજ હસ્તું મોટું કરી પટેલનાં પીરોજખાઇ તરફ જોઇને કહ્યું “પીલાં, એ સહવારથી રાંધણીમાંજ છે, જરા આપરી સાથે જમવા બોલાવતે તો બીચારી ખુશી થતે.”

“હારે માય, નવજને તો બધાંએ આજે વીસારીજ મુકી કે !” પીરોજખાઇએ બલાપો કર્યો “નહીં-નહીં, એમ થવુંજ નહીં જોઇતું, એ બીચારી શરમઇને રાંધણીમાંજ ગોંધાઇ રહે એ મહને નહીં ગમતું.-જા, આયા, શીરીનખાઇની સાથે આવેલા પેલા નવજખાઇને અહીં બોલાવી લાવ.”

“તેવણુ તો વાસણુ ઉજરેછજી.” આયાએ કહ્યું.

“વાસણુ ઉજરેછ ? અત્યારથી કીયાં વાસણુ ?”

“નાસ્તાપર ખડડાયા તે.” આયા સદા ગુજરાતીમાં બોલી.

“ઝોવાય ! બીજા નોકર આકરો કાંઠાં ગીઆછ જે એવણુ વાસણુ ઉગરેછ ? જા-જા, એવણુને અહીં તેરી લાવ.” પીરોજબાઈએ દ્વારો કીધો, અને આયા નવાજબાઈને તેડવા દોડી ગઈ.

“અરે વાસણુ ઉગરે તેવી બાઈને અહીં ટેબલપર આપરી સાથે જમવા સાની બોલાવવાની હોય જે !” ટેબલનો તરીકો છોડી દઈને નાંકપર માંખ નહીં બેસવા દેનારી મીસીસ લાહેર સુગઈ ઉઠી !

“ ખરેખર, ટેબલને લાયક નોકરો કે દાહારે થાય !” ડોક્ટર જેહાંગીર બોલ્યો “નોકરોને તો આપડું વધેલું સધેલું મોકલ્યું કે પીડા પડી.” અને તે મગર છોકરો ગુરૂની ટોચપર જતાં જે બધું થેલું બોલી ગયો, તે પર જાણે શું એક વાધ માર્યો હોય તેમ બોલી રહીને વલી ખડખડાત મોટેથી હસીખી પડ્યો !

“ નહીં, ડોક્ટર જેહાંગીર ” હવે શીરીનબાઈ મનમાં રહેજ ગુસ્સો લાવતાં ગંભીર થઈને બોલી “ નોકર નોકરોમાંખી ફરક રહેછ, આએ મહારી નવજ કંઈ પેલા હલકાં નોકરડાંઓ જેવી નથી કે એને આપરે એમ ધી-ક્કારીએ એને હું મહારી નોકર સમજતીખી નથીજ, હું તો મહારી કોઈ કમપેનયન, સર્ઈ, કે બહેન જેવી એ નવજને સમજુંછ.”

“અરે રેહવા દેઓની હવે તહમારી નવજને” ડોક્ટર જેહાંગીર રહેજ ખસીયાણો તો પડ્યો, તોખી તે પોતાની વાતને જાણે છાપડે ચલાવતો હોય તેમ ફરીથી બેવકુફાઈ વાપરીને બોલ્યો. “ આપડું વધેલું સધેલું બચે તે તહમારી તે કોઈ નવજ ફવજને વસ્તે મોકલજોની કે પત્યું.”

“તહમારી મોટી ભુલ છે, ડોક્ટર જેહાંગીર ” શીરીનબાઈ હવે નાંખ-તીની ઢબે તે બેવકુફની અક્કલપર મનમાં ને મનમાં આફરીન (!) કરીને બોલી “ મહારી નવજને જોસો ત્યારેજ તહમુને જણાસે કે તે વધેલું સધેલું ખાનારી ઝોરત નથી, બીચારી ગરીબ છે પણ ટેકવાલી છે, ને ઘણીજ મીલનસાર છે.”

શીરીનબાઈ શેઠ ખાનદાન બોલી રહ્યાં કે તે જમવાના ઝોરડામાં નવાજબાઈ અચકાતી-ઝોસકાતી દાખલ થઈ, તેની નજર જેહાંગીર પર પહેલાં પડી નહી, શીરીનબાઈ તરફ હતી; પણ જેહાંગીર પોતાની માદરને જોઈને એકદમ ધરજવા પડ્યો, તેના હાથ પગ કંપવા લાગ્યા, અને છુટેલો વાધ જોયો હોય કે મઉત પાસે આવ્યું હોય તેમ તે તદ્દનજ ફીકોફય બની

રહ્યો ! તેની બધરી નાંજં તે મામલો જોઈને ઘણી ગભરાઈ ગઈ, અને બોલી પડી “જેહાનગીર, ડીયર જેહાંગીર, શું છે ?”

અને, તેજ વખતે, નવાજબાઈ કરંજીઆની નજર પોતાના બેટા ડોક્ટર જેહાનગીર ઉપર પડી કે તેના મુખમાંથી એક ચીજ નીકલતાં તે પાસેની કુર્સીપર બેહોશ તુટી પડતાં ભાંગાતુટા શબ્દોમાં બબડી “કાણુ ? મહારો જેહાનગીર ! !”

૬.

વહુ મલે તો એવીજ મલજે !

ડોક્ટર જેહાનગીર કરંજીઆ તે અજબજ સંજોગથી પોતાની માદરનો મેલાપ થયલો જોઈ ગભરાઈ અકલાઈને નવજોતનું ખાવાનું અધુરું મુકીને ત્યાંથી પોતાના બંગલામાં ચાલી ગયો, અને બધાં ટેબલપરનાં બાનુ-ગ્રહરથો ઉઠીને બેસુદ્ધ બનેલી નવાજબાઈને ધોડ્યાપર સુવાડી કોઈ કોલનવોટર તો કોઈ કાંદો સુધાડવા લાગ્યું, અને સહિ તે બાઈને બેહોશીથી હોશમાં લાવવાની તજવીજ કરવા મંડી ગયાં !

નવાજબાઈ થોડો વખત પછી સુદ્ધીમાં આવ્યા અને તેવણને બધાંએ તે મામલો શું હતો તેના સંબંધમાં સવાલ કીધો. નવાજબાઈએ તો વાત કહેવાની આનાકાની કરી, પણ જ્યારે લાહેર કુંડુંએ બહુજ ઝીદ કીધી ત્યારે જીવપર ઝોરાવરી કરીને તે માદરે પોતાની અને પોતાના બેટાની બધી વાત કહી દીધી ! !

નવાજબાઈની વાત સાંભળીને તેવણની વહુ નાંજં તો રૂ મારતી કે પોતાના બંગલા તરફ ગઈ, તે સમજી ગઈ કે જેહાનગીર ત્યાંજ ગયલો હોવો જોઈએ, અને જ્યારે તે ત્યાં ગઈ ત્યારે તેનો ભરતાર ડોક્ટર જેહાનગીર કરંજીઆ લાયબ્રેરી રૂમમાં બેઠેલો હતો. નાંજંએ જતાંનેવાર તરારો ધરાવો મુક્યો “ડોક્ટર જેહાનગીર, આએ બધી શું ગરબર છે ! તહમે અમુને બનાવ્યા, પણ યાદ રાખો કે અમુને બનાવવા જતાં તહમે પોતે એક મોટા દગલબાજ પુરવાર થયા !”

“નાંજં, નાંજં, મહને માફ કર ! હું સમજી ચુકોછ કે તું મહારી માય પાસેથી ખચ મેલવીને આવીછ, ને મહને દગલબાજ પુકારેછ;—પણ હું તહારે ખાતર મારી માયને દગલબાજ થયો તેમી તું કેમ ભુલી જાયછ !”

“મહારે ખાતર ! કે મહારા પધસાને ખાતર ?” નાંજં બોલી.

“ત્યારે ખાતર, કે ત્યારા પધસાને ખાતર, એ બધું એકસરખું છે, ડીયર નાંજું.”

“મહેને હવે એ ત્હમાઈ નાંજું ને ખાંજું કંઈજ જોઈતું નથી.” નાંજુંએ ભવાં ચઢાવીને કહ્યું “ડોક્ટર જેહાનગીર, ત્હમારા જેવા શીખેલા બચેલા માણસે તો ઘણાજ ઉઠાપણવાલા થવું જોઈએ, ને ઘણાજ લાયકીબર્યા રહેવું જોઈએ, તો આએજ છે કે ત્હમાઈ ઉઠાપણ ને ત્હમારી લાયકી? માય જેવી માયને ત્હમે પધસાને ખાતર છોડી દીધી? તે કે જોણે પોતાના લોહીનું પાણી કરીને ત્હમુને ઉછેર્યું, તેને ત્હમે દગલ્યાજ થયા? અફસોસ, અફસોસ, જેહાનગીર, ત્હમે ત્હમારી ડોક્ટરી ડીગ્રીને એળ લગાડી, ત્હમે ત્હમારી કેળવણીને એળ લગાડી, ત્હમે ત્હમુને પોતાને એળ લગાડી!!—અરે, ત્હમારે તો તે માયને ખાતર રાત દીવસ મહેનત કરવી પડે તોખી જહેમત ખેંચીને તેના ખુશ્ખામાં તેને સુખમાં રાખીને પાલવી હતી, તો ત્હમે ડોક્ટર જેવા ડોક્ટર બેટા થઈને ત્હમારી માદરને લોકને ઘેર હાંધ્યાં ઉજરાવોજ ને લોકની નોકરી કરાવોજ! અફસોસ છે ત્હમારી એવી ડોક્ટરીપર, અફસોસ છે ત્હમારી કેળવણી અને અક્કલપર—ને લાખ લાખ અફસોસ ત્હમારી પોતાની ઉપર!!”

“નાંજું, નાંજું, મહેને માફ કર, મેં એવું પાપ ત્યારા પધસાને ખાતર કીધું.” જેહાનગીર નરમ થઈ જઈને બોલ્યો.

“હીક છે, ત્હમે મ્યારા પધસાને ખાતર એ પાપ કીધુંજ, તો તેજ પધસાથી હું તમોને મોહતાજ રાખવા માગુંજ” નાંજું મક્કમપણે બોલી “ડોક્ટર જેહાનગીર, આજથી મ્યારા તરફથી ત્હમુને એક પાઠખી મલશે નહીં, મ્યારા પધસા મ્યારા પોતાના છે અને ત્હમારા નથીજ. ત્હમે જ્યાં સુધી ત્હમારી માદરના પગોપર પડીને માફી માંગો નહીં, ત્યાં સુધી મ્યારા પધસા મ્યારા છે ત્હમારા નથી, અને હું પોતેથી હવે ત્હમારી નથીજ—નથી!!”

“માફ કર, નાંજું, મહેને માફ કર” ડોક્ટર જેહાનગીર હવે પોતાને ગુફન્યે પડીને માફી માંગવા લાગ્યો, નાંજુંને તે જોઈને ઘણીજ શરમ થઈ, તોખી તેણે તો પોતાના ઘણીને બરોબર સુધારવાનેજ હતો તેથીજ ગુસ્સો ચાલુ રાખીને મોટેથી બોલી :

“નહીં, મ્યારી માશીની કોઈ જરૂર નથી, માશી માંગવાના હોય તો તમારાં માયજ પાસે માંગો, ચાલો ત્હમારાં માયના પગ પર પડો, ત્હમારાં માયજની લાખ લાખ માફી માંગો, ને તેવણને આપરા બંગલામાં લઈ આવો, તોજ—તોજ હું ત્હમારી સાથે વાતખી કરસ, મ્યારા પધસાથી ત્હમુને આપસ, ત્હમુને માનખી આપસ, નહીં તો નહીજ—નહીંજ.”

“ ચાલ, નાંજું, ચાલ ” “ ડોક્ટર જેહાનગીર બોલ્યો “હું તારા કહેવા મુજબ મ્હારાં માયજની માફી માંગવા આઉંછ, હું તારા હુકમ મુજબ મ્હારાં માયજને પગે પડવા આઉંછ, તું કહેશે તો પગેબી પડસ ને તું કહેશે તો માયજનું ખાંસરૂંબી લઇને ચુમસ, નાંજું, નાંજું, તું કહેશે તો હું મ્હારાં માયજને થયલા ગેરઇનસાફને વારતે તેવણના પગ ધોઇને પાણી પીવસ.”

“શાખાસ, જીવતા રહેજો, મ્હારા બહાલા ધણી” અને એમ બોલતાંજ પોતાના ધણીના હાથ પકડીને તેને ઉઠાડી લઈ નાંજુંએ એક મીઠી .અગ-લગીર કીધી !

*

*

*

*

*

*

*

*

હવે કહેવાનું ધણુંજ થોડું છે, બહાલા વાંચનાર !

પેલો કરસીવઝ બમનુ “સુન્નાના દાદર ને રૂપાના દોરડાં” નો ખ્યાલ આપીને લોકોને બનાવતા પોતેજ એક દીવસ બની ગયો ! તેની હુમ્મ્યાઇએ તેનેજ માર્યો, અને બદમાશીના અંજનમમાં તે વગર ભાડેની કોટડીમાં ચાંચરાં મારવા ગયો.—જેલમાંથી નીકળ્યા બાદ તે દીવાનો બની ગયો, અને તેવા વહેશી અવતારમાંજ અવત્યાં મારી મારીને તે પુરો થયો ! બમનુ બધાને બનાવીને ફાવી ગયો હતો, પણ તેને શું એ વાતની બપર નહીં હતી કે હંમેશા બધાજ દરમાંથી લેવટા નીકલતા નથી ! અફસોસખી એવા માણસોને માટે કરવામાં આપણે વાજબી થઇએ નહીં, કેમજે તે શયતાન કરતુક બદમાશ પોતાનાજ બનાવેલા ઝહરથી નાશ પામ્યો હતો.

મીં નસરવાનજ લાહેર અને તેવણના ધણીઆણીના વીચાર તે પછી બદલાતા ગયા, અને ત્યારેજ તેઓએ પોતાની ભુલ જોઇ કે જ્યારે તેઓના મગજમાં બરોબર ઉતરી ચુકયું કે એક બક્ષી સાસુથી તો ઉલટું વહુને સુખ મલતું હતું ! બીજા બે વરસ પછી છ છ મહીનાને અંતરે મીં નસરવાનજ અને તેમના ધણીઆણી ગુજરી ગયાં, અને પોતાની તમામ દલિલ તેઓ પોતાની દીકરી જમાઇને આપી ગયાં.

ગુલબાઈ તારાચંદ અને તેમના છોકરાઓ હસીપુશીથી ઇંગ્લેન્ડથી પાછા મુંબઇ આવ્યાં, જેમને તથા શીરીનબાઇ શેઠ ખાનદાનને—એ બેઉ ઘરે—નવાજબાઈ પોતાના વહુ દીકરાની સાથે ધણીવાર મલવા ભેટવા જતી હતી.

ડોક્ટર જેહાનગીર હવે પોતાની બહાલી માદરનો પડયો બોલ ઉચકી લે છે, અને પોતાની ધણીઆણી નાંજુંને પોતાના એક બહાલા રાહબર તરીકે માનીને અત્યંત બહાલથી ચલાય છે.

અને હવે, બીજા બે વરસ પછી, આપણે નવાજખાધ કરેજીઆને-તે ખુદી અપધને-પોતાના લખપતી વહુ-દીકરાના તે વહાલા ફરજંદને રમાડતી આપણે એક ખુશખુદાર બાગીચામાં બેઠેલી જોઈએ છીએ.

આહહા ! કેવી ખુશાલી તે અપધને છે !

સમાપ્ત.

પુન કેાણે કીધું ?

શીયાળાની શુરઆતની તે એક તુફાની સહાંજ હતી, જ્યારે પવનના ભારે સુસવાટાએ વંદોલ્યાઓ કરી મુકવા પછી જળરો વરસાદ પડવા લાગ્યો-ગોયા પવન અને વરસાદની લડાઈ થતી હોય તેવો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો, બારી અને બારણા અફલાઈ જતાં, ઝાડોની ડાંખલીઓ ઝુકાઈ જતી, અને વરસાદનું પાણી ઝમીનપર જમાવ થવા સાથે ઘરોમાં ઉડીને પડતું હતું, બેઠેલી લડાઈમાં પવનનું ઝોર વધારે પુરવાર થતું દીસતું !

એવી તુફાની સહાંજના આપણને મુરશીદખાદની ખેતીવાડીની જગ્યા માંની એકમાં ઉભેલા કંગાલ નહાના ઘરમાં નઝર નાંખવાની છે, જ્યાં બારી-બારણાં બંધ કરીને એક મા અને તેની એક પુરી નવજવાન એક બેટી બેઠેલી છે—બંને સીવતી બેઠેલી છે. મગર, થોડે થોડે વખતે અધોર અખલાની ચશમે દરવાઝા તરફ નખાયલી શીકરના આવબાવ ખતાવતી હતી.

“જમીલા, તારા પીદર હજુજી આવ્યા નથી અને યક-બ-યક ઉઠેલું આએ તુફાન તેવણુને રાસ્તામાં રખે રખડાવી મારે !” તે અકરતે પોતાની બેટીની આગળ પોતાના દીલમાં વસેલી શીકર કહી દીધી.

“માયજી, એવણુ જ્યાં ગયાછ ત્યાં રાસ્તામાં શરીનું ઘર છે, અને જો આવતા આવતા વરસાદમાં ફસ્યાખી હોય તો શરી પોતાના મકાનમાં એવણુને ઝુરર લઈને આશરો આપી આગતાસ્વાગતાખી કરશે.” જમીલાએ પોતાની માદરને તસલ્લી મળે તેમ સમજાવ્યું.

“તું હરદમ શરી-શરી-શરી કર્યા કરેછ એ બીલકુલ મ્હને ગમતું નહી.” જમીલાની માદરે બવાં ચઢાવીને કહ્યું “તુને તો એ છોકરાનું જાણે ઘેલાપણુંજ લાગ્યુંછ ! રૂપ અને જવાનીને કરશે શું, આવશે ? શરી દેખાવશે છે અને ગમરખી છે, લેકીન ખુમર ને ગમર કંઈ દુન્યાની અચશે ઇશરતમાં આદમીને મશગુલ કરી શકતીજ નથી.”

“માયજી, આપ ખરા પયારને તયારે પીછાણુતાજ નથી !” જમીલા હીમતથી મગર નરમ રહીને બોલી “જ્યાં મન થયું ત્યાંજ દીલ ગયું !— પયાર ભરી ઝીંદગીને અયશો ઇશરત તો તેના ખુદમાંથીજ મલી શકે છે, એટલે વધારે જોધએખી શું ? પયારની હુંકમાં રહેવું અને દાલરોટીપર જીવવું એમાં કાંઈ અઠરહી મજાહ છે !”

“મુઘ તહારી એ મજાહ !” જમીલાની માદર છછણી પડી “પયારને નામે રડીને, છછએ તેવીજ ગરીબઘમાં પાછી રહેવા માટે, તું કમદઅમ છોકરી તધયાર થઈછ, એ મહને ઘણુંજ સંતાપેછ. જો, તુને અક્ષલ હોય તો મહારું માન, તું પોતેખી સુખી થશે અને તહારા માદર પીદરનેખી સુખી કરશે; મીઆ હખી—ઉદ્-દીન લકનરી ઉમરમાં જરા ઝીઆદ છે તો શું થયું, લેકીન નાંખી દેતાં એ ચાર લાખની એવણુની દલિલ છે ! બેટી, એ તહારા હાથનો ઉમીદવાર છે !”

“માયજી, વાત તો ખાસ્સી કીધી ! પછસાને ખાતીર મહને મહારા પીદરની ઉમરના ખુદદા હખીખુદીન સાથે તહમે પરણાવવા તધયાર થયાછ !” જમીલા બોલી.

“અરે એ તો તહારા મોટા નસીખ કે તુને એવો ઘણી મલે, બેટી.”

“મહારે એવા મોટા નસીખમાં જવાનુંજ નથીને, મહને મહારી ગરીબાઈ ભલી, પણ જ્યાં દીલ નહીં—મન નહીં—જનન નહીં—અરમાન નહીં ત્યાં જખરદસ્તીથી જીવપર ઝોરાવરી કરીને શાદી કરવી એ ખુદકુશી કરવા સમાન છે. માદર, એવા ખયાલે ખામથી ખાઝ આવો.”

“મુઘ તું અકકજ !” અને મીઝાજ કરીને તે અખલાએ પોતાની બેટી ગમથી ચહેરો ફેરવી લઈ ચુપકીદી અખતયાર કરતાંજ પાછું સીવવા ઉપર ધયાન લગાડ્યું, મગર તુફાનમાં તેનો શઓહર ક્યાં રહ્યો હશે તેના અંદેશામાં તો તેણે નઝર દરવાઝા તરફ ઉઠાવ્યાજ કીધી. તેટલાંમાં કોઇના પગલાંનો આવાઝ વાગ્યો, જેથી તે માદરે કહયું “જમીલા, હું ધાંજ કે તહારા પીદર આવયા. પગલાંનો સાદ મહને સંભલાયો.”

“માયજી, તહમારાખી કસારીના કાન છે ! આવા પવનના સુસવાટા વચએખી તહમને પગલાંનો સાદ આવેછ !”

“ત્યારની શશી-શફી કરીને તે મહારો મીઝાજ ગરમ કીધો, હવે કસારીના કાન ને ઘભોરીના નાંક બોલીને મહારા ગરમ થયલા ગુસ્સાને વધારે અંગાર ફરી નાંખ ! જની—જેની, દરવાઝો ખોલની.”

અને તે જની-જેનીના રોહસા પછી જમીલા દોડી ગઇ, તેણે દરવાજો ખોલ્યો. અને દરવાજો ખુલતાંજ પવનનો એક સપાટો, વરસાદનો એક ઝપાટો, અને એક ગખરૂ જવાન, એ ત્રણ સાથેજ અંદર ધસી આવ્યા !—પવને અને વરસાદે તો થોડીક તકલીફ આપવા સાથે દરવાજાના બંધ થતાંજ પોતાની તકલીફથી બંધ કરી નાંખી, પણ તે ગખરૂ જવાને તો એક મીઠો ખોસો લેતાંજ જમીલાની કમર પકડેલી છોડીજ નહીં !

“શક્ષી ! છોડ મૂકને, પાસેના કમરામાં માદર છે, અને તેવણુ આઝે તાહરે બચાક-બચાકનો ચુમમીનો સાદ સાંભણશે તો વલી મીઝજ ખોલી બેસશે !—અરે, જરા લીલાજ રાખ ! પયાર છે તો કંઈ દુનયાનેથી ઝાઝેરીમાં બતાવીને કરવાનો છે ! કહુંછની કે માદર પાસેના કમરામાં છે, છોડ મહારી કમર !” અને તેટલું બોલતાંજ જમીલાએ પોતાને ખેંચીને શક્ષીના હાથથી છુટી પડતાં કમર દાખીને કહ્યું “ઉઘ ! મહારી કમર બલ ખાઇ ગઇ !”

“જમીલા, જમીલા, તુંથી બડી નાટકી છે !” શક્ષી જમીલાના ગાલો પર આંગળી મારીને બોલ્યો “જરા જેટલી કમરના પકડવાથી કમર બલ ખાઇ ગઇ ! નાઝુક, મહારી બહોતસી નાઝુક પયારી.”

જમીલા આગલ ચાલી, અને શક્ષી તેની પાછલ.—માદરે પુછ્યું “પીદર આવયા ?”

“નહીં, માદર” જમીલા બોલી, અને પછી ગાલોપર આવેલી સુખી સાથે બોલી “પીદર તો નથી આવયા, મગર,—મગર, શ-શક્ષી આવયાછ.”

“ઝોહ ! તે આવ્યોછ !” બલાં ચઢાવીને બોલી “ચાલ છોકરી, તહા રા બાપની પેલી બંદીના બટન તુટી ગયાછ તે નવા બટન લમાડ,—સદરીઓ ફાટી ગયોછ તે સીવી નાંખ,—પાયજામાને ઢીંગરૂ માર,—”

“બધુંજ સામઠું કરી નાંખુ કે માદર ?” અને જમીલા પોતાની માને પજવતી બોલીને હસી, અને પાછલ ચાલી આવેલા શક્ષીને તેણે બેસવાની જગ્યા આપતાં કહ્યું “આવોજ.”

“આવોજ ને આવોજ કંઈ નહીં, છોઝોકરી ! નહીં માનતી કે ? બટન બનાવ, સદરીઓ રકુ કર, પાયજામો સીવ, સુરવાલ સમું કર, ચાલ, જલદી કર.” ડોંસીએ પાછો કલમો શુરૂ કીધો !

“હાજી, હાજી, માજી, હાજી.” જમીલાએ કહ્યું, અને પછી તે અદાડઝીકના ઢોંગ કરીને સદરીઓ ને પાયજામો ખેંચી બેઠી, જ્યારે શક્ષીએ જગ્યા લેતાં કહ્યું “કેમ છો અમમા ?”

“હા, છઠ્ઠાએ, ત્હમે જુઓ છો તેમ !” ડાસીએ ટણકા કરીને શક્તીના ચહેરા સામે જોયા વગરજ કહ્યું.

“જેઉં છું તો ખરો, મગર કાંઈ તખીયતના સમાચાર ? ખચર તો છેની ? બાવાજી ક્યાં છે ?” શક્તીએ મનમાં હસ્તાં હસ્તાં પુછ્યું.

“વળી મહારા મીંચ્યા ત્હમારા બાવા તે કયે દીનથી થયા ! વહારે, શક્તી ! ત્હમેથી પેલા કહે તેમ ‘માન ન માન, મયેં તેરા મહેમાન !’—મહારા ગરીબ મીંચ્યાને બાવા બનાવીને શું કરોજ ? કોઈ તવંગરને બાવા બનાવો કે કુટીઆ છુટે !”

“હાજી, માજી, એવણુ તો મ્હનેથી એમજ કહેતાં હતાં કે મહારા બાવા તે ત્હારા બાવા, ને ત્હારા બાવા તે મહારા બાવા.” જમીલા પાછી ચેષ્ટા કરતી બોલી.

“છોઝોકરી, નહી માનતી કે ?” ડાસીએ પાછા ડોળા કાઢ્યા “સદ-શીઓ સીવી નાંખ, પાયજમો રકુ કર, બંદી બનાવ, સુરવાલ રકુ કર—ચાલ નીચું જોધને તહાઈ કામ કર.”

“પણ, એ ખરું બોલેજ, માજી.” હવે શક્તીએ ડાશીના વધારે પાક-બ્યાં “લોક સસરાને બાવાજી કહેજ, અને તેથી જો મેંથી ત્હમારા મીંચ્યાને બાવા કહ્યા હોય તો તેમાં શું અડચણ છે ? કેમ બોલી નહોં, જમીલા ?”

“હાજી, હાજી, ત્હમારી વાત ખરી છેજ.” જમીલા વધારે અને વધારે ખીલીને બોલી.

“છોઝોકરી, નહીં માનતી કે ?” બુઢીએ ફરીથી બુમ પાડી, અને હવે શક્તી તરફ જોધને તેણે મીઝાજથીજ કહ્યું “શક્તીજી, ત્હમે સુજમાં રોઝા બોલો છો ! ત્હમને અમારી જમીલા કદીથી નસીબ થવાની નથી ! ત્હમે લુખા, અમે લુખા, તો બે ભુકાથી દુન્યા કહીં ચાલીજીવી ?—એક તરફ રોટી હોય, અને બીજી તરફ ધી હોય તો કંઈ સ્વાદથી લાગે !”

“અરે, મહારી પાસે ધી નથી, અને પ્યાજ છે । તો શું તેનાથીબી દુન્યા નહી ચાલશે ? રોટી અને પ્યાજથીબી પેટ ભરાય છે અને ઝીંદગી બચર થાય છે, તો પછી ધી વીના ચલાવાય છે, તો કેમ નીકકામી સર-ફારી કરો છો !” શક્તીએ મતલબથી કહ્યું.

“રોટી ને પ્યાજથી તો હમણું પેટ ભરીએ છીએ, પણ હવે પુલાવનો મઉકો આવ્યો છે તો પુલાવને કેમ બોહીશું ?” જમીલાની માફરે કહ્યું.

“નમક વગરના પુલાવમાં કોઈ સ્વાદ નથી, અને પયાર વગરના લગ-નમાંથી કાંઈ બલાઈ નથી.” જમીલા ફરીથી બોલી.

અને જમીલાની માદરે ફરીથી દાંત કચકચાવીને બવાં ચઢાવીને મોટી ખાંગ પાડી “છોઝોકરી, નહી માનતી કે ? સીવવામાં ધયાન રાખ, તને પુલાવ અને બીરીયાની સાથ શું પંચાત ?”

“પંચાત તો મહારીજ છે, માદર.” જમીલાં હસ્તાં હસ્તાં બોલી “પણુવાની હું છેઉં અને તહમે મને જ્યાં પ્યાર છે ત્યાં પરણુવા દેતા નથી અને જ્યાં પ્યાર નથી ત્યાં ઝખરહસ્તીથી પઘસાને ખાતીર પરણાવવા માંગો છો એ મોટા જુલ્મનીજ એક વાત છે ! આપણે જ્યારે ખુશી સાથે રોટી-પયાજપર ગુઝારો કરી શકતા હોઈએ અને તેમાં સુખીજ હોઈએ તો પછી નાખુશી સાથના પુલાવમાં હાથ નાખીને સદા નારાઝ રહેવું, એમાં શું કાયદો છે ?

“સાચી વાત છે.” શક્ષીએ ટેકો આપ્યો.

“મરેરે મરે, હું ક્યાં તહમો બેના સંકળમાં આજે સપડાઈ ? કોણુ જાણે મીંચ્યા ક્યાં હશે તેની મહને ફીકર જંજલ પડીછ, તેમાં વક્ષી આજે નવી બલા ! શક્ષી, તહમે આવા તુફાન અને વરસાદમાં શું ધકેલા ખાતા અહીંયા આવયા ? પાક ખુદાને ખાતીર અહીંયાથી જાવો, મહને ના સતાવો.”

“હું જરા ટહેલવા ગયલો તુફાનમાં અહીં નઝદીક ફસી ગયો, જમીલાનું ઘર આગળજ છે જાણીને દીલને સઘયારો મલ્યો, અને ઝડપથી ચાલીને અહીંયાં આવયો.” શક્ષીએ કહી દીધું.

“આવયા તો ઠીક, પણ હવે વધારે ખોટી થવામાં સાર નથી. જમીલાના પીદર આવશે તો તહમને અમારા ઘરમાં જોઈને વળી ખીજશે. તેવણુખી તહમને જમીલાનો હાથ આપવામાં બીલકુલ નારાઝ છે.”

મગર, તેટલાંમાં દરવાજો ઠોકાયો, અને જમીલાની માદરે જમીલાને દરવાજો ખોલવા સાર મોકલી.

“આવો, આવો, હબીબુદીન, ભલે પધારયા” તે નવો આવનાર જે હબીબુદીન લકનવી હતો તેને જોઈને ખુશી ખુશી થઈ જમીલાની માદર બોલી. તેણે તે ખુદાને આવકાર આપ્યો, અને તેને બાઈઝઝતથી બેસાડ્યો “વરસાદ પાણીમાં આપને તકલીફ પડી.”

“બીલકુલ નહી.” હબીબુદીને પોતાની દાદી ખુબસી પસવારીને ધીરે રહીને કહ્યું “આપના ઘર તરફ આવવું એ તો મોટી મઝાહની વાત છે, એમાં તકલીફ શાની ? આપના રાઝોહર મુગારક ક્યાં છે ? આજે સાહેબ કોણુ છે ?”

“જ એવણુ અમારા એક સગા છે, મહારા શરોહર બાઝારમાં ગયલા છે, અને આપે અમો ગરીબના ઘરને તહમારા મુઆરક પગલાંથી ખુશાલી-થી ભરપુર બનાવ્યું છે.” જમીલાની મતલબી માદરે ખુબ મસકો લગાડ્યો, અને બધા સવાલોનો જવાબ જલદી જલદી આપી દીધા.

“હુંબી બાઝારમાં ગયો હતો. મેં તો ત્યાં તહમારા શરોહરને નહીં જોયા !” દાઢી પસવારી પસવારીને આહીસ્તા આહીસ્તા હળીમુદીને ચલાવ્યું “મેં આજે બાઝારમાં મોટી રકમની ચીજો વેચી અને ખુબસી ડેલી ભરી, હવે કાલે સહવારના હું મોટી ખરીદીઓ કરીશ. આપણે તો માલ વેચતી વખતેબી દલલો જમાવ કર્યે, અને માલ લેતી વખતેબી કસીને લઈ એ, બે ગમથી દહલત મારીએ તેવા માણસ.”

“આપની મોટી દહલત અને મીલકતની વાત તો તમામ મુરશીદા-બાદમાં જાહેર છે.” શક્ષીએ તે ખુદા તરફ જોઈને કહ્યું.

“ખુબ કહી.” દાઢી પસવારીને ખુદાએ ખુશી થતાં નજર શક્ષી ગમ નાંખી. “મહને લાગેછ કે આપબી કોઈ મુશ્કલીસ છે.”

“મુશ્કલીસ છીએ, મગર અમારા પગોપર અમો ખડા છીએ. કોઈની ગરદન દબાવીને માલ પચાવતા નથી.”

“ઓહો ! એટલી બધી વાત ?” અક્કલમંદ બેવકુફ ખુદાએ ડોળા ચઢાવીને ચલાવ્યું “આપ ઘણા મગર માલુમ પડો છો ! હીક, જરા જમીલાથી દુર બેસો. કદાચ એ મહારી થનારી મહોરદારના દીમાગમાંબી આપના મીઝાજની ગરમી ઉતરી જશે.”

“ઓ બરેમીઆ, મોહરદાર કએ દીનથી ? જરા આઈનો મંગાવીને આપની સુરત તો જુઓ—પછી કાંઈ બોલો !” શક્ષીએ સહેજ ગરમ થઈને કહ્યું, અને પછી જમીલા તરફ જોયું “કેમ બોલતી નહીં જમીલા ?”

“પેલીજ મસલ: ‘માન ન માન, મયેં તેરા મહેમાન,’” જમીલાએ ટાહુકો પુર્યો.

અને તે સાંભળીને તેની માદરે ડોળા કકડાવીને કહ્યું “છોઓકરી, નહી માનતી કે ?”

“તહમારી વાહીયાત વાત માનવાને એ ખીલકુલજ ના પાડેછ.” શક્ષીએ હવે પુકાર કીધો “આએ ખુદા બજરબટુના પઘસાપર હીરા જેવી છોકરીનો ભવ બગાડવા તહમે તઈયાર થયાછ !”

“શાયદ, ત્યારે તું પોતે એ છોકરી ઉપર આશક છે, કેમ ?” હખીયુ-
દીને અસલીન ઢબે દાઢી પસવારતાં કહ્યું “છોકરા, તું શું મનમાં ખાંડ
ખાએછ ? ખુદા બજરબદુદ કોણને કહેછ ? યાદ રાખ ફરીથી એવા કલામ
કાઢ્યાછ તો આએ સોટાથી તહારા માથાની ખોપરી ગંજી થઇ જશે.”

“બરેમીઆ, જરા હોશ રાખો, સોંચ રાખો, ખોલો તેની તમીઝભી
તો રાખો” જમીલા બોલી.

અને તેની મા વળી ઉખડી “છોઓકરી, નહીં માનતી કે ?”

તેટલાં જમીલાનો પીદરજ આવયો, દરવાજો ઠોકાયો, અને જમીલા
ની માદરે આ વખતે દરવાજો ખોલ્યો, તેણે પોતાના શઓહરને આવેલો
જોઇને દરવાજા આગળજ ગુસગુસ ચલાવી, જેથી જમીલાના પીદરે અંદર
આવતાને વાર શક્ષી તરફ જોઇને કહ્યું “ અગર તહમારામાં અકકલ હોય
તો મહેરબાની કરીને હીયાંથી રૂખસદ લો.”

અને શક્ષી મનમાં મુરજાયલો ત્યાંથી રવાના થયો.—યોરોક વખત વા-
લ્યીત ક્યા પછી હખીયુદીનખી વીઢાય થયો, અને સહવારના ખાઝારમાં
જતી વખતે ફરીથી આવવાનું કહીને તે ગયો.

*

*

*

*

ખીજી સહવાર શાંત અને ખુશનુમાં હતી, જ્યારે જમીલા જલદીથી
ઉઠીને પોતાને વારતે બકરીનું દુધ દોહવવા ઢોરોના તબેલા તરફ ચાલી,
થોડુંક તે ચાલી હશે જ્યારે કોઇ પંચાતી કરતું હોય તેવા આવાઝથી તે
ચોંકીને ત્યાંની ત્યાં ઉભીજ રહી ગઇ.

તે આવાઝ થોડેક દુરથી આવતો હતો: “મહારા જેવા જવાન સાથ
સરકશી ? ઓ ખુદા બજરબદુદ હું ત્હારું લડુ પીવશ. લે આએ તહારી
શેખીનો બદલો ! એક, બે, ત્રણ” —અને જમીલાએ તે બોલનારના એક
બે ત્રણ સાથેજ લાકડીના ત્રણ ફટકા સાંભલ્યા—અને પછી, કાંઇજ નહી !

જમીલાના દીલમાં ધારતી ખેસી ગઇ, તે બકરીનું દુધ દોહવવા ગઈ-
જ નહીં, અને તેણે ઘરમાં જઇને કોઇની મારામારી થવાની વાત કરી.—
જમીલાનો પીદર તેની વાતપર હસીને જ્યાંથી આવાઝ આવ્યો હતો તે
તરફ ગયો; અને તેણે ત્યાં શું જોયું ?

ખુદા હખીયુદીન લકનવી ત્યાં મરણ પામેલો પડેલો હતો, અને તેના
માથામાંથી ઘોઘમાર લડુ ગયું હતું ! !

જમીલાના ખાપે હવેજ માનયું કે લાકડીના ફટકા જે જમીલાએ

સાંભળ્યા હતા તે જુદા હબીબુદ્દીનના માથાપર મારવામાં આવેલાજ ત્રણ ફટકા હતા, અને મરનારનું માથુ ફાડી નાંખીને ખુની નહાસી ગયો હતો ! જમીલાનો બાપ સોંચમાં પડ્યો કે ખુન કોણે કીધું હશે ! અને થોડીક સોંચ પછી તેણે ગામમાં જઈને હો હા કરી મુકી, અને પુલીસને બોલાવી.

પુલીસે તપાસ ચલાવી તો માલુમ પડ્યું કે ખુનીએ હબીબુદ્દીનનાજ સોટાથી તેને મારી નાંખ્યો હતો, કેમજે મરનાર જુદાની લાકડી ખરડા-યલી હતી !-પુલીસે જમીલાની ઝખાની લીધી, જમીલાના બાપની લીધી, જમીલાની માદરની લીધી, અને હબીબુદ્દીન વીશે જેખી જાણતા હોય તે જણાવવા કહ્યું.

જમીલાના અક્કલમંદ બેવકુફ માદર-પીદરે આગલી સહાંજના શું શું બન્યું હતું તેખી કહ્યું, અને તે સઘલી ઝખાનીપરથી પુલીસે એવો સાર ખેંચી કાઢ્યો કે ખુન શક્ષીએજ કીધું હતું !

એક કલાક પછી તો પુલીસ શક્ષીને પકડી ખુનની જગ્યાપર લઇ આવી, અને શક્ષીને ગીરફતાર થયલો જોઈને જમીલાએ ખુમ પાડીને કહ્યું “ખુન એને નથી કીધું ” અને તેટલું બોલીને ધરજી રહેલી જમીલા બેસુદ્ધ થઈને તુટી પડી.

શક્ષીને પૂછવામાં આવતાં તેણેખી કહ્યું “ખુન મેં નથી કીધું, હું નીરદોશ છું.”

મગર પુલીસ તો શક્ષીને લઇ ગઇ, અને તેણે કઇદખાનામાં પુરવામાં આવ્યો !!

તે પછી શક્ષીની તપાસ ચાલી, અને તપાસ વખતે સાક્ષીઓની ઝખાની લેવામાં આવી, ખુનની આગલી સહાંજના શક્ષી અને મરનાર હબીબુદ્દીન લકનવી વચ્ચે જે તકરાર થઇ હતી તેની વીગત અને તે પછી હબીબુદ્દીન તરફ કચવાટ બતાવીને શક્ષી ચાલી ગયો તેખીનાની ઝખાની જમીલાના માદર-પીદરે આપી અને તે વખતે સડ કોઇએ માન્યું કે ખરો ખુની શક્ષીજ હતો. લેકીન, જમીલાએ ઝખાની આપતાં કહ્યું “ખુન કરનાર ધણીનો સાદ મેં ખુનની સહવારના સાંભળ્યો હતો, તેને જોયો નહીં હતો કારણ કે દુરથી આવાઝ આવતો હતો, અને હું પક્કી ખાતરીથી કહું છું કે તે આવાઝ શક્ષીનો નહીં હોવાથી શક્ષી ખુની નથીજ. તે આવાઝ કોઇ ઘાટકી માણસના આવાઝને મલતો આવતો હતો.”

“ત્યારે તે આવાઝ તે કોણ ખીજ શખ્સનો હતો તે શું તહમે જાણતા નથી ?” નયાયધીશે પૂછ્યું.

“નહીંજી, બીલકુલ નહીં.” જમીલાએ જવાબ દીધો “તે આવાજ અ-
ગાઉ કદી મેં સાંભળ્યોયો નહીં હતો !”

ન્યાયાધીશે ટગર ટગર થોડીક પલ જમીલાની આંખોમાં જોઈને પ્રુછ્યું
“એવી વાત મહારી જાણમાં આવેલી છે કે તહમને અને શક્ષીને સાર
હતું, અને તેથી તહમો બેઉ વચ્ચેના પ્યારને ખાતીર તહમો શક્ષીને બચા-
વવા જુહું બોલતાંયો હોવ, કેમ વાર ?

“એ બનેજ કેમ, સરકાર ?” જમીલા બોલી. “શક્ષી મહારો બવિ-
બનો ધણીજ જે બનવાનો હોય, અને તે જે ખરેખરજ ખુની હોય તો
પછી તહમો શું એમ સમજેછ કે હું એક ખુની માણસ સાથે પરણવા
કદીયો તઈયાર થાઉં ? ગમે તેટલો મજબુત પ્યાર હોય તોયો હું કદી
એક ખુની, ઘાટકી, જુનુની, અને પાપી શઓહર પસંદ કરુંજ નહીં.
પણ, મેં મહારા ખુદના કાનોથી સાંભળ્યું તો લાકડીના એક-એ-ત્રણ એમ
ફટકા મારતી વખતે બોલનાર શખ્સ કોઈ બીજોજ શખ્સ હતો.”

“તહમારા ચહેરાપરથી પરખાઈ આવેછ કે તહમારા બોલવામાં સ-
ચ્ચાઈ છે.” ન્યાયાધીશે કહ્યું.

“પાક પરવરદીગાર જે તમામે તમામ દુન્યાનો પયદા કરનાર છે તેના
પવિત્ર પ્યારા નામને યાદ કરીને હું કહુંછ કે જે સચ્ચાઈ મહારા ચહેરા-
પર જણાયછ તેવીજ સચ્ચાઈ મહારા અંતઃકરણમાં છે.” જમીલાએ પાક
ખુદાને યાદ કરીને મક્કમ આવાજથી કહ્યું, અને પછી ગુઠનયે પડી જઈ
બોલી “પાક પરવરદીગારની પવિત્ર જનાબમાં હું સાચ્યુ સીવા કાંઈજ બોલી
શકું નહીં, અને તેવુંજ સાચ્યુ હું હમણા તહમારી સનમુખબી બોલું
છું, સરકાર.”

બીજી ઝખાનીમાં શક્ષીના ધરનાં એક નઉકરે જણાવ્યું કે ખુન થયું
તે સહવારે શક્ષી ધરમાં હતો, અને તે બીલકુલ તે સહવારના બહાર ગયો-
જ નહીં હતો.

આખીર, ન્યાયાધીશે શકનો લાભ આપીને શક્ષીને છોડી દીધો; મગર,
તે ડાહ્ય વગર ઇનસાફની દેવડી છોડી જતો હતો એવું ન્યાયાધીશ જણા-
વી શક્યો નહીં, અને તેથી શક્ષી મુરજાયો.

શક્ષીને ગામના લોકો ખુનીજ ધારતા હતા, અને તેની તરફ નફરત
ની નજર નાંખતાં હતાં, જેથી તેને દીલમાં ઘણું લાગતું હતું. એક રખડતા
ફતરાની સાથેયો વધારે સારી ચાલ ચલાવવામાં આવે,—મગર, શક્ષી સાથ

તેટલીથી સુલુકથી કોઈ બોલતું નહીં, જેથી તે જવાનનું ફીલ નારાઝ-નારાઝ થઈ રહ્યું !

થોડાક દીવસ વીતી ગયા.

એક રહવારના શક્ષી તેના ગરીબ ઘરમાં બેઠેલો હતો જ્યારે જમીલા તેની આગલ આવી “બહાલા, તું તો મહારી આગળ હવે આવતોજ નથી, તેથી બાહાણાથી હું તારી આગળ આવવાને આજે શકતીવાન થઈ.”

“તું આવી તો તારી મહેરબાની” શક્ષી દબાયલા સાદે બોલ્યો “હું હવે ક્યે સુરતે તારી સનમુખ આઉંબી ? તારા માખાપ મહારું મોહું જોવાથી રાઝી નથી તો હું કેમ આઉં ? જમીલા, જમીલા, તું એક ખુનીને મલવાથી આવી એ તારો કેટલો બધો ઉપકાર !” અને એટલું બોલતાંજ તે જવાનની આંખોમાંથી આંસુનાં ટીપાં તપતપ તૂટી પડ્યાં.

“તું એમ ના બોલ, શક્ષી” જમીલાએ કરગરીને કહ્યું “હું તુને ખુની માનતીજ નથી, હું તુને નીરદોશ માનુંછ, અને અસલી પયાર જેટલોજ પયાર તારીપર મહારો છે, મહારા પયારા.”

અને તે જેવી શક્ષીને બગલગીર થવા ગઈ કે શક્ષીએ તેને અટકાવીને કહ્યું “મહને ના છુ, જ્યાં સુધી મહારાપર ખુનનો ડાઘ મૈજુદ છે, ત્યાં સુધી જમીલા તું મહને ના છુ, એક ખુનીને છુવાથી તારા નનના નનના નાઝુક હાથો પાપથી આલુદ થઈ જશે, દુર-દુર-દુર રહે તું મહારેથી, અને જ્યારે ખુનનો ડાઘ હું મહારા કપાલપરથા ઘોઈ શકવાને શકતીવાન થવશ ત્યારેજ હું તુને પયારીથી કહેવશ અને તેજ વખતે હું તુને મહારી ગોદમાં લેવશ અને મહને તુને લેવા દેવશ, હમણું નહીં, -નહીં-” અને તેમ બોલતાંજ એક નરમ હડસેલો મારીને તેણે જમીલાને દુર કીધી.

જમીલા ઘણી દુખી થઈને દુર થઈ, તે ખુબસુરત છોકરી ચુપચાપ ડહાધને દુર ઉભી, તેની ચશમોથી આંસુનો દરીયાવ વહી ગયો, અને તેની છાતીથી દુખનાં ડયકાં નીકલવા લાગ્યાં.

“હું જાઉંછ.” આખરે શક્ષીજ ફરીથી બોલ્યો “હું જાઉંછ, જમીલા, કપાલપરનો ડાઘ નીકલી જશે તો હું તારે ખાતીર મુરશીદાબાદમાં પાછો આવશ. હાલ તો હું જાઉંછ, મહને તારા સીવાય મુરશીદાબાદનું એકકે એક માણસ જાણે ધીકારતું હોય તેમ લાગેછ, અને જો એવા કુતરાના અવતારે હવે વધુ વખત હું હીંચાં રહીશ તો ખચ્ચીતજ હું પાગલ બની જઈશ. તેથી, હું જાઉંછ. સલામ, જમીલા, પાછા મલયે કે નહીં, તેથી આખીરી સલામ. ”

તે સાંભલીને તે જવાન સુંદરીનું જીગર ચીરાઈ જતું હતું. તે ડચકાં ખાતાં બોલી “શક્ષી, વહાલા શક્ષી, એમ ના બોલો. હું તહમારા વગર જીવી શકવાનીજ નથી, તહમો જશો તો હું જુરી જુરીને પુરી થઈશ.”

“તું ધીર ધરજે, જે મહારે માથેનો કલંગ દુર થઈ ગયો તો હું તુને શોધતો મુરશીબાદમાં આવીશ—અને, નહીં તો પછી ખુદા હાકીઝ.”

કોઈના જીગરપર તેજ છુરી ધરી જાય અને તે વખતે એક દયાના ભરેલા જોનારની આંખમાંથી નવધાર આંસુનો દરીયાવ વહી જાય, તે મી-સાલનો તે દેખાવ હતો; અને જે આપણે હમણાં શક્ષી અને જમીલાને તે દુખી આકારમાં આપણી સામે જોતા હોઈએ તેમ જોઈએ, તો આપણીથી ચશમો આંસુથી તર થાય !

ગયો !—જમીલાનો તે પયારો પયારો આશક ગયો, અને તે ખુબસુરત છોકરીને ગમમાં ગીરફતાર છોડીને મુરશીબાદ છોડી ગયો !

છ મહીના પસાર થયા,—અને તે મુદદત દરમ્યાનમાં જમીલાનો એવો એકબી દીવસ નહીં ગયો જે દીવસે તેણે શક્ષીને યાદ કીધો નહીં હોય, અને તે દીવસે તે રડી નહીં હોય !

તે દરરોજ સુકાતી અને લેવાતી ચાલી, તેના દુખની કોઈ દવાઈથી નહીં હતી અને તેને માટે કોઈ ધલાજખી નહીં હતો ! તે ખાતી પીતી હતી તેથી એટલું થોડું કે ફકટ જીવે, અને તે જીવીને એટલુંજ માંગતી કે જે તે જીવ વધારે રહેવા માંગતો હોય તો તેણે તેના તનના પીંજરામાં એટલાજ વાસ્તે વધારે વખત રહેવું કે તેનો પયારો શક્ષી તેને આવી મલે, અને, જે શક્ષી નહીં આવવાનો હોય, તો તે જીવેથી નહીં રહેવું, ઉડી જવું, અને તેને મુસીબતથી મોકલી કરવી !

આખીર, આપણે જોયું તેમ છ મહીના પસાર થઈ ગયા, અને એક દાહાડે જ્યારે જમીલા અને તેની માદર પોતાના ગામના કોટવાલની સ્વારી તે તરફ આવેલી જોવા ધરના દરવાજાની બહાર નીકળ નાંખીને ઉભેલી હતી ત્યારે એકાએક કોટવાલ તેઓ પાસે આવી લાગ્યો, અને બોલ્યો “આપ બધાંએને કોઈ તકલીફ તો નથીની ? બધાંને ઠીક છેની ?”

“બધાંને ઠીક છે, ચાલોની પીદર, હવે મોડું થશે.” કોટવાલના જવાન છોકરાએ આપની તરફ જોઈને કહ્યું.

અને એક સપ્તે ઉપ્પ માર્યો હોય તેમ જમીલા તે સાદ સાંભલીને ચોંકી, અને એકદમ બોલી પડી “મરનાર હખીખુદીન લકનવીનો ખુની

આએજ છે”—અને તેમ બોલતાંજ જમીલાએ કોટવાલના છોકરાનો હાથ પકડી લીધો !

ત્યાં તો જોવા જેવું થઈ ગયું ! સારા સારા લોકો જે કોટવાલની સાથે આવ્યા હતા તે જમીલાની વર્તણૂક જોઈને ગભરાઈ ગયા, અને તેમાંના કેટલાક બોલી પડ્યાં “આ કાણુ છે ? આ બાઈ ઘેલી છે !”

“હું ઘેલી નથી” જમીલાએ કહ્યું “બરોબર આએજ આવાજ, એ આવાજ રાતદીન મહારા કાનોમાં વાગ્યા કરતો હતો, અને હું આજે પાછો તેજ આવાજ સાંભળું છું. એ આવાજના કરનારાએ સાત મહીનાની વાતપર ખુન કીધું હતું !”

“ખુન ? મહારા બેટાએ ? કાણુનું ?” કોટવાલે જમીલાનો હાથ ધીરેથી પકડીને પુછ્યું.

“હબીબુદીન લકનવીનું” જમીલાએ જણાવ્યું, અને પછી બધાએને શાંત રહેવા કહીને કોટવાલે વાત પુછી.

કોટવાલને હબીબુદીનના ખુનની વાત ખબર હતી, અને હવે તેના પોતાના બેટાપર જ્યારે આ આફત આવી પડી ત્યારે તેણે એકવાર ફરીથી જમીલાને બધી વાત પુછી જોતાં પોતાના છોકરા તરફ ડાળા કાઢીને સવાલ કીધો “સાચ્યુ કહેજે છોકરા, મરનાર હબીબુદીનનું ખુન શું તે કીધું ?”

“નહીં પીઠર, મેં નથી કીધું. હું હબીબુદીનને પચચાણુતોળી નથી પીઠર.” પોતાના બાપના બોલવાથી થથરી ગયેલો અને ખુનના આરોપથી ગભરાઈ ગયેલો તે જવાન બોલ્યો.

“બાઈ,” કોટવાલે જમીલાને કહ્યું “મારો છોકરો એવું કામ કરે તેવો નથી. તે એને ખુન કરતાં તો જોયો નથીની ?”

“ખુન કરતાં જોયો નથી, મગર લાકડીના ફટકા મારતી વખતે જે આવાજ નીકળ્યો હતો તે આવાજ આ આવાજને તદ્દનજ મળતો આવેછ, અને તેથીજ હું ખરી ખાત્રીથી કહું છું કે ખુન એણેજ કીધુંછ.”

“એમજ હોય તો પછી, એ મહારો છોકરો છે છતાંબી, હું એને ગીરફતાર કરવાનો હુકમ આપું છું.” તે સાચ્યા દીલના ખરા કોટવાલે કહ્યું. “સીપાહો, પકડો આએ મહારા છોકરાને, એનાપર મરનાર હબીબુદીન લકનવીના ખુનનો શક છે.”

સીપાહોએ કોટવાલના હુકમથી કોટવાલના બેટાને ગીરફતાર કીધો, અને તે જવાન છોકરો ત્યાં રડતો ઉભો. મગર, એક બે મીનીટ, અને

તે પછી તુરતજ કોટવાલના છોકરાને કાંઈ યાદ આવી ગયાથી તે એકદમ બોલી પડ્યો “પીદર, હમણાંજ મહને યાદ આવ્યું કે મહારો એક દોસ્ત હતો, તેનો આવાઝખી મહારાજ આવાઝને મલતો જુલતો આવતો હતો.”

“તે તહારો દોસ્ત કાણુ છે ?” કોટવાલે થથરાવી નાંખનારા સાદે પ્રશ્ન્યું.

“જી, પીદર, મુખારક દહેલવી નામનો એક હતો જે દહેલીથી થોડુંક પરજ મુરશીદાબાદમાં આવ્યો હતો, અને થોડાજ વખતપર મુરશીદાબાદખી છોડી ગયો હતો.”

“તે મુરશીદાબાદ ક્યારે છોડી ગયો ?” કોટવાલે સવાલ કીધો.

“જી, પીદર, પાંચેક મહીનાની વાત ઉપર.”

“ઠીક.” કોટવાલે કહ્યું “એપરથી માલુમ પડેછ કે તેજ કોઈ મુખારક દહેલવીએ મરનાર હખીયુદીન લકનવીનું ખુન કીધુંછ, અને ખુન પછી તે બે મહીને કોઈને કાંઈખી શક નહી જાય તેવા ઈરાદાથી પોખારા માપી ગયોછ, માટે હવે એ તહારો દોસ્ત કેવો હતો તેની વીગત આપ, તેને માટે શહેરે શહેર શોધ ચલાવવામાં આવશે, અને તે પકડાય અને તેની ઉપર ખુનનો આરોપ સાબેત થાય ત્યાંસુધી તુને કાયદા પ્રમાણે હું છોડી શકતો નથી-જાઓ, સીપાહો, અને બંદમાં રાખો.”

સીપાહો કોટવાલના છોકરાને પકડી લઈ ગયા, અને કોટવાલે જમીલાને ધીરજ આપતાં કહ્યું “બેટી, બેરીકર બાશ, તેં ખરા દીલથી આજે એક હીમતનું કામ કીધુંછ. તહારા આશકનો કલંક દુર કરવા તેં ખુની તરીકે મહારા બેટાને પકડાવ્યો તો તેથી તું કાંઈ મહારેથી બીહતી ના. હું પાક ખુદાને માનનારો એક સાચો માણસ છું, અને તેથીજ જે મહારા છોકરાનો ગુન્હા સાબેત થશે તો તેને સજાખી થશે-મગર, મહારો છોકરો કહેછ તેમ જે ખુન કોઈ પેલા મુખારક દહેલવીએ કીધું હશે તો મહારો છોકરો પાક ખુદાની મહેરથી છુટશે ” અને તેણે તે પછી જમીલાની માદર અને જમીલાનો પીદર જે તુરતનાંજ આવ્યાં હતાં તેઓ તરફ ફરીને કહ્યું “તહમો આ છોકરીને કોઈખી જાતનો ઠપકો ના આપતાં, એણે આજે એક ફર્જ બજાવીછ.”

“અને આપેખી એક ફર્જ બજાવીછ.” જમીલાએ કહ્યું, અને તે નમી.

*

*

*

*

પંદર દીવસ પછી પંજાબના મુલકમાંથી મુખારક દહેલવીને પકડવામાં

આવયો, અને તેણે ખુનનો વાંક કપુશ્યો. તે દહેલીના એક બદમાશ જવાન હતો જે લોકોને લુટતો ફરતો હતો. તે દહેલીમાં કેટલીક પુરાધર્મી કરીને મુરશીદાબાદમાં આવ્યો હતો જ્યાં જેમ કોટવાલના છોકરા સાથે તેણે દોસ્તી કીધી હતી તેમ તેણે ખીજાઓ ભેગા હખીયુદીન લકનવી સાથેખી દોસ્તી પાડી હતી. તેણે હખીયુદીનને તવંગર બેસાડ્યો, મગર તે ચીસો હોવાથી, કોઈ વખતે મઉકો મલી જાય તો તેને રમાડી જવા માંગતો હતો—જે સહવારે ખુન થયું તે સહવારે બાઝારમાં હખીયુદીન મોટી ખરીદી કરવા જનાર હતો અને તેણે પોતાની જેબમાં સોના મોહરની એક ઠેલી લઈ લીધી હતી, જે વાતની મુખ્યારક દહેલવીને ખબર પડી ગઈ. હવે, હખીયુદીન પેલી ઠેલી સાથે પોતે આપેલા સુખન મુજબ જમીલાને ઘરે પહેલાં જવા ગયો, અને તેજ વખતે ઢેરોના તબેલાની પછવાડે મુખ્યારક દહેલવીએ નવરૂં બેઠાને તેને પકડીને તેની પાસેથી થોડીક સોના મોહર ઉછીની માંગી, હખીયુદીને આપી નહી. બેઠાને તે ઉપરથી તકરાર થઈ, તકરાર વધી પડીને ખેંચાખેંચી થઈ, અને મુખ્યારકે તેમ થતાંજ હખીયુદીનના હાથમાંથી લાકડી જુટવી લઈને ત્રણ ફટકા તેના માથાપર એવા માર્યા કે બુઢે હખીયુદીન મરણ પામ્યો.

મુખ્યારક દહેલવીની તપાસ ચાલી, તેને ખુન કીધું હતું તે પુરવાર થવાથી તેને મકિતની સજા થઈ, અને કોટવાલના છોકરાને બાઈઝઝત છોડી દેવામાં આવ્યો. કોટવાલે પોતાના બેટાને હુકમ આપ્યો કે તેણે જમીલા તરફ કોઈ જાતનો વંરભાવ રાખવો નહીં, અને કોટવાલે પોતે ગામેગામના અખબારોમાં જાહેર ખબર છપાવીને શરીને મુરશીદાબાદમાં આવવા જણાવ્યું.

*

*

*

*

આખું મુરશીદાબાદ ગોચા તે દીવસે ખુશીમાં હતું, કેમજે શરી જેવો નેક નીરદોશ જવાન તેઓમાં પાછો આવ્યો હતો. તે શક્તી, કે જેને તેઓએ ભુલથી ધીકાર્યો હતો.

જમીલાના માદર-પીદર તે જવાનની પાસે માફી અને ખુશાલીના શબ્દો બોલતાં ઉભાં હતાં, અને સુકાયલી જમીલામાં જાણે આજે નવું આંગ આવ્યું હતું—તે ખુશીની ગોચા દીવાની બની ગઈ હતી !

ઘણાજ થોડા દીવસમાં તે પયારાંઓની શાદી થઈ, અને સરકારે ખુદા હખીયુદીનનું કોઈ વારીસ નહી હોવાથી તેની તમામ મીલકત લઈ લીધી, મગર તેમાંથી અરધી દફલત શક્તીને આપી. તે બધા નેક જવાને

હાથીપુદીનનાં મરણથી ઘણું ખમ્યું હતું, અને તેનો બદલો તેને મલ્યો.

હસીન સુરત જમીલાએ પોતાના પયારા શઓહર શફીના ખખાંપર માયું મુકી દઇને તેની આંખપર પોતાના હોટ દાબી દીધા બાદ આસમાન તરફ નજર કરીને ખુશીથી કહ્યું “પાક પરવરદીગારે નીરદોશોને નવાઝ્યાં, પયારા શઓહર.”

અને તે શઓહરે પોતાની નેક મહોરદારના શબ્દોને બોસાઓથી વધાવી લીધા.

સમાપ્ત.

ઝુલીમાં-પ્યારની એક પુટલી !

બગદાદના કલીફ અલમુરાહના શાહઝાદા અલાદીન અને કલીફના વડા વઝીરના બેટા આહમદને ઘણી સારી દોસ્તી હતી, તેઓ એકબીજાના જની રશીક હતા અને પોતાના દીલની જુખી વાતોથી એકબેકને કહેતા હતા !

આહમદ પોતાની ચચાઝાદી ઝુલીમાં સાથે મોહખ્ખત રાખતો હતો, અને ઝુલીમાં આહમદના પ્યારની પરસ્તાર હતી.—શાહઝાદા અલાદીનને તેના રશીક આહમદે પોતાના અને ઝુલીમાના પ્યારની વાત પશ્ચ કહી દીધી હતી, અને તેણે શાહઝાદા આગલ પોતાની પ્યારીની ખુબ તારીફ કરી હતી ! તેથી, શાહઝાદાએ ઝુલીમાનો ચેહેરો જોવા માંગ્યો.

બોલા આહમદે તે કપ્પુલ્યું, અને એક દિવસે તેણે એકાએક પોતાના મહેલમાં શાહઝાદાને દાખલ કીધો, જે વખતે તેની ચચાઝાદી ઝુલીમાં બે-ધ્યાન બેપરદે કોઇ કામમાં મશગુલ હતી !—શાહઝાદા અલાદીને ઝુલીમાને જોઇ, અને તે પયારના તીરથી ઝખ્ખી થઇ ગયો અને વઝીરનો બેટા આવી બગદાદી દુરનો પ્યાર ધરાવતો હતો તે માટે મનમાં અને મનમાં ખુબ જલ્દી ગયો, અને બોલા-બલા આહમદની અદેખાઇ તે કરવા લાગ્યો !

અક્કલમંદ બેવકુફ શાહઝાદો અલાદીન તે દીવસથી આહમદ તરફ ઠંડો થતો રહ્યો, અને તે હરહમ એજ ખ્યાલમાં હતો કે કોઇથી રવેશે આહમદના હાથમાં ઝુલીમાં નહીં જાય, અને આખા બગદાદમાં નહીં મલે તેવી તે ખુબસુરત દુર તેના પોતાનાજ હાથમાં આવે !

વરસો પસાર થઇ ગયા, આહમદ અને ઝુલીમા હવે પરણવાને લાયકની મોટી ઉમરના થયા, અને ઝુલીમા હતી તે કરતાંબી વધારે આહમદ તરફ દોરવાયલી ખેંચાયલી-એક પ્યારની પુટલીજ પુરવાર થઇ. આહમદના બાપે હવે બેઉની મરઝી મોટાં થવાં પછીબી એક બીજાપર ઘણીજ મજબુત રીતે જોવાથી શાદી કરી દેવાનો વીચાર ચલાવ્યો, અને તેણે આહમદ ઝુલીમાને પરણાવવાનો દીવસ નક્કી કીધો.—અલબત્ત, શાહઝાદાને તો એમ થતું હતું કે તેના બાપની ગાદી જો હમણાંજ તેના હાથમાં હોય તો તે વડા વઝીરને અને તેના બેટાને કબ્દ કરે, અને ઝુલીમાને પોતાની કરે !

ઇતેફાકન, આહમદ અને ઝુલીમાની શાદી થાય તે અગાઉ એક દીવસ આહમદનો વરુદ પીતા યક-બ-યક મરણુ પામ્યો, અને બગદાદે પોતાનો એક ઘણો દાનીશમંદ વઝીરે આઝમ ખોલી દીધો.

બાપના મરણથી આહમદના લગન ધીત્રમાં રહ્યાં, અને એક વરસ બાદ લગન કરવાનું આહમદે ઠેડવ્યું.

વરુદ વઝીરના મરણની ખાત્રી પડેલી જગ્યા કઢીફ અલમુરાહે મરહુમ વઝીરના બેટા આહમદનેજ આપી, કેમજો કલીફ તે જવાન વઝીરઝાદામાં તેના મરહુમ પીદરનીજ તમામ અકકસો દાનીશમંદી અને હુશયારી ચંચલાઇ જોઇ લીધી.

વખત કોઇને માટે થોભતો નથી, અને ઉમરની ભરતી થઇ ગઇ તો માત કોઇને છોડતું નથી.—તેમ બીજા છ મહીના પસાર થતાંજ નામવર કઢીફ બીમાર પડી ગયા, અને એક દીવસે માતમના આવાજે મહેલની દીવારોપર પડ્યા પાડ્યા, અને ઝનાનખાનામાં રડાપીત થઇ રહી તયારે રઇયતે બાણુયું કે બગદાદના તેમના નામવર કઢીફ માતને કરીબ થયા હતા !

મરહુમ કલીફ અલમુરાહની જગ્યાપર હવે તેનો શાહઝાદો અલાદીન ગાદીએ આવ્યો.—અને અલાદીન જે રાત દીવસ ઝુલીમા-પ્યારની તે પુટલી-ઝુલીમાને ઝોર ઝમરદસ્તીથીબી હાથ કરાય તો કરવા માટે સોચમાં રહેતો હતો, તેણે પોતાને મડકો મસેલો જોયો !—તે પોતે હવે રાજ્યગાદીપર બેઠેલો કલીફ હતો અને તે ચાહે તે કરી શકવાને શક્તીમાન હતો એવા ખ્યાલમાં તે મસ્ત થયો !

થોડાજ દીવસમાં રઇયત નવા કલીફથી કંટલાઇ ગઇ, કારણ કે તેણે વઝીરે આઝમના કામમાં દખલ માર્યા છીધી, અને પોતે એવો તો ખોટો ધનસાફ આપવા માંડ્યો કે લોકો ત્રાસી ગયા !—મરહુમ કલીફના છેલ્લા છ

મહીના દરમ્યાન આહમદ વઝીરે એવું તે કામ ઉત્તમ રીતે કર્યું હતું અને પોતાની ફર્જ એવી તો ઉમદા રીતે આદા કરી હતી કે રમ્યત ખુશ ખુશ હતી અને મરહુમ વઝીરે આઝમ જેવોજ તેનો બેટાબી નીવડ્યો હતો તેથી પોતાને નસીબદાર માનતી. પણ, મરહુમ કલીફ જેવો તેનો શાહઝાદો અલાદીન નીકલ્યો નહીં તેથી રમ્યત નાખુશ હતી, અને જે એવીજ રીતે મામલો ચાલ્યો તો રમ્યતનો વિચાર વઝીરના પક્ષથી લડીને કલીફને સુધારવાનો, માતો રાજ્યગાદી ઉપરથી ઉડાડવાનો હતો !

કલીફ અલાદીનનો ખઝાનો ભરપુર હતો, તે પોતે મૌજશૌકનો પું-જરી હતો અને તેણે થોડાજ વખતમાં લગભગ ત્રણસો ખુશસુરતીઓ પોતાના ખાસ ઝનાનામાં દાખલ કરી હતી જેમાં સીરકેશયન, પરશયન, સાલગુક, અરેબ્યન, વાલુન, અને જયોરજીઅન ખુશસુરતીઓ હતી, ગુલેનવચાની મી-સાલ સુંદર તે નાઝનીનો તેના ઝનાનામાં શામીલ છતાંબી હવસના ગુલામ અલાદીને વઝીરની થનારી ખુશસુરત મહોરદાર ઝુલ્મીમાનો ખ્યાલ મનથી હજુણુ દુર કીધો નહોંજ હતો !!

તે માનતો કે આખા બગદાદમાં એવી એકબી સુંદરી નહીં હતી જે ઝુલ્મીમાની ખુશસુરતીથી આલા નાંઝોમાં ભરપુર હોય, તે ઝુલ્મીમાના ચહેરા અને ચશ્મોપર જનથી મોહીત હતો, અને તેને પોતાના ખ્યારની એક પુટલી બનાવવા માટે ઘણેજ આર્જુમંદ રહેતો !

એક ચાંદની રાતના વઝીરે આઝમ આહમદ એક દરવીશના લીખાસમાં બગદાદની પોલીસ પોતાની ફર્જ કેવી બજાવે છે તે જોવા માટે નીકલ્યો હતો, જ્યારે તેણે એક એકાંત જગ્યાપરથી કોઇ નાઝનીનની ચીખ આવતી સાંભલી.—વઝીરે પોતાની શમશીર મ્યાનથી ખેંચી કાઢી, અને તે પેલી ચીખ જ્યાંથી આવતી હતી તે તરફ દોડી ગયો.

ત્યાં જતાંજ તેણે જોયું તો બે ઘોડેસ્વારો એક ત્રીજા ઘોડેસ્વારના હુકમથી ચાલીને એક ધુરકાપોશ અંકુરતને ઘોડાપર નાંખી લેવાની કોશીશ કરતા હતા, અને પેલી નાઝનીન ચીખપર ચીખ પાડીને તેઓ સાથ લાથો લાથ લડતી હતી !

“ તમને કહીશ કુતરા છો જે આમ એક લાચાર અંકુરતને સતાવે છે ? હું તમને હુકમ કરું છું કે એ નાઝનીનને છોડી દો ” છુપા લીખાસ તરેના વઝીરે પુકાર માર્યો, અને તેના આવાજ ઉપરથી ત્યાં ઉભેલાઓએ જાણ્યું કે

તે કોણ હતો ? કેમજે તેઓ રાત દીવસ તે આવાઝના સમાગમમાં આવતા હતા.

“ બચાવ, બહાલા આહમદ, બચાવ ” તે નાઝનીન જે કોઇજ નહીં પણ ઝુલીમા હતી, તેણે આહમદનો આવાઝ પીછણતાંજ જીવ આવશે હોય તેમ દીક્ષમાં થોડીક તસદ્દી માનતા યુમ પાડી “ આહમદ સાર થયું કે તું આવશે, આંએ ત્રણે બદમાશો મહને ધરથી પકડી લાવ્યા છે, તે-ઓએ મહારા મોંઢામાં હુચો માર્યો હતો, અને જ્યારે હું ગુંગણાઇ જતી માલુમ પડી ત્યારે એઓએ અહીંના આ એકાંતમાં મહારા મોંઢાનો હુચો કાઢ્યો છે. મેં મદદની ચીખ પડી, મેં ઘોડાપરથી નીચે નખાવી દીધું, અને હવે તું વહાલાની મદદ આવેલી જોઇ મહને આશા છે કે તું મહને બચાવી લઇ જશે. ”

વઝીરે આઝમ આહમદની તકવાર ચમકી રહી અને યુઝદીક્ષ ડરપોક તે ત્રણ સામટાંજ તેનીપર તુટી પડ્યા ! આહમદ ઝાંખી થયો, અને તે ત્રણેના હાથપર ગીરફતાર થઇ ગયો.

“ કુતરા, મહારાંજ નમક ખાઇને મહારીજ ઉપર શમશીર ઉગામે છે ? ” તે ત્રણમાંના એક જે વડો હતો તેણે હવે પોતાનો સીંહાપોશ કીધેજો ચહેરા ખુલ્લો કરી નાંખતાંજ કહ્યું “ જો, હું કહિણ છું ? ”

“ કહિણ ? કલીફ અલાદીન પોતે ” ગીરફતાર થયલા વઝીરે તે જોઇને તઅજજીબ થઇ પુકાર કીધો “ આપ મહારા નામવર, અને આંએ જાતનું કામ ? તહમે ઘણીજ મોટી ભુલ કીધી છે ! ”

“ તું જખ મારેજ કે મેં મોટી ભુલ કીધી છ. ” કલીફ અલાદીને ગડગડાત કર્યો “ બગદાદની અંદર મારો દરજ્જો સકીથી આલા છે અને આલા દરજ્જીનીજ એક ખુબસુરતીપર મહારો હક છે. ઝુલીમાપર મહારો જેટલો હક પહોંચે તેટલો તહારો નહીંજ પહોંચે, અને તેથી આજ પછી ઝુલીમા તહારી નથી, પણ મહારી છે. ”

“ શાહોને તો પોતાની રહ્યતની અને પોતાના હાથ નીચેના આદ-મીઓની મહોરદારોને પોતાની બેટી અને બહેનો સમજવી જોઇએ. ” વઝીરે જુરસાથીજ કહ્યું “ તો તહમારે એમ ઝુદ્દમ કરીને કોઇના ધરને તોડવું અને તે ધરની મહોરદારને ઉઠાવી જવું બીકકુલજ લાઝેમ નથી. તહમે જા-ણોજ કે ઝુલીમા નહાનપણથીજ મહારી સાથે અદરાયલી છે, તે મહારી સાથ

થોડાજ વખતમાં શાદીથી એક થનાર છે, અને ત્યારે એટલી ખબર છતાં બી લ્હમો જુલ્હીમાને ઉઠાવી જાઓ-એ, એક મોટામાં મોટો જુલ્હમ છે !”

“ ખામોશ. ” કલીફ અલાદીને વધતા ઝોરથી ખુમ પાડી “ હમણું તો તું થોડો ઝખમી થયોજ, મગર હવે જે વધારે ટકટક કરશે તો તહારો જાન તહારા તનના પીંજરામાંથી ઉડી જશે. તું ચુપચાપ તહારે મકાને ચાલ્યો જા. હું જુલ્હીમાને મહારા ઝનાનખાનામાં ઉપાડી જાઉં છું, અને જે એ વાતની કોઇ હોહા તે કીધીજ તો તું ખતા પામશે; બીલકુલ ખામોશી અખત્યાર કરજે. ”

અને કલીફના હુકમથી કલીફની સાથવાળો એક ઘોડેસ્વાર વઝીર પોતાને મકાને વઝીરને છોડી આવ્યો, અને જુલ્હીમાને કલીફ અલાદીન પોતાના ઝનાનખાનામાં જુલ્હમો ઝખરદસ્તીથી લઇ ગયો !

*

*

*

*

વઝીરની તખીઅત સુધરવાને ઘણા દીવસ લાગયા અને તે મુદદત પછીથી જ્યારે તે તંદરોસ્ત થયો ત્યારે તેણે વઝીરના હોદ્દાનું રાઝીનાંમું આપ્યું, અને બગદાદ છોડી ગયો.

અલાદીન હવે ખુશ થયો : તેણે પ્યારની પુટલી જુલ્હીમાને મેલવી હતી, અને વલી જુલ્હીમાનો અદરાયક્ષો રાઝોહર તેના રાસ્તામાં જે કાંટા મીસાલ હતો તે આપોઆપ દૂર થયો હતો.

તે વખતે બગદાદના કલીફનું ઝનાનખાનું તાઈમીસ નદી ઉપર હતું, અને તે સુંદર મહાલ જેટલો અંદરથી આરાસ્તા હતો, તેટલોજ બહારથી શોભીતો હતો.—બહાર તરેહવાર ગુલોલાલાને એક બાગીચો ખુશખુદાર ફુલોથી બહેક બહેક થતો હતો, અને અંદર જુદા જુદા કમરાઓ સંગેમ મરના પુટલાંઓ અને ઉંચી કારીગરીના સામાનથી રકીનકદાર બનાવેલા હતા. ઝનાનખાના ગુશલખાનામાં રૂપેરી ફવવારાઓ બનાવેલા હતા જેની નીચેની સંગેમરમરની નનની નનની તલાવડીમાં અત્તરની ખુશખુથી ભરેલું પાણી ઉડતું પડતું હતું !

ગુશલખાનાથી બહાર નીકળ્યા પછી એક બીજા કમરામાં જવાતું હતું જેમાં તરેહવાર મેવા મીઠાનથી ભરેલી રીઝખીઓ ગોઠવેલી હતી અને શરબતની જામો મુકેલી હતી.—તે ઝોરડામાંથી કલીફની ખાસ ખાખલામાં જવાતું હતું, જે ખાખલાના મોટા આલીશાન ઝોરડામાંથી ત્રણસો દરવાઝાઓમાં દાખલ થવાતું હતું !!

તે ત્રણસો દરવાજા ત્રણસો નાઝનીનોના જુદા જુદા રહેવાના ઝોર-
જના હતા, જે દરેકપર દરેક તેમાં રહેનાર સુંદરીનું નામ સુનહેરી અક્ષરોથી
લખેલું હતું !

જુલીમાને વાસ્તે તો એક રત્નકદાર મોટા ઝોરડો ખાસ આપેલો
હતો, મગર જુલીમાને મન તે નીકામો હતો. તે પોતાના પ્યારા આહમ-
દને વફાદાર હતી, અને તેને આપેલું દીલ બીજને હાથ આપવા ખરા
દીલથી નાખુશ હતી.—તેણે કલીફ અલાદીનની પ્યાર ભરેલી વાતો ઉપર
બીલકુલજ ધ્યાન આપ્યું નહીં, અને કલીફના પયારને તેણે નફરતથી દુરનો
દુરજ રાખ્યો.

જુલીમાએ કલીફ અલાદીનને બીલકુલ મયક આપી નહી, અને તેણે
કહ્યું “ અગર મહારીપર જબરદસ્તી ચક્ષાવીને મહારી દામનને ઇલજામ
આપવામાં આવશે તો હું ખંજરથી તબાહ કરીશબી, અને પોતે તબાહ
થઈશબી. ”

કલીફે તે નવા ટોટાને રક્ષતા રક્ષતા પીગલાવીને પોતાની તરફ ફેરવ-
વાનો ખયાલ કીધો, અને તેથી તે દરરોજ જુલીમા આગલ પયાર, પયાર,
અને પયારની વાતો કરતો! રહાંજના કલાકોના કલાક બેસતો હતો ! મગર,
જ્યાં મન નહીં ત્યાં દીલબી નહીં ! !

વઝીર આહમદપર ગુઝરેલા સીતમની વાત છુપી રહી નહીં, અને
અણીપર રહેલો રમ્યતનો ગુસ્સો હવે કાબુમાં રહી શક્યો નહી, અને એક
મોટો બલ્લવો ઉઠ્યો !—અધુરામાં પુરું સીરીઆના હાકેમ અને દમાસકસના
રાજની મદદથી આહમદ પોતે બગદાદપર ચઢાઈ લઈ આવ્યો !

તેણે લડવાની અગાઉ રમ્યતને કહેવડાવ્યું કે “ મહને બગદાદની
પ્યારી રમ્યત સાથે કે લશકર સાથે કાંઈબી દુશમનાઈ નથી, અને તેથી હું
એકબી લશકરી સીપાહનો જન જય કે રમ્યતમાના એકબી આદમીને ઇજા
થાય તે જોવા નારાજ છું.—મહને તો કલીફ અલાદીનને જેર કરવાછ, તેને
એક શીખામણ આપવીછ કે રમ્યતની મહોરદારમાની કોઈબી તેના જના-
નામાં દાખલ થઈ શકનારજ નથી, અને તેવો કોઈ જુદમ બીલકુલ સજા-
વાર નથી. કલીફ મહારો બચપણનો દોસ્ત છે, તે મહારો સરદાર છે, લેકીન
તેની આંખે ખુરી ખાસીહત તેને મહારા કાબુમાં લઈને હું દુર કરવા માંગુ-
છ. કલીફને હું મારવા માંગતો નથી, પણ તેને સુધારવા માંગુછ. તેના સ-

ડેલા વીચાર દુર કરીને તેની પાસે કબુલાવવા માંગુ છું કે રધયતની વહુ—બેટી તે તેની હમશીર સમાન છે. ”

વઝીર આહમદની તરફેણમાં તમામ રીઆયા થઇ ગઇ. બગદાદનું લશ્કર પણ તેની બાબુએ ગયું, તોખી—તોખી ઝીદદી અલાદીને પોતાના થોડાસા લશ્કર સાથે લડાઇ ચલાવી !

* * * *

કલીફ અલાદીન હાર્યો, અને ઘણી તરફીબથી તે નહાસી જવામાં ફાવ્યો !—લડાઇ બંધ થયા પછી આખા બગદાદમાં તેને માટે શોધ ચલાવવામાં આવી તો તે મલ્યોજ નહીં, રધયતે બગદાદની રાજ્યગાદી ખાલી પડેલી જોઇને પોતાના માનીતા વઝીરે આઝમ આહમદને કલીફ બનાવ્યો !

આહમદ બગદાદનો કલીફ થયો, અને તેણે એવી તો કુશલતાથી રાજ્ય કારોબાર ચલાવ્યો કે રધયતે મરહુમ કલીફ અબ્દુલમુરાદનો શાંત ઝમાનો પાછો જોયો.

કલીફ આહમદે પોતાની પ્યારની પુતલી વફાદાર ઝુલીમા સાથે શાદી કીધી અને અકેલી ઝુલીમાજ નવા કલીફના ઝનાનાને દીપાવવા લાગી.—તે એક હતી, પણ નેક આહમદને મન તમામ દુન્યા તે હતી !

બે વરસ પછી મોટા એક લશ્કર સાથે બગદાદપર તેનો પદભરણ કલીફ અલાદીન હુમલો લઇ આવ્યો, ઝખરદસ્ત એક મોટી લડાઇ થઇ, અને પોતાના ઘણી સાથે મરદાના લીબાસ પેહેરીને સુલતાના ઝુલીમા ઉતરી !!

સુલતાના! ઝુલીમા પોતેખી લડી અને ધાયલ થઇ ગઇ, તેને ઘણી સંભાલથી મહેલમાં ઉપાડી જવામાં આવી, અને કલીફ આહમદ લડતા લડતા એક વખત હારવાપર આવેલો છેવટે હત્યો.

અલાદીન હાર્યો, અને આ વખતે તે એક અફસર સાથે લડતાં માર્યો ગયો !

* * * *

બગદાદ ! તેનાપર હવે વઝીરી વંશ કલીફ બનીને રાજ્ય કરવા લાગ્યો. કલીફ આહમદે ઘણા વરસો સુધી રાજ્ય કીધું, અને તેની વફાદાર સુલતાના પ્યારની પુતલી ઝુલીમા—એ પોતાના પ્યારા બાદશાહ શઓહરને પોતાના જોવોજ એક ખુબસુરત રાજ્યવારીસ નઝર કીધો.

સમાપ્ત.

મુરાદનું મૌત.

૧૩૮૯ના સાલમાં કોસોવાના ગંગી મયદાનમાં મુરાદ પેહેલાની પાંહે-ધરી હેઠળ તેનું ઓટોમાન સૈન્ય જમાવ થયલું હતું. નાની સ્કીટીઝા નદીના બન્ને કીનારાઓ ઉપર તંત્રુઓની અલગાર લાગેલી હતી, અને ફ્રાંજના સી-પાહો તથા તેમના ઉંટ અને ખચ્ચરો તે સુદેદ નિરમળ પાણીની મઝાહ અને તે થંડા પાણીની સપાટી ઉપરથી પસાર થઈને આવતી પવનની લેહેકી આ-ખતા પોતાની ઠાક ઉતારતા હતા.

છાવણીની વચોવચમાં સુલતાન મુરાદનો ભપકાદાર તંત્રુ ઠોકાયલો હતો, અને તેની આસપાસ વફાદાર સંત્રીઓની એક સારી જેવી સંખ્યા પાહરો ભરતી ફરતી હતી.

કોસોવાના મયદાનમાં ઓટોમાન લશ્કર આવી પહોંચ્યું તેની બીજીજ સહવારે સરવીઆના રાજ્ય તરફથી સુલતાનની મુલાકાત લેવા ત્યાંનો એલચી પોતાની સાથે લીધેલા એક નાના રસાલા સાથે આવ્યો. તે એલચીને તુર-તજ સુલતાન સામે લઈ જવામાં આવ્યો, અને ભપકાદાર તખ્ત ઉપર બેઠેલા મુરાદને તે જવાન એલચીએ અદબથી સલામ કીધી.

“તહમે કોણુ છો ?” મુરાદે દમામથી પુછ્યું.

“નામવર સુલતાન, સરવીઆના નામદાર શહેનશાહ લાઝર તરફથી આવેલો હું એલચી છું, અને મહાઈ નામ મીલોસ્ક કાબીલો છો.” તે નવ-જવાન ખુબસુરત એલચીએ નમીને જણાવ્યું. “અમારા નામવર શહેનશાહ બજેલ કે આપ સુલતાન પોતાના શાહઝાદા, શાહઝાદી અને ઝનાનખાનાની કેટલીક પરદેપોશ બેગમો સાથે બીનદહેશતે અમારા મુલકમાં આવીને મોટા લશ્કર સાથે છાવણી નાંખીને પડેલા છેઓ, મગર તહમે એટલા બધા નિરભય રહો એ ઠીક નહીં, અમારું લશ્કર કાંઈ ખાંડયું જાય તેમ નથી—તોખી એક નજીવી બાળદસર લડુની નદી બહાવવા દેવા માટે અમારા નામવર શહેનશાહ ખુશી નહીં હોવાથી તેવળે સુલેહ થાય તેમ ઇચ્છ્યું છે.”

“જવાન શખ્સ” સુલતાન ગંભીર આવાજે બોલ્યો “તહાઈ બોલવું બેડુદુ છે, હું મહારા બહાલાઓ સાથે પોતે તહારા ગંગે મયદાનમાં એજ કારણથી આવ્યોછ કે હું બતાવી આપું કે મહારી ફ્રાંજમાં ઘણું પાણી છે, અને તહમને અને તહમારા ધરખારને અમો અમારા મુલક મીસાલ ગણીએ છીએ.”

“હું સમજીતી કરવા આવ્યો, મગર મ્હને લાઝેમ છે કે હવે તે વાત મનમાંથી દુર કરી મ્હારે ત્હારી મગરની પુગી વણવા સાર પાછા ફરીને કંઈ કરી બતાવવું.” વગર ધાસ્તીએ તે એકચી બોલ્યો.

સુન્નતાન અને આજીઆજી ઉમેલાઓ તો આ શેખી સાંમતી મીસત્રે આતશ ગરમ થઈ ગયા, અને મુરાદ પુકારી ઉઠ્યો “અગર ત્હારી જવાની-પર મ્હને રહમ નહીં આવે, તો ઓ તું ખુમસુરત છોકરા, આજે આએ ખંજર ત્હારા સીનાની આરપાર આત્રી જતે—જ, અડીંથી દુર થા, ત્હારા બાદશાહ આગત્ર જા, ને તેને લડાઈની તૈયારી કરવા કહે; આવતી કાલે સહવારનો સૂરજ ઉગશે કે લડાઈની શુરઆત થવીજ જોઈશે.”

ઝોટોમાન સરદાર તીરમુર તરફ કાળીકોનો હાથ પકડીને તેને બહાર લઈ ગયો અને બોલ્યો “હુસ્સાડ જવાન, શેરના ગુફામાં આવીને તું શેરને છેડે છે ? અરે, એકજ પંખમાં ત્હારી ઝીંદગી નીસ્તીમાં નાખુદ થઈ જશે.”

“પાક ખુદાના નામથી, મ્હારા મરહુમ પીદરના કસમથી હું કહું છું કે” કાળીકો બોલ્યો “મ્હને જે અપમાન આજે મુરાદે કીધું છે તેનો ધનતેકામ લેવામાં આવશે.”

“તું પાગલ છે” તીમુર તરફે કહ્યું “દીવાના છોકરા, ત્હારા આ-હમીઓ અમારી જંગી ફ્રૌજ સામે એક દીવસખી ટકી નહીં શકશે, તો પછી આવી બેહુદી બકવા કરવી સીફ મુખાઈ છે.”

અને તીમુરતરફ તેને છોડીને ગયા પછી તે જવાન એકચી ઝોટો-માન છાવણીમાંથી થોડો દપતાવી ઘણાજ ગુસ્સામાં પોતાના બાદશાહને ખખર કહેવા દોડ્યો. સાહાડ માણસોનો તેનો રસાલો તેની સાથેજ હતો અને હવે તે પોતાના માણસો તરફ ફરીને બોલ્યો “એ કાલે સહવારે લડાઈ શરૂ કરવા કહેજી, પણ હું તો આજેજ આપણા રાસ્તા વચ્ચે એના કોઈ માણસો મલશે તો તેની સાથ એકલો લડવા માંગુજી, અને આપણું કુબ્વત બતાવી આપવાનો ધરાદો રાખુંજી.”

હરખની એક ચીખ તે નાની ટુકડી વચ્ચેથી નીકળી અને એકકે એક સ્વાર જાણે લડવાજ આતુર હોય તેમ શરૂપર આત્રી ગયો. તેટલાં દુરથી ગીરફ ઉડતી હોય તેવું લાગ્યું, અને કાળીકોએ નજર દોડારીને ખુમ પાડી “અરે એ તો હુસ્મનનો વાવડો ઉડારતા લઈને કોઈ એજ તરફ બધા આવેજ.”

“હુસ્મન” આવાજ ઉઠી રહ્યો “તલવાર મ્યાનથી બહાર કાઢાડો.”

અને તે આવાજ જાણે હુકમ હોય તેમ બધા શુરપર આવી ગયા, અને સરસર સરસર ચલકતી તલવારો નીકલીને તડકાના ચલકાટમાં ચમકી રહી.

“ એ લોકો સોથી સવાસો દીસેછ, આપણે સાહાડ છધએ—પણ, સખુર કરો, એ લોકની વચમાં તો કોઇ ઔરતો ઘોડાપર જણાયછ ! ” કાબીલોએ અજબબી બતાવી. “ શીકર નહીં, આગળ વધો, આજથી એ આપણો દુશ્મન છે તો એના ઝનાના યા શાહઝાદીઓનેબી કંદ કરશું તો શીકર નથી—ખખરદાર, બાનુઓ ઉપર કોઇ હાથ ના ઉચકતા, મગર મદો મળે તો બેબોફ તહમે તલવાર ચલાવજો—ખાકમાં તેમના સરને ઉડારજો. ”

અને તે બાહાદુર દુકડી યાહોમ ધસી ગઇ.

આખરે તે બેડ દુકડીઓ સામસામી થઇ ગઇ, ઓટોમાન સીપાહીઓની વચમાં બપકાદાર એક બાનુસ્વાર હતી, તેની આંખુઆંખુ તેની સાહેલીઓ હતી, અને તેમને સંભાળતી ઓટોમાન ફ્રાન્સની એક દુકડી ચાલતી હતી.

“ ખખરદાર ” કાબીલોએ ખુમ પાડી “ અમારા દેશમાં હતીયાર સજીને એક પારકા રાજ્યની ફ્રાન્સને ચાલવાનો કોઇ હક્ક નથી, અને આ તહમારો વાવટો ઉતારશો નહીં તો તહમારા દુકડે દુકડા કરીને એ વાવટાનો અમે કબજો લઇશું. ”

“ સરકશ ” ઓટોમાન દુકડીના એક સરદારે ખુમ પાડી “ શા માટે તું તહારા સરપર તખાહી લાવેછ ?—છોડ દુજગત. ”

“ દોરતો, બસ દુશ્મનોને મારો. ” કાબીલોએ એક શેરની માફક ખુમ પાડી. “ દુશ્મનની બાનુઓ, દુર થાઓ. ”

ઔરતો આ સાંભળીને ચીખ પાડીને એક બાંજુપર થઇ ગઇ, અને મરદોની બેડ દુકડીઓ તલવારથી તે મયદાને જંગની શુર્યાત કરવા જન ઉપર આવીને લડવા પડી.

સુલતાનઝાદી સીવાય એક તરફ બધી બાનુઓ ધ્રુજતી ઉભી હતી, અને બીજી તરફ લહુભરી તલવારો એક બદનમાં દાખલ થયલી પાછી બહાર આવીને બીજા બદનનું લહુ ચુસવા પાછી ઉપરથી નીચે ઉતરતી. કોઇ ખુનમાં આલેટાઇને ધુલમાં પડતો, તો કોઇના ખભામાં તલવાર ઉતરી જતી યા કોઇનું ધડ શરીરથી છુટું થઇને ઉડતું.

આખીર એક નાની લડાઇ પછી સરરીઅન દુકડીની જીત થઇ, ઓટોમાન દુકડીના મદો માર્યા ગયા, અને ઓટોમાન બાનુઓને કંદી તરીકે ગણવામાં આવી.

“ખીલકુલ ડરે નહીં, બાનુ” બપકાદાર તે સુંદરીની આગળ જતાં કાખીલો બોલ્યો “મહેને આજે મળેલા કડવા અનુભવને સખમે મેં મુરાદની—”

“ખામોશ, સરદાર” તે સુંદરી બોલી “મુરાદ મહારા પીદર થાય, ને ત્હમારી મગદુર નહીં કે ત્હમે એક આડો સખુનખી તેવચુને માટે તેવચુની બેટી નીલોદર આગળ બોલો. ”

કાખીલોએ જીભ કરડી.

નીલોદર ! ઓ પાક ખુદા !—જે ખુશસુરતીએ આખી ધુરપના કાન ઉપર આવાજ કીધો હતો અને જેની ખુશસુરતી દુન્યા ઝાહેર હતી તે આજે હીંચા ? અને તેના પોતાના કમખમાં ? કાખીલો તે નાઝુક બદનને નીહાળતો દાંતમાં આંગળી પકડીને ઉભો, જ્યારે પુરકા સાથની તે ખુશસુરત સુંદરી એમની એમ સ્વાર થયલી હીમ્મતથી ઉભી હતી.

“નામવર બાનુ, ત્હમે અમારા કૈદી છો, અને હું મહારા વડાઓની આગળ ત્હમને લઈ જઈશ—પછી ત્યાં જે હુકમ થાય તે ખરો.” કાખીલો બોલ્યો.

“હા, હું જાણું છું કે ખીસ્તીઓ પોતાના કૈદી તરફ રહમદીલીથી વરતેછ અને તેમાં અકસર કરીને બાનુઓને તો ઇજઝત આપેછ તો પછી ત્હમારી સાથે આવવાને હું ઝરાકખી બીહતી નથી, મગર મહેને એટલી તો દીલમાં ઞાંતી છે કે મહારા પીદર કોઈખી રીતે—નલવારથી યા મોહોરથી—ખુન ચલાવીને યા ઠંડ આપીનેખી, મહેને છોડરી તો જશેજ.”

કાખીલો હવે પોતાના માણસો તરફ ફરીને કુચ કરવાનો હુકમ કરતો હતો તેટલાં નીલોદર બોલી “સરદાર, મહેને પ્યાસ લાગીછ—જરા પાણીની મહેરબાની કરશે ?”

કાખીલો પાણી માટે પોતાના એક આદમીની મસક લેવા ગયો તેટલાં નીલોદરે સાહેલીઓને કહ્યું “બહેના, નહાસી જવાનો વીચાર થાયછ કે ?”

“કુઝુલ તકલીફ છે.” એક ઔરતે કહ્યું “સુલતાનઝાદી, આપના નાઝુક કદમો સ્વારીમાં એટલા બધા સખત ન થઈ શકશે—અને એક અરસો માઇલ દોડવા પછીખી આપણી પુડે લાગેલા આએ ખીસ્તીઓથી આપણે પકડાઈ જઈશું, તો પછી કુઝુલ તકલીફ લેવામાં શો ફાયદો ?”

તેટલાં પાણીની તે નાની મસક આવી પહોંચી, પ્યાસી થયલી નીલોદરે પુરકો ઉચકીને તે પાણી ગડગડ પાધું—પાણીથી તેના દીલમાં પ્યાસની આગ ખુખમને ઠંડક થતી હતી, મગર કાખીલોની છાતીમાં હવે એ શાની

આગ લાગતી હતી ? તેનું જીવન કેમ ગરમ થઈને ઉછળતું હતું ? તેનું દીલ કેમ ધડકતું હતું ?—હા, તે ખુબસુરત ચહેરાએ તેને સરખસર ફેરવી દીધા હતા, તેના હાલમાંજ ઠંડા થયલા લહુને બીજીજ કીસમે ફરીને ગરમ બનાવી દીધું હતું.

આખરે તેઓ બધા ઉપડયા, બીજે દીવસે સરસીઅન અને બોસનીઅન ફ્રાંજ જ્યાં જમાવ થયેલી હતી ત્યાં બધા આવી પહોંચ્યા. બોસનીઆનો રાજા બેડ ફ્રાંજનો વડો થયેલો હતો, અને તેના હુકમ મુજબ લશ્કરને ચાલવાનું હતું—મગર, લડાઈ કરવાનો હુકમ તો લાઝર તરફથી—જ પેહેલાં મલવાનો હતો.

રસાલાને અને બાનુ કૈદીઓને મીત્ર રાજ્યે ની છાવણીમાં રાખીને બોસનીઆના રાજાના કહેવાથી કાબીલો પોતાના લાઝર આગલ લડાઈનો હુકમ લેવા ગયો. જવા અગાઉ તે નીલોફરના તંબુ આગલ આવ્યો અને તે વખતે નીલોફરે ખુરકો કાઢાડી નાંખેલો હોવાથી એક બીજવાર તે ચાંદની ખુબસુરતી ધરાવનાર બાનુને જોઈને કાબીલો અંજાઈ ગયો—અને હવે તે સરખસર પ્યારમાં ગીરફતાર થયો.

નીલોફરમાં જીવન મુકીને તે સરદાર હવે લાઝર આગલ ગયો. તેણે પોતાને થયેલા અપમાનની અને નીલોફરને પકડવાની વાત જો કહી તેથી લાઝર ગુસ્સે થઈ ગયો “ એટલું ગુમાન એ રાખેજ તો સુલતાન મુરાદ કંઈ કમતી ફ્રાંજ લઈને અહીં વેર નહીંજ આવ્યો હશે, ઠીક છે,—શું હુકમ કરવો તે હું તહમને લખી આપુંછ. ”

અરધા કલાકમાં બાદશાહી મોહોર સાથેના બંધ પરબીડામાં મુકેલો તે હુકમ લઈને રાજા લાઝર પોતે તે દીવાનખાનામાં પાછો આવ્યો, જ્યાં કાબીલો બેઠેલો હતો. તેણે કાબીલોને તે બંધ પરબીડું આપીને કહ્યું “ જાઓ, બોસનીઆના તવારકોને આપો, ને તેવણ શું કરવું તે જણાવશો. ”

કાબીલો નમીને ત્યાંથી નીકળ્યો અને એક લાંબી મુસાફરી પછી ફ્રાંજ જ્યાં જમાવ થયેલી હતી ત્યાં આવ્યો. તેણે રાજા લાઝરનો હુકમ વાંચવા માટે રાજા તવારકોના હાથમાં તે બંધ પરબીડું મુક્યું, અને અદમથી ઉભો રહ્યો. બોસનીઆના રાજાએ તે વાંચ્યું અને વાંચીને તુરતજ બોલ્યો “ લડાઈ ઝાહેર કરો, અને સુલતાનની કૈદ પકડાયેલી બેટી નીલોફરને ગરદન મારો. ”

“ગરદન મારો !” એક ચીખ પાડીને કાળીસો પુકારી ઉઠ્યો “નહીં—કદીથી નહીં.”

“મ્હારે તો રાજા લાઝરના હુકમ મુજબ ચાલવુંજ નેમ્મએ.” તવારકો બોલ્યો.

“રહમ, ઓ રહમદીલ રાજા, ત્હારી રહમદીલી ખતાવી આપ, ને એક ઔરતપર નાહકની તલવાર ઊંચકતા બાઝ આવ.” કાળીસો ગુકન્યે પડીને હાથ નેડી બોલ્યો.

“ઉઠ, મીલોસ્ક, ઉઠ” રાજા તવારકો બોલ્યો “એ તું જે માંગેછ તે બોલેછ તે અધું ફેકટ છે કારણ કે મ્હારે તો લાઝરને માન આપવુંજ નેમ્મએ.”

“એ દાવસ, ફકટ એ દીવસ” મીલોસ્ક કાળીસોએ માંગી લીધું “એ દીવસ સમુર કરો, ને હું હમણાંજ લાઝર પાસે જઈને નીલોફર માટેનો હુકમ ફેરવી લાઉંછ—ત્હમે નીલોફર તરફ ના જુઓ, મ્હારી તરફ જુઓ—મ્હારા ફરજા તરફ જુઓ, અને એક બે દિવસની મહેતલ જે હું માંગી લઉંછ તે આપો.”

“નહીં બનવા જેવું, ત્હારેથી જ વાશેજ નહીં. દીલ કરવી એ આપણી બધાની ખરાબી કરવા બરોબર છે, મ્હારે તો મ્હારા બોલ મુજબ રાજા લાઝરના હુકમને માન આપવુંજ નેમ્મએ—અગર જે નીલોફર મારી પોતાની દીકરી હોતે તોથી આએ બાદશાહી હુકમ પ્રમાણે તેને આજે જરૂર મરવુંજ પડતે. જ્યાં સુધી મ્હારા હાથમાં અને મ્હારી સાથમાં આએ દસ્તાવેજ છે ત્યાં સુધી અમલ થવોજ નેમ્મએ.”

“એમ સમજે કે ત્હમારા હાથમાં એ દસ્તાવેજ નથી.” કાળીસોએ કહ્યું “એમ સમજે કે ત્હમારા કબજામાં એ દસ્તાવેજ આવ્યોજ નથી—તો શું ? તોથી ત્હમે નીલોફરને કતલ કરવાનો હુકમ આપો ?”

“નહીં—મગર, મારા હાથમાં તો હવે એ આવી ચુક્યું છે.” રાજા બોલ્યો.

“એમ સમજે કે નથી આવ્યું” કાળીસો બોલ્યો, અને તેણે એકાએક ધસી જઈને રાજાના હાથમાંનો તે દસ્તાવેજ ખેંચી લઈ તેના હુકડે હુકડા કીધા “લેઓ, હવે એ ત્હમને મળ્યોજ નથી, અને ત્હમારા હાથમાં તેનો અમલ કરવા માટે તે મોજુદ નથી.”

“ઓ કમીના કુતરા, તેં આએ શું કીધું ?” રાજા તવારકો અંમાર મીસાલ તપી જઈને બોલ્યો. “તેં એક મોટામાં મોટો ગ્રન્હા કીધેસો છે,

અને તેના બદલે તારી ગરદનથી લેવામાં આવશે. સીપાહો," તેણે એક બરાહ પાડી "પકડો આગે ફીતુરીને."

"સીપાહોને હું પોતે મ્હારા હતીયારો આપીને શરણુ થાજીશ " કા બીલોએ હતીયાર આપતાં કહ્યું "મગર, તવારકો, હવે તહમુને રાજ લાઝર-નો બીજો હુકમ મેળવવા દીલ કરવી પડશે, એ મ્હારે મન મ્હને ખુશાલી મળશે."

"લઘ જાઓ કયદખાનામાં" તવારકો પુકારી ઉઠ્યો " અને કોઇને મ્હારી પાસે મોકલો કે હું તેને બાદશાહ લાઝરના શાહી દસ્તખત સાથના એક બીજા હુકમનામા માટે મોકલું—પેહેલું હુકમનામું તો આ ફીતુરીએ ફાડી નાંખ્યું ને તેના બદલામાં તેને ઘટતી સજા થશે—જાઓ."

મીલોસ્ક કાબીલોને કયદ કરવામાં આવ્યો, રાજ લાઝરનો હુકમ લેવા બીજા અમલદારને રવાના કરવામાં આવ્યો, અને સુલતાનઝાદી નીલોફરને બધી વિગતની ખબર પહોંચાડવામાં આવી.

સુલતાનઝાદી નીલોફર પોતાને માટે જન દેવા તૈયાર થયેલા તે જવાન સારૂ મનમાં આફરીનના શબ્દો બોલવા પડી, તે કાબીલોના સો-હામણા એહેરાને યાદ કરવા લાગી, અને હવેજ તેને લાગ્યું કે તેના દિલના ઉડાણમાં કોઇ અજબ જાતની લાગણી પથરા થવા લાગી હતી—તે ખુશ-સુરત મુંદરીને આજ સુધી તેવી કોઇ લાગણીનો વિચાર વટીક ગયો નહીં હતો, અને સત્તર વરસની તે ગુલેગુલાબ છોકરી સમજી તથા દિલને સમ-જવી શકી નહીં કે તેના જીગરમાં એ કંઈ નવી ચીજ ખરપા થઈ હતી ! તેને લાગ્યું કે કાબીલોને તેના પોતાના કયદખાનામાંજ લાવીને કયદ કરવામાં આવે તો શું વાંધો હતો ?

એક આખો દીવસ ઉપલા બનાવ પછી પસાર થયો, જે અરસામાં એક નાની ઝપાઝપી થઈ ગઈ અને એટોમાન લશ્કર તેમાં જીત મેળવવાને શક્તિવાન થયું—મોટી લડાઈની ખીસ્તીઓ તૈયારી કરતાજ હતા તેટલામાં રાજ લાઝર પોતે રાજ તવારકો આગળ આવ્યો.

"એ છોકરો આખરે ફીતુરી પુરવાર થયો !" લાઝરે અજબબીબતાવી.

"પણ તેમ બનવાનું કારણ પ્યારજ ફક્ત હતું " તવારકો બોલ્યો " એને મૈત કરતાં કોઈ બીજાજ સજા થવી જોઈએ, કારણ કે આપણને બવિખ્યામાં કામ લાગે તેવો એ છે."

"એની ઉપર એક ફર્જ નાંખીએ " રાજ લાઝર બોલ્યો " અને જે

તેમાં એ ફાળ્યો તો એને છોડી દઇશું.” અને તે બેઉ રાજાઓએ મસૂલહત કીધા પછી કાબીલોને લઇ આવવાનો હુકમ આપ્યો.

“તુને એક કામ સોંપવામાં આવેછ” કાબીલોને લાવવામાં આવ્યા પછી તેની તરફ દમામથી જોઇને લાઝર બોલ્યો “સુલતાન મુરાદ આપણી ઉપર ખુશર જીત મેલવશેજ એ તો નક્કી છે, પણ જે આવતી કાલ સુધીમાં તું મુરાદનું માથું કાપીને મહારી આગલ લાવે તો પછી તેના લશ્કરો તેના વગર લડવાના નથી એટલે આપણી જીત થશે, તેઓ આપણો મૂક છોડી જશે, અને તુને ત્હારા ગુન્હાથી રીહાઇ આપવા ઉપરાંત ત્હારી શાદી નીલોદ્ધર સાથે કરવામાં આવશે.”

પાસે ઉભેલાઓ તે વાક્ય સાંભળવાથીજ ગભરાટમાં પડ્યા અને તેઓએ માન્યું કે કાબીલોને તેઓ હવે કદીખી જીવતો જોઇ શકશેજ નહીં, કેમકે જે કામ તેને સોંપવામાં આવ્યું હતું તે ધણુંજ મુશ્કેલી અને નહીં બનવા જેવું હતું—તોખી તેઓએ કાબીલો તરફ જોયું તો મનમાં મક્કમ વીચાર તે કરતો લાગ્યો !

“મ્હને સોંપવામાં આવેલી ફર્જ હું બરોબર બજા લાવીશ, યા તો જીન આપીશ યાતો મુરાદનું સર લાવીશ, અને તેને માટે હું કસમ લઉંછ”

ધ્યારમાં અંધ બનેલો તે બહાદુર, મગર અક્કલમંદ બેવકુદ કાબીલો બોલ્યો.

“ છોડો એને. ”

* * *

ખીજી સહવારે તે જંગે મયદાન એક કતલખાંદનો દેખાવ થઇ પડ્યું. સરવીઅન, બલગેરીઅન, બોસનીઅન, આલબેનીઅન, વોલેશીઅન, પોલ્સ, અને હંગેરીઅન ફૌજો લાઝર, તવારકો અને વુક બેજકોવીકની સરદારી હેઠલ વહેંચાઇને લડતી હતી, તથા ઓટોમાન લશ્કર સુલતાન તથા સુલતાનના બે પુત્રોની સરદારી હેઠલ ધસ્યા આવતા ભારતા હતા.

એકાએક એક સરવીઅન સરદાર પોતાની ફૌજમાંથી છુટો થયો, તે હતીયાર મ્યાન કરીને સુલતાન તરફ ધસી ગયો, અને સુલતાની ફૌજ તે સરવીઅન મુલેહની વાત કરવા આવતો હતો તેના બરસાપર તેને સુલતાન સુધી જવા દઇ શક્યા હતા.

“તું તેજ જવાન છે—મગર હાલમાં તુને અકેલો મારવો એ હીમતનું કામ નથી, તું જે કામ માટે અહીં આવ્યોછ તે હું સમજી ગયોછ, અને હું આશા રાખુંછ કે સઉથી પેહેલાં મહારી નેકઝાદ બેટીને છોડવી

નાંખવામાં તું રાજ લાઝરને મ્હારી શર્ત કહી શકશે—આવ તંબુમાં, દીવેર જવાન.” સુલતાન થોડેક છેટેના પોતાના તંબુ તરફ ચાલવા તથા કાબી-લોને પોતાની પાછલ આવવાની ધસારત કરતા બોલ્યો.

બેઉ અંદર ગયા, સુલતાન નઝદીકના સીપાહો લડતા અટક્યા હતા, અને હવે સુલાહ માટે આવેલો શખ્સ સુલતાન સાથે શું મસલહત ચલાવેછ તેની વાટ જોવા પડ્યા. તે લોકને લાગ્યું કે વાત ધણી ટુંકી હતી, કારણ કે પેલો સરવીઅન સરદાર થોડાજ વખતમાં ખુશાલી ભર્યા ચેહેરા સાથે બહાર નીકળ્યો, અને ઝડપથી થોડેસ્વાર થઈ ઓટોમાન છાવણીઓ છોડી જવા લાગ્યો.

કેટલોક વખત સુધી સુલતાન કોઇખી હુકુમ આપવા પોતાના ખાસ તંબુની બહાર આવ્યોજ નહીં તેથી એક સંત્રી અદમ સાથે બીહોતો કેટલેક વખતે અંદર ગયો કે તાબરતોળ તે ગભરાટમાં બહાર નીકળ્યો “ગઝબ ! ગઝબ ! પેલો સરવીઅન બદમાશ આપણા સુલતાનને મારી નાંખીને તે ના-મદારનું સર કાપી લઇ ગયોછ. ”

આગ લાગી હોય તેવી અતીશય ઝડપથી વાત બોલબોલતાં ફયલાઇ ગઇ, અને એક નાની ટુકડી દુર દેખાતા પેલા દોડતા સરવીઅન તરફ ધસી ગઇ—પણ તે ધણુંજ મોડું થયું હતું, કારણ કે તે સરવીઅન છાવણીમાં પહોંચવાને કરીબ હતો.

તે પછી, કપાયલું સર રાજ લાઝરના પગ આગલ મુકવામાં આવ્યું—અને સરવીઅન સરદાર પોતાની માથુકને મલવા મેહેલ તરફ ગયો.

“ખુબસુરતીની દેરી ! તું હમણું હસી હસીને મ્હને ત્હારી હુઝુરમાં લે છે, મગર મ્હારી વાત સાંભળ્યા પછી તું મ્હને ધીક્કારીને ત્હારી પાસેથી હાંકી કાઢાડશે.”

“અશકય ” નીલોદર બોલી “અએ પ્યારા દીલદાર, તું મ્હારા જનનો બચાવનાર પેહેલવાન છે અને હું ત્હારીપર કુરબાન જવા તૈયાર છઉં, ખુશ આમદી. ”

“મગર, મેં તુંને બચાવીછ—તોખી તુંને ત્હારા જન જોટલો પ્યારો જન મેં પોતે મ્હારી તબવારથી માર્યો. ”

“લડાઇના મયદાનમાં તો એમજ બને—કદાચ તેં મારા બેઉ ભાઇ-ઓમાંના કોઇને લડતાં માર્યો હશે. ” નીલોદર બોલી.

“નહીં, મેં લડતાં લડતાં તે જનને માર્યો નથી. મગર ખુની તરીકે મેં તે જન લાધોછ ને તુંતે સર રાજ લાઝરને સ્વાધીન કીધુંછ. ”

“કોણનું સર તેં કાપી લીધું?” બહુજ ઇતેજરીથી નીલોદ્રે ગભરાટમાં પુછ્યું.

“તહારા પીદર સુલતાન મુરાદનું” કાખીલો બોલ્યો.

“ઉફ ! ગઝબ ! અફસોસ, હવે મ્હારે માટે ઘોર સિવા કાખી જગ્યા નથી,” અને એમ બોલતાંજ વિજળીની ઝડપે તે છોકરીએ પોતાની કમરબંદમાંથી એક છુપાવેલું ખંજર ખેંચી કાઢાડ્યું, તેને પોતાના સીનામાં કાખીલો વચ્ચે પડે તે અગાઉ ભોકી દીધું, અને લહુલુવાન થઇને મુડદું થઇ ત્યાં પડી.

મીલોરક કાખીલો પથરના પુટળાં મિસાલ ડોળા ફાડીને તે દેખાવ જોતો ઉભો.

તેણે ઝડકું કદમે મેહલની બારીની બહાર જોયું તો ઝોટોમાન લશકર પૂરતાં બળ સાથે સરવીઅન લશકર ઉપર ધસી આવ્યું હતું—લડાઇ ખતમ થવા પહેલાં ખુનની એક નદી ચાલી હતી, અને તે પછી થોડાજ વખતમાં બેઉ બાજુને રૂચે તેવી સલાહ થઇ હતી.

સુલેહ પછી સરવીઅનોએ જોયું તો સુલતાન મુરાદનું મૌત નીપજનાર જવાન કાખીલો પોતાની માથુક નીલોદ્રના મુડદાં આગળજ પડીને મરણ પામેલો હતો.

*

*

*

*

કોસોવાના મયદાનમાં ત્રણ કબરો ઉભી કરવામાં આવી, એક મોટી કબર સુલતાન મુરાદની હતી, બીજી તેની બેટી નીલોદ્રની હતી, અને ત્રીજી નીલોદ્રના આશક મીલોરક કાખીલોની હતી.

સમાપ્ત.

શીકસ્તા દીલ.

હીંદુસ્થાનના ઇતીહાસમાં ખીલજ વંશેખી આપણું સારૂ ધ્યાન ખેંચ્યું છે; મગર, એ વંશને ચમકાવનારા બાદશાહ અલાઉદ્દીને જે કે પોતાના રાજ્યમાં મોટો વધારો કીધો હતો, તોખી તે પોતાના ખુરા કરતુકોને લીધે અલાઉદ્દીન ખુની તરીકે જાણીતો થયેલો છે !

ખીલજ વંશના સ્થાપક જલાલુદ્દીન ફીરોઝે પોતાના ભાઇપર ધણી પ્રીત રાખી હતી અને તેણે તે ભાઇના છોકરા અલાઉદ્દીનને મોટો હોદ્દો

દરબારમાં આપીને લશ્કરનો અફસર બનાવયો હતો. બુદ્ધા જલાલુદીને પોતાના પ્યારા બચ્ચાઓથીબી ઝીઆદા અઝીઝ રીતે અલાઉદીનને ચાહ્યો, અને દક્ષીણ તરફની લડાઈમાં બહાદુરી બતાવવા માટે તેને મોટું ધનામ આપવા સાંઝે બાદશાહ પોતે અલાઉદીનની એસ્તેકાબલ થયો ! લેકીન, અલાઉદીનના મગઝમાં હવે કોઈ અઢર વીચાર આવ્યો હતો : તે પોતે બાદશાહ થવા માંગતો હતો, અને તેથી રાજ્યગાદી મેલવવા માટે તેણે પોતાના મુરખી કાકાનું કાટલુંજ કાઢી નાંખવાનો ખ્યાલ મનમાં દર દીવસે મઝમુત કરી રાખ્યો !!

નદીને કીનારે ભત્રીજાને ભેટવા સહવારના તે બલા વૃદ્ધ બાદશાહ આવનાર હતો, અને તે સહવારની આગલી રાતના દુષ્ટ અલાઉદીને પોતાના બે મીત્રોને પોતાના તંબુમાં બોલાવવા.

“જો મહમુદ બીન સાલેમ, તુને હું જે કહું છું તે કામ બરોબર કરશે તો હું જ્યારે બાદશાહ બનીશ ત્યારે તુને દરબારમાં મોટી પદવી આપીશ” અલાઉદીને કહ્યું “મહારેથી તો જલાલુદીનને મરાશે નહીં કેમજે અમીરો મહાં નામ ધરશે, તેથી મહારા એક દોસ્ત તરીકે તહારે એટલુંજ કરવાનું છે કે મહારી અને બાદશાહની મુલાકાત થતી હોય તે વખતે દીવાનાપણું ચઢ્યું હોય તેમ ઘેલા ઘેલા ચીનહો બતાવવા, અને ચાહોમ ખંજર ખેંચી કાઢીને જલાલુદીનની છાતીમાં ભોકી દેવું-પછી તહને કેમ બચાવવો તે તો મહાં કામ છે.”

“અને ત્યારે મહારે શું કરવું ?” પેલા બીજાએ અલાઉદીનને પુછ્યું.

“તહારે તો એટલુંજ જોવું કે મહમુદ બીન સાલેમે પોતાનું કામ પાર પાડ્યું છે કે નહીં ! અગર જો મીત્ર મહમુદ ડરપોક બની ગયો અને હટી ગયો તો તહારે તક ચુકવી નહીં, પણ તહારા ગરમ સ્વભાવને તેઝીમાં લાવીને તહારે પોતે ખંજરથી મહારા કાકા જલાલુદીનને હાર મારવો-ચાદ રાખ, એટલા કામને વાસ્તે હું બાદશાહ બનીશ ત્યારે તહનેબી એક જગીર આપીશ.”

તે નીમકહરામ અલાઉદીનના બન્ને અક્કલમંદ બેવકુફ સાથીઓએ પોતાને સોંપવામાં આવેલું નીચ અને પલીદ કામ કરવા કમુદ્યું, અને મોટી જગીર તથા દરબારમાં મોટો મરતબો મેલવવાનાં ખ્યાલપર નીંદ વગરના બીછાના તે રાતના તેઓએ ખુંદ્યા !

સહવારના દયાલુ બાદશાહ જલાલુદીન પોતાના ભત્રીજાને મક્કવા

આવયો, અને તેણે અલાઉદ્દીનને ઘણી ખુશી સાથે પોતાના પાંસામાં લઈને પ્યારથી દાખ્યો. અલાઉદ્દીન પોતેની પેટમાં કરવટ છતે મોંઠે મુરવત રાખીને કાકાને પગે પડ્યો !—પણ તેટલાં તો તેણે શીખવેલો મહમુદ બીન સાલેમ જાણે એકાએક શુરીદા બની ગયો હોય તેમ ઘેલાપણું બતાવતો તેઓની નજીક દોડી આવ્યો, અને તેણે જલાલુદ્દીનના પાંસરામાં ખંજર ચલાવ્યું, ખંજરની આડમાં બાદશાહ જલાલુદ્દીનનો હાથ આવી ગયો, અને તેથી જલાલુદ્દીનના હાથપર મોટો ઝખમ થયો !

અલાઉદ્દીનનો દોસ્ત તો ધા કરીને ત્યાંથી પસાર થઈ ગયો, તેણે એમજ માન્યું હતું કે તેના ફટકાએ કામ પાર કીધું હતું !—અને ઝખમી થયેલો બાદશાહ જલાલુદ્દીન ઉપલે મામલો જોઈને વધુવાર ત્યાં નહીં ચોભવા માટે પોતાની હોડીમાં બેસવા દોડ્યો.

લેકીન, રાજ્યલોબી દુષ્ટ અક્ષલમંદ એવકુક્ અલાઉદ્દીને તરતજ પોતાના પેલા બીજા સાથી અખતયારઉદ્દીનને ધશારત કીધી, અને મોટી જગીર મેલવવાના જીવપર અખતયારઉદ્દીને દોડી જઈ તે વૃદ્ધ બહા બાદશાહ જલાલુદ્દીનને પકડી લીધો, તેને હેડે પાડ્યો, અને તેને સમશીરથી કાપી નાંખ્યો !

ઉફ ! લહુની એક ધાર સાથે તે દયાળુ અને શાંત વરૂદ બાદશાહ જલાલુદ્દીન ખીલજી મહિતના હાથોમાં ગીરફતાર થઈ ગયો !—અને જાણે કશામાં નહીં હોય તેમ ફીતુરી અલાઉદ્દીને ધાંધળ ધરપચ કરીને ખુનીઓને પકડવા માણસો દોડાવવા ! !

ઉશકેરાયલા લશ્કરીઓ ખુનીઓને પકડવા તેમની પુઠે પડ્યા, અને ટુંક વખતમાં તેઓએ બંનેને પકડીને ત્યાંના ત્યાંજ ઠાર માર્યા !—જગીર અને ધનામ તેમની જગ્યાપરજ રહી ગયા, અને ખુનીઓ પોતાને માથે કાલી ટીલી લઈને દુનયાથી નાખુદ થઈ ગયા, અને અલાઉદ્દીને તે ખુની-મીત્રોના મહિતપર એક ઉફ વટીક કાઢી નહી ! તેની મતલબ તો સરી ગઈ હતી !

પેલી તરફ મહેલમાં બાદશાહ બેગમ મલેકા જેહાને પોતાના નેક પતીનું ખુન થયું જાણ્યું, અને તેણે પોતાના બેટાને તુરતજ ગાદીએ બેસાડવાની દોડ કરી મુકી.

તેનો વડો બેટો અરકલીખાં જે ગાદી વારોસ શાહઝાદો હતો, તે જલાલુદ્દીનનું ખુન થયું ત્યારે મુલ્કતાનમાં હતો, અને તેથી દેહલીની ગાદી ઉપર રાણી મલેકા જેહાને પોતાના નહાના બેટા કદરખાંને બેસાડી દીધો !—

તે રાણીએ હવે પકડું માન્યું કે જલાલુદ્દીનના ખુનમાં અલાઉદ્દીનનો હાથ હતો, અને અલાઉદ્દીન કોઇથી રીતે દેહલીનો બાદશાહ નહીં અને તેથી તેણે પોતાના નાના છોકરાને રાજ્યની લગામ તુરતાતુરત આપી !

આ તેણે એક મોટી ભુલ કીધી હતી, મગર કોઇ ચારોજ નહીં હતો ! વખત હાથમાં નહીં હતો, અલાઉદ્દીનનું ઝોર તે વખતે વધારે હતું, અને ગાદી લેવા માટે શાહજાદો અરકલીખાં દેહલીથી દુર હતો.

મગર, કમનસીબ તે રાણી ! તેણે જોયું કે અલાઉદ્દીને પોતાના હાથ નીચેનું લશકર લડવા તક્યાર કીધું અને જ્યારે તે પોતે અલાઉદ્દીન સામે લડવા બહાર પડી ત્યારે અમીર ઉમરાવો અને અફસરોએ કદરખાંને ખોટી રીતે રાજ્ય આપવા માટે તેને પોતાની મદદ આપવાની સાફ ના પાડી !

ઉમરાવો અને અફસરો ફરી જવાથી રાણી ગભરાઇ ગઇ, અને તેણે પોતાના વડા બેટાને મુલતાનથી દેહલી આવીને રાજ્યગાદી લેવા પયગામ મોકલાવ્યો.—લેકીન, મલેકા જેહાનના કીસમતમાં દુઃખ સરજાયલું હતું તો ક્યાંથી તેની નેમ બર આવે ?

અરકલીખાં મુલતાનથી દેહલી આવ્યોજ નહીં, અને અલાઉદ્દીન જ્યારે લશકર સાથે લડવા આવ્યો ત્યારે દેહલી પડયું, અને કદરખાં કંઈ પકડાયો !—બાદશાહ બેગમ મલેકા જેહાનના તાજા ઝખમપર આવે નમક છંટાયું ! !

અલાઉદ્દીને હવે દેહલીમાં પોતાને નામના સીકકા પડાવ્યા, અને કાકાની ગાદી પચાવી પડીને તેણે હકદારોને દુર કીધા.—તે એટલું કરીનેથી ધરાયો નહીંજ, કેમજે તુરતજ તેણે લશકર મોકલીને મુલતાન જાયું, અને શાહજાદા અરકલીખાંનેથી કંઈ કર્યો.

રાણી મલેકા જેહાનને દમબદમ ફટકા પડતાજ ગયા, તેનો બાદશાહ—શહુદર જલાલુદ્દીન મહિતને હાથ બેળાન થયો હતો, અને તેના બંને બેટા અરકલીખાં અને કદરખાં દુશમનને હાથ ગીરફતાર થયા હતા ! !

રમયતે પોતાના શાહજાદાઓની ઝીંદગી બચાવવા માટે નવા બાદશાહ અલાઉદ્દીન ઉપર કહેવડાયું, અને રમયતના પયગામચીને અલાઉદ્દીને ઘણું માન દઇને વચન આપ્યું કે “તે પોતે શાહજાદાઓના જનને કાંઈથી અલવલ નહી પહોંચે તેવું કરશે.”

અલાઉદ્દીનની સામે થવા માટે હવે કોઇજ બાકી હતું નહીં, અને

તેણે રમ્યતનું દીલ પોતાની તરફ ખેંચવા માટે મુસલમાનો સાથે હાંદુઓ-
નેથી રાઝી કીધા. રમ્યત ધણીખરી અલાઉદ્દીન તરફ નાખુશ હતી, તોખી
લશકર આપું નવા બાદશાહના હાથમાં હોવાથી તેઓનું કાંઈજ વલ્લી શ-
ક્યું નહીં, અને આખીર નમી જવા સીવા તેઓનો કોઈ છુટકોજ
રહ્યો નહીં.

બાદશાહ અલાઉદ્દીન ખીલજી પાસે ધણો મોટો ખજાનો હતો, તેણે
દેહલીનો રાજ્ય ખજાનો મલવા ઉપરાંત દક્ષીણથી તે જે મોટું દરવય
લાવ્યો હતો તેથી ખજાનામાં ઉમેરીને દક્ષિતમાં વધારો કીધો હતો, અને
પાછળથી એજ અલાઉદ્દીને ગુજરાતનું રાજ્યખી જીતી લીધું હતું !

અલાઉદ્દીન ધણોજ કરડો અને ઘાટકી બાદશાહ હતો, અને તેના
જેવાજ ઘાટકી તેના જે બાઇઓ ઝફરખાં અને અલ્લેખખાં હતા. ઝફરખાં
કરતાં અલ્લેખખાં વધારે મુઝી હતો, અને અલાઉદ્દીને તે પાઝી બાઇપર
કોટવાલ નસરતખાં પાસે કહેવડાવ્યું કે “ જ્યાં સુધી મરનાર બાદશાહના
શાહઝાદાઓ જીવતા છે ત્યાં સુધી હું સુખથી રાજ્ય ભોગવી શકનાર નથી.”

કરૂર અલ્લેખખાંએ તેથી બાઇના મનનું સમાધાન કરવા સારૂ શાહ-
ઝાદા અરકલીખાં અને કદરખાંનું ખુન કરવા ધાર્યું, અને તે દુષ્ટને
મુલતાનની ચઢાઇ વખતે શાહઝાદા તરફથી અપમાન થયલું હોવાથી તેણે
ખેઉ બાદશાહઝાદાઓને રીખાવી રીખાવીને મારી નાંખવાનો ઘાતકી અને
ધણોજ દયાહીણ વીચાર કીધો !

અલ્લેખખાંએ ખંને શાહઝાદાઓની માદરને તેઓથી દુર પાડીને ખીજ
એક કીલ્લામાં મોકલી આપી, અને તેટલું કીધા પછી તેણે જે માણસોને
શાહઝાદાઓને રીખાવવા સારૂ મોકલી આપ્યા !

એક સ્હાંજના પોતાના ક્યદખાનાની બારીએ બંને શાહઝાદાઓ
વાતો કરતા બેઠેલા હતા, તેટલાં અલ્લેખખાંના મારાઓ ધીમા કદમે ત્યાં
આવી લાગ્યા, અને તેઓએ ખંને શાહઝાદાઓને ગાશીલ પકડી લઇ તેમની
આંખ ફેડી નાંખી !!

ચંડાલ અલ્લેખખાંએ તે બીયારાઓને પુરા મારી નાંખાવ્યા હતા તે
તેમના દુખનો બહુ વધારો થયો નહીંજ હતા, પણ તેણે તેઓની ચશ-
મોપર જુદમ ચલાવીને એક જલ્લાદથીખી વધારે બદકાર કીધું.—આંધલા
શાહઝાદાઓને તે કીલ્લામાંથી હવે મોંઢે હુયો મારીને ખીજે શહેર લઈ
જઈને કબ્દ કરવામાં આવ્યા, કેમજે રમ્યત જે જાણે તો મોટું બંડ ઉઠ-
વાનો સંભવ હતો.

તે પછીથી, અલાહદીન ખુનીનો તે ખુની બાધ અલેક્ષમાં પોતાના પાપી પલીદ કામથી હજુલુખી ધરાયો નહીંજ હતો, અને પોતાનો બાધ રાજ્યગાદીપર સુખથી બાદશાહી ચલાવે તે જોવા આતુર હોવાથી તેણે તે બે કાંટાઓને રાસ્તામાંથી દુર કરવાનો વિચાર કરતાંજ હવે શાહઝાદાઓને મારી નાંખવાને હાંસીના કીધામાં કોટવાલ નસરતખાંના બે ઝોરાવર સીપાહોને મોકલાવ્યા.

નસરતખાંના સીપાહો આનાકાની સાથે ગયા, પણ શાહઝાદાઓના ઝોરડામાં જઈનેજ તેઓ પાછા આવ્યા ! અલેક્ષમાંએ તેમાંના એકને પુછ્યું “ કેમ તહમે તહમારી ફર્જ બળવી નહીં ? ”

“ આએ શું ફર્જ કહેવાય ! ” તે સીપાહે કહ્યું, અને પુકાર્યું “ આં-ધલા અને હતીયાર વગરના બે નાતવાન શાહઝાદાઓને મારી નાંખવા એ અમો સીપાહોની ફર્જ હોય તો પછી એવી ફર્જને સો સલામ-અમો તમારી નહિકરીથી રૂખસદ પામવા ખુશી છીએ. ”

મગર, ચંડાલ અલેક્ષમાંએ તે નેકદીલ સીપાહોને યુઝદીલ અને ડર-પોક કહીને તેમને વીધી નાંખી મારી નાખ્યા ! અને, જે બદમાશોએ શાહઝાદાઓની આંખ ફેડી હતી તેમનેજ તેઓને મારી નાંખવાખી મોકલ્યા.

મારાઓ શાહઝાદાઓને મારવા ગયા, અને તેઓએ આંધલા શાહઝાદાઓના જીગરમાં ખંજર ચલાવી દીધાં ! નહાનો કદરખાં તો બીયારો તુરતજ મરણ પામ્યો, પણ અરકલીખાંને મારનારના હાથ ધરજ્યા—તેણે નખલો એક ધા કીધો—અને ખંજર ફેંકીને તે મનનો મારેલો બીહીને ત્યાંથી નહાસી ગયો !

અરકલીખાંને ધણુંજ મોટું દુખ થતું હતું, તેણે પોતાને તદ્દનજ મારી નાખવા માટે ખુમાખુમ કરી મુકી, પણ ત્યાં જયારે કોઈનોજ આવાજ આવ્યો નહીં ત્યારે તે નસોસ પડ્યો ! પડ્યો તે લાંબો છર પેલા ખંજરપરજ જઈને પડ્યો, અને તયારેજ શાહઝાદાએ જાણ્યું કે ખુની ખંજર ફેંકીને નહાસી ગયો હતો !—તેથી, અરકલીખાંએ તે ખંજર પોતે ઉપાડી લીધું, પોતાની છાતીમાં મારી દીધું, અને તે મરણ પામ્યો !

*

*

*

*

*

*

*

*

પાપ કદી છુપું રહે?

તમામ રમ્યતને યોડાજ દીવસમાં શાહઝાદાઓના ખુનની ખબર મલી ગઇ—અને બાદશાહ બેગમ મલેકાજેહાનને જ્યારે પોતાના બેઉ બેટા-ઓપર ગુઝરેલા ઝુલ્માતની અને તેમના ખુનની ખબર થઇ ત્યારે તે બી-ચારી રાણીનું દીલજ તુટી ગયું, અને તે શીકરતા દીલ માદર દીવાની બની ગઇ ! !

દીવાની તે કેમ નહીં બીચારી બને ! તેના શઉહરની ઝીંદગીમાં તેણે કેવો સારો વખત જોયો હતો ? દેહલીપતી જલાલુદીન ખીલજીની તે રાણી હતી, અને હમણાં ?—તેના બાદશાહ શઝાહરનું ખુન થયું હતું, તે પોતે કંઈ હતી, અને તેના બંને શાહઝાદાઓને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા !

પાક ખુદા દુશ્મનનેથી એવો દીવસ ન બતાવે !—મલેકાજેહાન એક-વાર રાણી હતી, અને આજે ? તે એક શીકરતા દીલ કંઈ હતી !

તે દીવાની બની, અને દીવાનાપણામાં તેણે અલાઉદ્દીન અને અલેક્ષ-ખાને શ્રાપ દીધા.

*

*

*

*

પાપી માણસોનું કદીથી સાર થતુંજ નથી.

શીકરતા દીલ મલેકા જેહાને પોતાના વહેશીપણામાં જે શ્રાપ દીધા હતા તે કલ્યા : અલેક્ષખાં આંધળો અને શુરીદા થઇને રીખી રીખીને મુઝો, અને અલાઉદ્દીનને આટલું મોટું રાજ્ય છતાં કદીથી ચયનો કરાર મલ્યા નહી, તે અકકલમંદ બેવકુફનું અંતઃકરણ સદા તેને દંખતું હતું, તેને રાતના ઉંઘ બરાબર આવતી નહીં હતી, તેને હમેશા ભયંકર સ્વપનાઓ આવતા હતા, અને તેથી મલેક કાકુરના ઝહરથી રીખી રીખીને મરણ પામ્યો.

સમાપ્ત.

ઈસમતની હુર !

આજે દુનયાના તખ્તાપર એક મરદનો સઉથી આલા ખજાનો તેનો “હુન્નર” છે, અને એક અઉરતનો સઉથી આલા ખજાનો તેની “ઈસમત” છે. જે મરદ પોતાના હુન્નરને બરાબર કાલજી અને અકકલથી ચલાવતો નથી તો તે નીકામો ફાકટ છે, અને જે અઉરત પોતાની ઈસમતને બરા-

બર સંભાળ અને પાકદામનીથી રાખતી નથી તો તે ઝમીનની ગીરદથીથી ઝીઆદા નાચીઝ અને રદદો ખાતલ છે.

વલેકીન, એ બેઉની સરખામણીમાંથી બેથી વધારે આલા દરજ્જા ઉપર જુઓ તો અઉરતની પાક ઇસમત છે, અઉરતની પાકદામની તો ગોયા દુનયાનું એક બહીશતેબરી છે, અને તેનાથી ઉપર અઉરતોની કરતુ-કમાં કોઇથી કામ બહેતર નથીજ. એક અઉરત અગરચે ગુરસાખાઝ અને ફેરાવન મગઝની હશે તોથી તે જો પાક ઇસમત રાખતી હશે તો તે પોતાને માટે બહીશતનો ફરવાઝો સાફદામનની ચાવીથી ખોલવાને શક્તિ-વાન છે. આહહા ! પાકદામની, સાફદામની, નેક ઇસમત, એ તો ખુદ-બ-ખુદ પોતેજ ગોયા આલા દરજ્જાનું જન્નત છે !

અને ત્યારે, આપણે આપણી વાતની શુરઆતમાં દાખલ થતાં એક મુકલીસ મોહતાજ તંગદસ્ત અઉરતપર નઝર નાંખશું, જે કંગાલ એક ઝું-પડીમાં બેસીને રાતને વખતેથી પેટના ખાડાને માટે મહેનત-મહેનત-અને બતીની આગળ બેસીને સખ્ત મહેનત કરતી જણાય છે ! તે અરધી રાત થવા આવી છે છતાંથી કાંતવા બેઠી છે, કેમજે સહવારના પહોરમાં કાંતેલું ૩ તેને વણકરને ત્યાં આપીજ આવવાનું હતું !

શરાખમાં મસ્ત થઇને પડેલો તેનો શઉદર ખાટલીપર મઝાહથી બર-ઉંઘમાં હતો ! અને તે દયાહીણુ શખસની મહોરદાર પોતાની આંખોનું તુર ખેંચી ખેંચીને ઝુકતી ઝુકતી એક દીવી આગલ સખ્ત ઝહેમત કરતી હતી !! કેટલું ઉલટું ?

તે શખસ એક પલીદ ખખીસ ગોયા હતો, તે આળસુ હતો, મીઝા-જનો તેજ હતો, છાકટો હતો અને તેના જેવા મલઉન દખત્યને કમલના શુલ મીસાલ ખુબસુરત મહોરદાર મળેલી હતી ! તોથી તે પાઝી શખસ તે ખુબસુરતીની દેવીને દીવસમાં અનેકવાર લાતોથી મારતો અને મુકકી-ઝાથી તેનાપર ઝુલ્મ કરતો હતો !—જસ એક કસાઇને ધર ગોયા ગાય તે હતી !

“ સોસન, તું કાંય એટલી બધી સખતી આઝે રાતને પહરખી ખેં-ચેછ ?” પાસેની ઝુંપડીમાંથી નીકળીને પડોશણુ ખુદ્યાનો જવાન છોકરો ફરવાઝો ખોલીને અંદર ચાલી આવતા બોલ્યો “ પેલા ખખીસને ઉઠાડ, તે તેને આઝે મહેનતમાં લગાડ, તું તહારા આઝે ગોરા ગોરા નાઝુક હાથોને કેટલી બધી તકલીફ આપેછ ?”

“ભાઈ, ત્હમેએ કેમ તરદી લીધી ? ત્હમે સીધારો, અંદર ગરમી પડેછ કરીને હવા આવવા સાર મેં દરવાજો અલગો રાખ્યો હતો તો ત્હમે અંદર આવ્યા !—”

અને તે બોલી રહે તેટલાંજ પેલો જવાન બોલી પડ્યો “અને અંદર આવ્યો તો તેમાં મેં બોલું શું કીલું?”

“ત્હમે સમજતા નથી. મહારા શકિહર જે ત્હમને આએ વખતે મહારી સાથ જુએ તો તેના મનમાં વહેમ આવી જાય ! ત્હમાઈ આવી કહંગી વખતે આવવું ઘણુંજ બોલું છે, ભાઈ.”

“સોસન, તું મહને ભાઈ ના કહે ” તે જવાન બોલ્યો “તું મહને મહોબબત કરવા ઉપર ખુશી થઈને ત્હારો આશક સમજ લે, મહને ત્હારા શકિહરના ઉઠવાની કોઈ ધારતી નથી, હું એ પલીદને મહારી એકજ મુ-ક્કીમાં મુંગો રાખી શકું તેમ છે. તું એનો ડર ના કર, અને મહારી સાથ પ્યારની વાતો કર.”

“મહને પાક ખુદાનો ડર છે.” સોસન બોલી “ભાઈ યુસુફ, તું ત્હારી એ બેહુદી બકવા ઘણો વખતથી કર્યોજ જાયછ, પણ મહારી અર-જપર ધ્યાન આપતોજ નથી એ કેટલું બધું બોલું છે ? તું જાણેછ કે હું એક પરણેલી અકિરત છું, અને તે છતાંબી તું મહને ત્હારી સાથે પ્યાર કરવા કહેછ એ બીલકુલ ખીલાફ છે.”

“પણ તું પરણેલી છે તે કેવા શખસને ?” યુસુફ બોલ્યો, “એક નાલાયક શખસને, કે જે ત્હારા હાથને બીલકુલ લાયકજ નથી.”

“મહારા માબાપે મહને એની સાથે પરણાવી, પાક ખુદાને ધરનો હુકમ હતો કે મહારી શાદી એનીજ સાથે થાય, તો પછી તે મહારો શ-કિહર થયલો ગમે તેવોબી હોય તોબી મહારે તો તેની ફરમાંબરદાર બીબી તરીકે તમામ વફાદારી બતાવવીજ જોઈએ.”

“નાંખ ચુદલામાં એ ત્હારા શકિહરને” યુસુફે કહ્યું “ફો મુઝી બચ્ચો બીલકુલ બદતમીઝ છે, અને તું એનાપર ધ્યાન આપેછ અને મહારો આવો મજમુત પયાર તરછોડી કાઢેછ ?”

“ત્હમે મહારા શકિહરને માટે ખરાબ શખ્દો બોલો છો તે મહને કાંટાની મીસાલ લાગે છે.” તે વફાદાર નાર બોલી “મહારો શકિહર ગમે તેવો હોય તોબી તે શકિહર છે, અને મહારે તેની વફાદાર પતીવરતા નાર તરીકે ત્હમારા પ્યારને નફરતની નઝરથી જોઈને દુર રાખવોજ સજાવાર છે.”

“ સોસન, આએ મહેનતથી બચવા, એક પક્ષી શહિદરના પંખ-માંથી રીહા થવા સારું તું મહારી સાથે ચાલ, આપણે કોઇ દુરદરાઝ મુઝ-કમાં જઈને મરદ-બીબી તરીકે ઝીનદગી બચ્ચર કરશું.”

“ ખામોશ ” હવે ગરમ થઇ જઈને સોસન બોલી “ એક ઇસમત-દાર અઊરતને આવી વાત સંભળાવવી એ દુનયાનું એક મોટામાં મોટું પાપ છે ! યુસુફ અગર મહારો શહિદર મહારીપર તમામ દુનયાની સખ્તીથી નાંખે તોબી હું તેની સામે એક ઉફ વટીક બોલનાર નથી, અને એક વફાદાર મહોરદાર તરીકે હું તમારા શબ્દોને ધીક્કારુંછ, તરછોડી કાઢુંછ—અને નફ-રતથી તમારી તરફ તે પાછા ફેંકુંછ ! અગર આએ ઝમીન યક-બ-યક ફરીને પોતાનું રૂપ બદલી દે, તોબી હું તો કદી બદલુ નહીં, હું એક ઇસમતદાર મહોરદાર છું, અને ગમે તેટલો મહારો શહિદર પુરો હોય તોબી પાક ખુદાનો ખઉફ કરીને હું તમારી સાથે કદીબી ચાલી જાઉં નહીં ! ગમે તેવો ભુંડોભલો છે તોબી તે મહારો હકદાર ભરતાર છે.”

યુસુફ તે ઇસમતની હુરથી હારેલો પાછો પોતાની ઝુપડીમાં ચાલી ગયો, અને તે પછી લગભગ બે કલાકે સોસન બીજાને ગઇ.

*

*

*

ઉપલા બનાવને છ મહીના વીતી ગયા.

એક દીવસે સખ્ત તાવથી સોસન પટકાઇ પડી, અને ત્રણ ચાર દીવસની તેવી તાવ પછી સોસન એક રાત્રે મરી ગઇ !

રસમ મુજબ લાશને બે ત્રણ કલાકમાં તો દફનાવવા સારું લઇ જવામાં આવી ! અને કબરસ્તાન સુધી યુસુફબી જનાઝા સાથે ગયો.

મરનાર સોસનનો ભરતાર જેટલો રડ્યો નહીં તેટલો સોસનના મઉ-તપર યુસુફ રડ્યો, અને આખો વખત તેની નજર સોસનના જનાઝા ઉપ-રજ ટાંકેલી રહેતી હતી, અને વારંવાર ખાંધ આપવામાં તે સહથી વહેલો આગળ અને આગળ પડતો હતો !

મુશ્લીસ તે લાશની સાથે ગામના દશ બાર મરદો ફક્ત ગયા હતા, અને લાશને કબરમાં ઉતારવા પછી મીટટીની અકેડી ચમટી નાંખીને સહ કોઇ ચાલી ગયું ! તે રાતની વખતે ખડડાને પુરી દેવા માટે કોઇજ રહ્યું નહીં, રહ્યા તે ફક્ત બેજ જણાઃ એક સોસનનો ભરતાર, અને બીજો યુસુફ !

સોસનનો ભરતાર તો સહવારના ખડડો પુરશે કરીને કબરસ્તાનની

પાસેજ એક જાડ નીચે સુઈ ગયો ! તે હતોજ આળસુ, અને રાતને વખત આવી તકલીફ કોણ કરે કરીને યુસુફનેખી ચાલી જવા કહેતો હતો “બાઈ યુસુફ, તું શું કરવા પાછલ રહ્યો ? પેલાઓ ચાલી ગયા તેની સાથે તુંખી જતે કેની ? ધોરકનને કહીને હું ખડો સહવારના પુરી દધશ, તું જા.”

“ખીજ તો મુશ્કેલીસને ધીકકારનારા હતા તેથી ગયા” યુસુફ બોલ્યો “મગર ખીલાફે દસ્તુર હું સમજુંછ કે આએ બલી અકરતની લાશ આરામ પામ્યા વગર મીટટી વીના સહવાર સુખી એમજ ધોરમાં પડી રહે. તું તો હંમેશનો આળસુ હતો તેવોજ આજેખી થયો ! મહોરદાર જેવી મહોરદાર મરી ગઈ તો રાતના વખતની મુશ્કેલી ખતાવી તું તેને મીટટી-ખી આપતો નથી !”

“તું ગમે તો ધોર પુરી લે.” સોસનનો ફશઉદર બોલ્યો “હું તો જો આએ સામેના દરખત નીચે સુવા ચાલ્યો.”

તે થોડા થોડા ચંદની રાત્રી હતી, અને પવનની લહકી આવતી હતી, જેથી સોસનનો શઉદર તો જધને સુતો કે પોતાની રીત મુજબ બર ઉંઘમાં પડ્યો ! સોસન માટે લાગણી ધરાવતો યુસુફ તે લાશને તજીને ચાલી ગયો નહીં, પણ તેણે પાવડો ઉપાડીને તે મુશ્કેલીસની લાશની ધોર બંધ કરવા મીટટી નાંખવા માંડી, અને દુનયાના આદમી-ઓની બેકદર ચાલ ઉપર અફસોસ કરવા લાગ્યો.

હજુજુ તો બે ચાર પાવડા મીટટી નાંખી રહ્યો નહીં કે યુસુફની નજરે એક અજાણ્ય દેખાવ પડ્યો !—સોસનની લાશ હાલતી હતી !

અને ખરેખર, સોસન જે મરણ પામેલી નહીજ હતી પણ તેની છાતી દબાઈ ગયલી હોવાથી મુઝેલા માણસ જેવો થઈ પડી હતી, તેને ધોખામાં મરણ પામેલી જાણીને બધાઓ કબરસ્તાનમાં ઉંચકી લાવવા હતા, અને ધોરમાં ઉતારીખી ગયા હતા; અને ત્યારે જો મીટટી પુરી દધને ધોર બંધ કરવામાં આવી હતે તો જીવતી સોસન ગુંગળાધને મરી જતે કેની ?

અફસોસ ! ઘણા દેશોમાં ઘણી કામોમાં એવી રીતે કેટલા બધા માણસો ઉતાવલથી બે ચાર કલાકમાં જનાઝો ઉઠાવી જવાના સખખથી જીવતા દટાઈને મુઆ હશે ? ખુદ યુરપમાં વટીક કેટલાકો ખીચારા એવીજ રીતે ઉતાવળી પાયદસ્તથી ઝીનદા કબરમાં દટાઈને ગુંગળાઈ મુઆ છે ! ! ઘણીવાર માણસ કોઈ સખત ખીમારીને સખબે છાતીના બેસી જવાથી તદ્દનજ મુઝેલા માણસ તરીકે ખીજાંઓને જણાય છે, પણ જો દશ બાર

કલાકની મોહલત મમે તો તે દખાયલી છાતી પાછી ઉચકાય છે અને પેલું માણસ ઝીનદા થઇને ફરીથી કાઠવાર વરસો સુધીની જીવી શકે છે !

અને તેમજ સોસન કબરથી ઝીનદા થઇ હતી, અને તેની હીલચાલ યુસુફે જોઇ લીધી !

યુસુફે મીઠટી નાખવાનું બંધ કીધું, અને ઘોરમાંથી સોસનને બહાર ખેંચી કાઢી. સોસન જેવી બહાર આવી કે તે પાછી બેસુધ થઇ ગઇ, અને હવે તેને ફરીથી બેહોશ થયલી જોઇને યુસુફને નવો વાચાર આવ્યો : તેણે જોયું કે કબરસ્તાનમાં સુમસાન હતું, કોઇ જણાતું નહીં હતું, સોસનને બહાર દોરવી માફક થોડેક છેટેના ફરખત નીચે ઉઘતો હતો, અને તે સઘળા સખબથી સોસનને ઉપાડી જવાની તક ધણીજ અચછી હાથ લાગી હતી ! !

ખયાલ તો તેણે કીધો, મગર હવે સોસનને ઉપાડી કેમ જવી ? તેણે તે ઉપર ધણો વીચાર ચલાવ્યો તેટલાં તેને જોયું કે કબરસ્તાનની બાજુમાં જે ઘોર ખોદનાર રહેતો હતો તેનો એક ટટ્ટુ ત્યાં બાંધેલો હતો ! યુસુફે તે ટટ્ટુને ઉપયોગમાં લેવાનો વીચાર કીધો અને બેહોશ થયલી સોસનને હાથોમાં ઉચકી લાવી તેને ટટ્ટુ પર મુકી, પોતે કુદી બેઠો અને ટટ્ટુને છોડી તેને દોડાવી દીધો ! !

બેસુદ્ધ થયલી સોસનને લઇને યુસુફ ત્યાંથી નહાસી ગયો ! !

સહવારનું પહોર થતાં યુસુફ સખત એક મુસાફરી પછી એક ગામમાં આવી પહોંચ્યો, જ્યાંની એક ધરમશાલામાં તેણે ઝઝકલું થતાં ઉતારો લીધો. ધરમશાલાના કારોબારીને તેણે જણાવ્યું કે ‘ સોસન તેની અઉરત હતી, રસ્તામાં અકસ્માત થવાથી તે બેહોશ થઇ ગઇ, અને બેહોશીમાંથી હળુ-હળુ બીદાર નહીં થવાથી આસાએશની જગયા માટે ધર્મશાળામાં ઉતારો લીધો હતો !’

ધર્મશાળાનો કારોબારી ધણો ઝમ્ક અને બલો માણસ હતો. તેણે એક કોટડી યુસુફને રહેવા માટે આપી અને વળી તેની અઉરત (!) ને વારંતે હકીમ લાવવાનીબી દોડાદોડી તેણે પોતેજ કરી દીધી.

યુસુફે પોતે મુફલીસ હોવાનું કહયાથી ધરમશાળાવાળાએ હકીમને ધરે નહી બોલાવવાનું જણાવ્યું, પણ બેહોશી દુર થવા માટે કોઇ દવાઇ લાવવાની તો બહુજ અરુરત હતી એમ કહ્યું, આખરે, તે બીચારો બુઢબેજ

જઘને કોઇ દવાઇ લઇ આવ્યો, અને યુસુફે તે દવાઇ સોસનના ગલામાં રેડી. તે દવાથી સોસન હુશયાર થતી ગઇ, અને યુસુફે હવે તે બુદ્ધિને તસ્દી માફ કરવા કહ્યું. બુદ્ધિ તો “કંઈ નહીં—કંઈ નહીં” કરીને પોતાના કબરામાં ગયો, અને સોસન રક્તા રક્તા હોશમાં આવતી જતી આબુ-બાબુનો દેખાવ જોઈ અન્યથા થતી ગઇ.

પુર સુધીમાં આવતાંજ તેણે યુસુફને પોતાની પાસે ઉભેલો જોયો, અને પોતાના શઉહરને નહીં જોઇ તે ગભરાયલી ગભરાયલી બોલી “હું ક્યાં છું ? મહારા શઉહર ક્યાં છે ? તહમે અને હું અકેલા હીંયા ક્યાં ?”

યુસુફે તેને શાંત પડવાનું કહીને બધી વીગત જણાવી, અને તેને માટેના પોતાના પયારને ખાતીર તે તેને અહીં ઉપાડી લાવ્યો હતો તે કહી દેતાં બોલ્યો, “ખ્યારી, હવે તુને તો સક કોઇ મરણ પામેલી નભેછ ! તારો શઉહર તો તારા મઉત ઉપરખી ફેટલો બધો બેકદર થયો કે તેણે મીટીખી નહીં નાંખી, અને હું નાંખવા લાગ્યો,—”

પણ તે બોલી રહે તેટલાંજ સોસન વચમાં બોલી ઉઠી “સાફ જ થયું હતે અગર જો તહમે તમામ મીટી મહારી ઉપર નાંખીને મહને ગુંગલાઇ મરવા દીધી હતે !”

“કેમ ?”

“નહીં, હું આંખે ઝીંદગી પસંદ કરતીજ નથી. હું મહારા શઉહરને છોડીને તહમારી સાથે ઝીંદગી પસાર કરું તેના કરતાં તો મરતે તેજ બહે-તર થતે.”

“તું બહુજ નાદાન છે. મરવાથી જીનદા બચાવનાર આદમીનેખી તું તારો પયાર આખી શકતી નથી તો તું ફેટલી બધી નગુણી છે ?” યુસુફે રહેજ ગુસ્સાથી કહ્યું.

“બલે હું એક મુકીને એક લાખ વખત નગુણી કહેવાઉં: પણ, મહારી ઇસમતપર ડાઘ તો હું કદીખી લાગવા દેનાર નથી, યુસુફ, મહારો ધણી જીનદા છે, અને જીનદા શઉહરની આંખે મહોરદાર કદીખી પોતાની દામનને ખરાબ કરનાર નથી—ઇસમતને ખાકમાં મીલાવનાર નથી.”

“હવે આપણે આંખે ધરમશાલામાં ધણી એકાંત જગ્યાપર છીએ” યુસુફ ગુસ્સો થઢાવીને બોલ્યો “અગર જો તું હવે તહારી સાફ ઇસમ-તની વાત અહીંયા કરશે તો હું તહારી ઉપર બુલ્મ કરશ.”

“ હું તહારે હાથ મરશ, પણ યાદ રાખ કે કદીબી મહારી પાકદા-
મને ધલગામ તો નહીંજ પહોંચાડશા.”

અક્કલમંદ બેવકુફ યુસુફ તે સાંભલીને ધણો ગુસ્સો થઇ ગયો, તેણે
દમ કરવા પોતાની જેબમાંથી ચલકતો ચાકુ કાઢ્યો, અને તેને ખોલીને
સોસન સામે ધરતાં કહ્યું “આએ છુરી તહારો જાન લેશે, અગર જો તું
મહારં કહ્યું નહીં કરશે.”

પણ, તેનો વાક્ય પુરો થઇ જાય તે પછી તુરતજ એક વાધણની
મીસાલ ઉછલીને સોસને તે મોટા ચાકુ જીટવી લીધો, અને પોતાની છા-
તીમાં ધણા ઝોરથી ચલાવી દેતાં તેણે કહ્યું “તું મારે, તે અગાઉ હુંજ
મારીને મરી જાઉંછ.”

અને આંખના પલકારામાં બનેલા તે ભયંકાર બનાવે સોસનને ખરે-
ખરી લાશ બનાવી દેતાં લોહીનો એક ફવવારો ત્યાં જમાવી દીધો !!

સોસને પોતાની પાક ઇસમતને ખાતીર આપઘાત કીધેલો જોઇને
યુસુફ ગભરાઈ ગયો, અને તે ન્હાસવા જતો હતો તેટલાં ધરમશાળાવાળો
ખુદ્દો પોતાના જવાન બેટા સાથે ત્યાં ખબર પુછવા આવ્યો !

ખબર પુછતાં તો તેણે લોહી અને લાશ જોઇ લીધાં, અને ગભરા-
યલા યુસુફ ગભરાટ અકળાટમાં પોતાને માથે ખુનનો અપરાધ નહીં આવે
તેથી બધો ખુલાસો કીધો, અને પોલીસ આગલખી તેણે અપરાધ ઝાહેર
કરવા કમ્યુદ્યું.

*

*

*

*

બીજા એક મહીના પછી તેનાજ ગામડામાં યુસુફની તપાસ ચાલી,
અને તેને કબરથી એક અઊરતને ઉઠાવી જવાના વાંક માટે કેદખાનાની
ભારે સજા થઇ.

અને હવે ?

જે ધોરથી સોસન એકવાર જીનદા થઇ હતી તેજ ધોરમાં તે પાછી
પુરાઇ, અને તે ગામડાના લોકોએ ઇસમતની તે હુરની કબર સંગેમરમરની
ચણાવી લઇ દર જુમેરાતે તેની કબર ઉપર ફુલની ચદદર બીછાવી.

ઝખમપર નમક !

“ ધલાહી હુસ્ન કયા હય જીસપે સખકા દમ નીકલતા હય !
હસીનોપે ફીદા હોતા હુઆ આલમ નીકલતા હય !
બ્હો કાતીલ તેગે અબર ખીચતા જીસ દમ નીકલતા હય,
તો લાખો કતલ હોતે—સહેંકડોકા દમ નીકલતા હય !
ન બોના તુખમે ઉલફત, અય દીલા, ઇસ બાગે દુન્યામે !
સુના હય ઉસમે ફલ નીકલાબી: તો પુર સમ નીકલતા હય !
બે આતા હય મેરે મરકદપે બાદે ફાતેહાકે બ્હો,
નીકલતા હય તો પુર ગમગીન—પુર માતમ નીકલતા હય !”

આફતાબ પુર જોશમાં પ્રકાશીત થયો હતો, અને સખ્ત ગરમી પડતી હતી—જ્યારે તેવા તપી ગયલા દીવસની બપોરે એક અઉરત પોતાના હાથમાં એક બચ્ચું લઇને આગ્રામાંના એક ખંડીયર જેવા બેચાર પડત મકાનો ધરાવતી એક ગલીમાં દાખલ થઇ.

તે અઉરતના શરીરપર ઘણાંજ કંગાલ કપડાં હતાં; મુસાફરીની ઝહ-મતથી પસીને ગરકાવ થયલાં તે કપડાં તદનજ મઇલા અને ફાટાંતુટાં હતાં. અને તે અઉરત જાણે કોઇની સાથે મારામારી કરી આવી હોય તે મીસાલ તેના હાથ અને મોંહપર ઘસાડા અને લાલ ડાઘ પડેલા હતા !

થાક અને ભુકથી આજીજ થયલી તે, ઘણી મુશ્કેલીથી પોતાના કદમ ઉપાડી શકતી હતી; અને એટલી બધી તો કમઝોર અને નાતવાન થયલી હતી કે તેના હાથમાંના બચ્ચાને દુધ આપવાનીબી શકતી તેનામાં નહી હતી !

તે બચ્ચું ખુબ રડતું હતું, અને તે એટલું બધું તો રડતું કે કોઇ પત્થરની છાતીના માણસની ફૂરતા પણ થોડીક ઘટી જાય, અને તે તે બચ્ચાને પટાવવાની કોશીશ કરે, મગર, તે અઉરત તેટલી કોશીશબી કરતી નહીં હતી ! તેણે તો સીફ તે બચ્ચું પોતાની કેડપર લીધું હતું, અને તેટલુંજ કરીને તે જેમ તેમ ઘસડાતી બોડંગતી આગત્ર અને આગલ સખ્ત ગરમીમાંથી પસાર થતી હતી !

થોડીક આગલ તે ચાલી, અને તે પછી જ્યારે નહીંજ ચાલી શકાયું ત્યારે સર્દ એક નીસાસો ખેંચીને તે ઝમીનપર એક દીવાલની થોડીસી

છાંવમાં પછડાઇને બેસી ગઇ, અને પેલા બચ્ચાંને તેણે પોતાની પાસે મુકી દીધું.

તે એક ખુબસુરત સુંદરી હતી, મુઢલીસ મગર આબરદાર કુળની છોકરી હતી, લેકીન કોઇ એક જવાનને તેણે છુપાછુપ પોતાનો ખ્યાર આપી દીધો અને જ્યારે તે હમેલદાર થઇ ત્યારે પેલો હીચકારો તેને છોડીને કેઠે ચાલી ગયો ! બદમાશ મુઝી તે જવાન, તેણે તે છોકરીને ફસાવી અને તેની આબરની ધુલધાણી કીધી હતી—અને હવસની દામમાં ગીરફતાર થઇને બરબાદ થયલી તે સુંદરી પોતાના માબાપથી બી હડધુત થયલી રખડી રઝલીને દીવસો કાઢી, સખાવતથી ઉભી થયલી ઝોરપીટલમાં હમેલથી છુટી, થોડા દીવસ પછી તેના બચ્ચાંને લઇને ફરીથી રખડતી રઝલતી નીકલી હતી, જ્યારે એક બપોરે આપણે તેને જોઇ છે,—તેનું બચ્ચું એક બાળ-બેટી હતી.

બરબાદ થયલી તે ખુબસુરત કંગાલ મુઢલીસની આંખો મુકકી અને આંસુ વગરની હતી, જાણે કોઇથી દીવસ ગમીમાં કે ખુશીમાં બીલકુલ રડીજ નહીં હોય તેવી દેખાતી હતી.—તેના ગાલમાં ખાડા પડી ગયા હતા, અને ફીકકાફ્ય થઇ ગયા હતા. તેના દાંત જે કે મોતીના હાર મીસાલ ગોઠવાયલાં હતાં તોખી તે બનાવતી દાંત મીસાલ જાણે મુકકાં સટ હતાં ! તેના બુદ્ધેપર પેચ હતી, તે બાલ બારોબાર બરેલા હતા, મગર અશસોસ કે દુન્યાએ તેની ઉપર મુકેદીનો એક હાથ મારી દીધો હતો !

તેણે થોડીજ પલ્લવર ઝમીનપર મુકેલું તે બચ્ચું એકાએક ચુપ થઇ ગયું, અને તેથી તે તે બચ્ચાંને બરોબર જોયા વગર બડબડી :

“એ એકદમ ચુપ થઇ ગઇ તો કદાચ મરી ગઇ હશે, એ જે તેમ મરી ગઇ હોય તો કેટલું બધું સાઈ ? જંબલજ ઝાણી !—મહારામાં તે સખ્ત દીલ નથી કે જે દીલથી હું રહમને દુર કરી એ બચ્ચાંના ગલાં-પર મકિતનો હાથ દાખી દઉં. પાક ખુદા ના કરે, પાક ખુદા એવું મહારે હાથ કદી નહીં કરાવે—હું ગમે એવીખી હોઈશ, તો પણ એક ખુની જ-લ્લાદ તો કદી નહીં થઈશ.”

અને તે એમ બડબડતી હતી ત્યારે તેની આંખમાંથી વીજલીની ઝડપના ચમકારાઓ ચમકી રહયા હતા.—તેણે એક બીજી સરદ આહ માર્યા પછી પેલા બચ્ચાંની તરફ નજર નાખી, અને તેનો દમ ચાલતો જોઇને બોલી “અરે, એતો સીરફ ખાખમાં ગીરફનાર છે !”

અને તેણે તે બધાંની તરફથી પોતાનો ચહેરો ફેરવી લઇને આસ-
માન તરફ જોતાં કહ્યું “ઓ પાક ખુદા, મેં નીરદોષ અને શાંતી બરેલી
ઉધ કાઢેલી તેને આજે કેટલો બધો લાંબો વખત ગુઝરી ગયો, અને હવે
પછી હું ધારૂ કે મહને નીરદોષ શાંત ઉધ કદીખી આવી શકારોજ નહોં
અહીંથી થોડેજ દુરના રાસ્તા પર મેં અક્કલમંદ બેવકુફ “તેને” પહેલવહેલો
જોયો હતો, જેણે મહારૂ દીલ લુટીને ચોરી લીધું હતું ! ઓ તે વખતની
આગમજનો મહારો વખત કેટલો બધો દોષ વગરનો હતો, અને આજનો
મહારો વખત અફસોસ તે મહારે માટે તો દોશીત ઠડ્યો ! જ્યારે મેં
પહેલો તેને જોયો ત્યારે હું પોતે કેવી સુખી હતી ? અને આજે તો હું
કંગાલ, કંગાલ, તમામ કંગાલયતના ગારમાં હોમાયલી છું !”

“સીર્ષ થોડા એક મહીના ! અને એ થોડા મહીનાઓએ મહને કેવી
નાશાદ બરબાદ કરી નાંખી ! મહારી સફાઇદાર ઉજલી લાગણીઓ પર કે-
ટલી બધી નામોશીનો ડાઘ બેસાડ્યો !” તે અફસોસ કરીને આગલ બોલી
“મહારા પીદર અને માદરે મહને કાઠી મુકી-અને તે પછીથી તેઓખી
દીલ શીકસ્તા થઇને કબરમાં ગયાં; અને હું જો કે તેઓની પાછલ જી-
વતી જામતી છું, તોખી હું જીવતી છતાં મુએલી છેલ્લે, ખેશીઓએ મહને
ધીકારી કાઠી, દુન્યાએ મહારીપર નફરત નાંખી-અને હું જો હતી, તે નહોં
હોઇને, આજે આજે કંગાલ હાલતે પહોંચી ગઇ ! અફસોસ, સદહજાર
અફસોસ મહારી ખુબસુરતી અને મહારી જવાની પર, કે તેનાથીજ આજે
આવી હું હાડમાર થઇ ગઇ !-ઓ આસમાન ! મહારે માટે હવે શું રાસ્તો
છે ?-બીકનો ? બીક માંગવાનો ? હું ! હું અને બીક ? હું બીક માંગું ?
ઓ, નહોં-નહોં-નહોં. અફસોસ ! હું કોણુ હતી, અને શું થઇ ગઇ !”

અને તેટલું બોલતાંજ તે કમનસીબ કંગાલ અકરત હાથ ઝમીનપર
અફાલીને પછડાઇ પડી !

* * * * *

માહતાખની ઠંડી રૈશની આમાની એક હવેલીપર છવાઇ રહી હતી,
જે હવેલીની અંદર શાદીની ધુમ મચી હતી.

લગભગ અરધી રાત થવા આવેલી હોવાથી આજીઝાઝુના મોહલા-
ઓમાં શાંતી હતી, મમર એક શાદીવાલો મોહલો ખુબ ગાજવાજ રહેલો
જાગરત હતો !

ઉપલીજ ઔરત તે મધ્યરાતના પોતાના હાથમાં પેલું બચ્ચું લઇને આહીરતા આહીરતા કદમ ઉઠાવતી આગ્રાના શાંત મોહલ્લાઓમાંથી પસાર થઇને ત્યાં આવતી હતી જ્યાં લગનની ધુમ મચી હતી.—તે ઔરત તે બચ્ચાં સાથે પોતે ચોક્કસ ક્યાં જવું તેનો કાંઇખી ખ્યાલ કર્યા વગરજ ચાલતી હતી, તેનું ધ્યાન એક દીવાના આદમીની મીસાલ ઘેરાયલું દોરાયલું હતું, અને કદમ દર કદમ ધીમી પડતી જતી હતી !

તે હવે પેલી હવેલીની નજદીક આવી લાગી, અને ઉભી.—શાદીમાં આવેલા પરોણાઓ એક મંડપમાં જ્યાં ગાયજી ચાલનાર હતું ત્યાં જમાવ થયાં, ઔરતો જુદી એક અલાહેદા કમરામાં ગઇ, અને મદો જુદા કમરામાં.—હવે, પેલી ઔરતે જોયું કે તે હવેલીના પાછલા ભાગના એક ઔરડામાં કાંઇજ તે વખતે દેખાતું નહિ હતું.

તેને, તે બચ્ચાવાલી ઔરતને, એકાએક કાંઇ ખ્યાલ આવી મયો; તેણે ચાલ્યું કે તે પોતે પેલા બચ્ચાથી જુદી થઇ જાય !

તેથી, તે પેલાં બચ્ચાંને લઇને તે હવેલીની નીચેના પેલાં એકાંત કમરામાં દાખલ થઇ. તેણે તે ઉઘાયલાં બચ્ચાંને તે ઔરડાની ઝમીન પર એક બાજુમાં મુકી દીધું—તેણે આજુબાજુ નજર નાખી, તેણે ત્યાં એક ફ્લાટપર પડેલી રકાબીમાંથી ખાધાથી બચેલી રોટીનો એક ટુકડો ઉઠાવી લીધો, અને તેને કાંઇ નહી જુએ તેમ તે ત્યાંથી ઝડપથી ચાલી ગઇ !

તે ઔરતે પોતાની બેટીને પેલી હવેલીમાં તજી દીધી—અને પોતાની ભુકને દબાવવા રોટીનો પેલો એક ટુકડો લઇને ગઇ !

૨.

ઉપલા બનાવને વીસ વરસો પસાર થઇ ગયા છે.

ગરદીશે ઝમાનાથી પીલાઇ પીસાયલી એક જુદી ખખ થઇ ગયલી ઔરત આપણની નજરે પડે છે જે હણીજ નાતવાન થયલી, નૌકરીથી દુર કરવામાં આવેલી, ફાટાં તુરં કપડામાં મુઢલીસીના મઝયુતમાં મઝયુત હાથો નીચે દબાયલી, પંજળ તરફથી એક વાર ફરીથી આગ્રા આવી છે. એ કાંઇજ નહી, પણ તેજ ઔરત છે જેણે હવસની આતશમાં ગરમ થઇ જઇને કાંઇખી વીચાર કર્યા વગર એક બદમાશ જવાનને હાથે પોતાની ઇસમત ધુલ મલવા દીધી હતી, અને ધરખાર તથા ખેશાવંદોથી તળઇને પોતાની બાળ-બેટીને તજી દઇ આગ્રા છોડી ગઇ હતી.

અરસોસ ! તેની ઉમર ચાલીસથી કંઇજ વધારે હતી—મગર, ઝમાનાએ તેનાપર એવી ગરદીશ ચલાવી હતી કે ચાલીસની ઉમરેખી પોણોસો વરસની જુદયા તે બની ગઇ હતા ! !

તેણે આગ્રા આવીને શોધ ચલાવી, અને વીસ વરસની વાત ઉપર પોતાની ખચ્ચીને જે હવેલીમાં છોડી ગઇ હતી ત્યાંની ખખર મેલવી. તેની ખખરમાં તેને માલમ પડ્યું કે તેની છોકરીને તે હવેલીવાલા ધણીએ પાલી હતી, તેને ઉછેરી હતી, તે છોકરી જીવી હતી, અને તેને પરણાવવામાંથી આવી હતી !

હસીના—આપણી વાર્તાની હાડમાર થઇને જવાનીમાં ખુદાપો બોમબી નાતવાન અનેલી નાયકા, તે હવેલીના માલીક આગત્ર ગમ, અને તેણે રડી રડીને પોતાની હકીકત કહી.

તે હવેલીના માલીકે જે કે તેની મુશ્કેલીસી ઉપર રહમ કીધી અને તેને ખાવાનું કપડાં આપ્યાં, મગર તે તેની વાત પર ધતખાર લાવી ચકયો નહી કે જુખમદાની તે માતા હતી.—તેથી, તેણે જુખમદા જ્યાં પરણી ગઇ હતી ત્યાં લકનવમાં હસીનાને જવા કહ્યું. હસીનાને લકનવ જવા તેણે એ મત-લખથી કહ્યું કે અગરજે તે જુખમદાની ખરી માજ હશે તો ખંને મા-દી-કરીને કુદરતી એકબીજાપર પ્રેમ છુટશે, અને હસીના પોતાની બેટી પાસે રહીને બાકીની ઝીંદગી સુખમાં ગુઝારી ચકશે.

તે ગમ, આગ્રા છોડીને લકનવમાં હસીના ગઇ, અને ત્યાં જઇને તેણે પોતાની બેટી—જમાઇનું ઘર શોધી કાઢ્યું—જુખમદા એક તવંમરજવાન સાથે પરણી હતી, તેના ઘરનો બપકો ઘણો ભારી હતો, અને તે મોટા દમામથી રહેતી સુખી હતી.

હસીના જ્યારે પોતાની બેટી જુખમદાના ઘરમાં દાખલ થઇ ત્યારે જુખમદાનો ધણી ઘરમાં નહી હતો. હસીનાને જુખમદાએ અંદર લીધી, અને તે શું કહેવા માંગતી હતી તે તેણે પૂછ્યું.

હસીનાએ પોતાની ઉપર વીટેલી તમામ કહાણો કહી સંબલાવી, અને બારીકે બારીક વીખત કહી કે તે કાચુની બેટી હતી.—પોતાની માદરની વાત સાંભળીને તેની પર દયા કરવાને બદલે જુખમદા ઉલટી તેની પર છેડાઇ પડી ! !

“માદર, ત્હમે મહારા ઘરમાંથી ચાલી જાઓ તો સાફ.” જુખમદાએ જણાવ્યું “ત્હમોને દુન્યાએ ધીકાર્યા, તો હું બી ધીકારુંછ. અને તમારી વાત સાંભળ્યા પછી આજથી હું મ્હને પોતાનેબી ધીકારુંછ.—ત્હમે ત્હમારા માખાપની રજા લીધા વગર એક જવાનને ત્હમારો ખ્યાર આપ્યો, અને તે જવાને પાછલથી બદમાશ થઇને ત્હમને તજ દીધાં એમાં તે જવાનની જેટલી જુલ છે તેના કરતાં ત્હમારી જુલ ધણીજ મોટી છે.”

“તે કેમ ?” દુખથી દબામલા સાહે તે કંમલ ઔરતે પુછ્યું.

“તે કેમ ? એ સવાલજ તહમે મહને કેમ પુછોછ ? તહમારા મીઠા બાલો સુદે થઇ ગયા તોખી તહમને અક્ષય નહીં આવી ?” સુખમંદા ગુસ્સાથી બોલી.

“બેટી, ગુસ્સો ના કર, હું દુઃખી થયલી એક ઔરત છું, અને મહને તું વધારે દુખી ના કર. તું બોલેછ તે હું સમજીજ નથી શકતી.”

‘હું એમ કહુંછ કે તહમેએ તહમારા માતપીતાને ઠગ્યા અને છુપા છુપ તે જવાનને હાથ વેચાયા તે પાપનો નતીજો તહમને તે બાદ મથ્યો છે ! માઆપની વીરૂદ્ધ જઇને જે બચ્યા કામ કરે તેનું ફલ તેમને એવુંજ મલે. વારતે, તહમે મહારા ધરમાંથી ચાલી જાઓ. હું તહમને મહારા ધરમાં રાખી શકતીજ નથી, મહને તહમારી ઉપર ઇતખાર આવતોજ નથી કે તહમે મહારા ખરા માદર હોવથી, અને જે ઇતખાર આવે તોખી-તોખી હું તહમેને મહારા ધરમાં માદર તરીકે રાખી શકુંજ નહીં-મહારા ધણી જે જાણુશે કે તહમે મહારા માદર છે અને હું હરામ પ્યારનું એક બચ્યું છું તો તેવણુ મહને ધીક્કારશે-મહારી પર હુકશે, મહને તુપશે-અને કદાચ મહને તજ દેશે. તેવણુને હરામ પ્યારને માટે ધણી મોટી સુખ છે, અને તેથીજ જે તહમે મહારા ધરમાંથી જશે નહીં તો મહાઈ પુરૂં કરશે-માહરા સુખમાં દુખ કરશે.”

“ત્યારે હું જાઉંછ” આંખમાં આંસુ લાવીને તે કમનસીબ ઔરત બોલી “મહને નહીં ખબર કે માઆપને ઠગવામાં અને તેમની વીરૂદ્ધ જવામાં મહને એટલી બધી સજ થશે ? મેં તે જવાનને ખાતીર મહારા માઆપને ઠોકરે માર્યા, તો આજે તું મહાઈ પોતાનું પેટનું બચ્યું બી મહને ઠોકરથી ઉડારેછ ! અફસોસ, મહને આજ સુધી તો એક મોટો ઝખમ માત્ર થયો હતો-પણ આજે, જુખમંદા, આજે તો તે મહારા ઝખમપર નમક છીરકયુંછ.”

અને પોતાના પેટના બચ્યાંથીખી તળયલી તે ઔરત, તમામ ના-સીપાસ અને શીકરતા દીવના થઇને, તે ધરમાંથી બહાર પડી.

* * * * *

મગર, પાક ખુદા પોતાના બંદાપર રહમદીલ થયા વગર રહેતોજ નથી. તે ઇનસાનો જે પાપ કરે તેનો બદલો આપીને પછી જે તેઓ તજ્યા, તેજેશ, અને પસ્તાવો કરેછ તો માફ કરીને તેમને બચાવી લેછ-તેમજ

આમની હવેલીવાલા ઝુમખાના વાલીએ હસીનાની શોધ ચલાવી, તેને પોતાને ત્યાં રાખી, અને જમાઈને સમજાવી ઝુમખા અને તેની માને સાથે રાખ્યાં—અને ત્યારે તેના હેઠ્ઠા દીવસોમાં હસીનાના ઝખમપર દયાનો મલમ કારગર થયો ! પાક ખુદાની મહર.

(સમાપ્ત.)

માહાતાબનો આશક.

જમ આશકાર મોમલ શેહેનશાહ અકબરના વખતમાં આપણી વાતાની પરદો ખુલે છે. મોમલ ફૌજ તુરતનીજ રજપુતો સાથની લડાઈમાં ફતેહ મેળવીને જંગેજમ તંબુઓ નાંખી મયદાનોમાં છાવણી કરી રહેલી છે.

એવી એક લડાઈમાંથી પરવારેલા કંઈક શાંત જણાતા વખતમાં એક મોમલ અફસર પોતાની ફૌજમાંથી ઝરા દુર જઈ જંગલ તરફ ઘોડો કુદાવી યાહોમ દુર જણાતા એક ઝુંપડા તરફ જાય છે.

દુર અને દુર તે ઝુપડું છે, જે તરફ જતાં તે સરદારની આંખમાંથી ખુશાલી પ્રગટી નીકલે છે, અને હોટપર તુચ્છકાર સાથનું એક હસતું દેખાય છે. તે સ્વારનો દેખાવ ખીલકુલ અમીરી છે, તેની પહોલી પેશાની અને ફરાખ સીનું અને જવાની ગોયા એક ભોહયુંબકની માફક ખેંચાણ કરે તેવું બધું દીસે છે.

ઝુપડા નજદીક પહોંચતાજ તેણે એક છલાંગ મારીને નીચે કુદાવ્યું, અને ઘોડાને એક મોટા ઝાડ સાથે બાંધી તેણે પોતાની તલવાર મ્યાનમાંથી બહાર કઢાડી તેની મુઠ્ઠી તે દરવાજાપર ઠોકા માર્યા. જવાબમાં ચાંદનો મુઠ્ઠાબો કરી શકે તેવી એક હુર પરીનુર સતરેક વરસની સુંદરીએ દરવાજો ખોલ્યો, અને જોઈને બોલી પડી “ તમે આવ્યા કે મહારા જન ”

“ માહાતાબ, તારા વગર એકબી દીવસ મને કેમ ચાલે ? ” પેલા સરદારે તેનો નાઝુક હાથ પોતાના હાથેમાં લપ્તને કહ્યું, “ આહહા ! જે તારા પીદરની મ્હને દહેશત નહી હતે તો હું આપો આપો દીવસ તારા પ્યારા પ્યારા પગોની આમલ પડી રહેતે. ” અને એમ બોલતાંજ તેણે તે સુંદરીના હોટપર એક મીઠું ચુંબન કર્યું.

તે સુંદરીના કાલા બમર બાલ જે તેણીના પગના ગુડણુ સુધી લટકતા હતા તે ઉડીને તેના ખભાંપર થોડાં આવી પડ્યાં અને તેની કાલી

કાજલ જેવી મોટી આંખો પોતાના આશકની આંખોમાં મલતાંજ ખુલાવીને આતશ ફેંકવા લાગી, અને તે ખુશનુમાં હોટોના હસવાએ મોતીની હાર સમાન દાંતોનો ભેદ ખુલ્લો કીધો.

“ તુને કંઈ ખબર કે મ્હારા નાસીર ? ” તે પ્રીયા તેને એક ખાટલી પર બેસાડીને તેના પાસામાં દબાઈ બેસતાં બોલી “ આજે સહવારે પીદર વાત કરતાંતા કે મેવાડનો રાજા ત્હમારી ફ્રાંજ સામે પાછો કંઈ પ્રપંચ રચવાનો છે ! ”

“ છટ-છટ-છટ ” નાસીર ખભું ચઢાવીને પુકારી ઉઠ્યો “ મઝીદી જાત જનગા, એ મેવાડવાલાની શું મજલ છે કે પોતાની તલવાર આન-માંથી બહારથી કાઢાડે, પાકખુદા સલામત રાખે શાહ અકબરને, તેનો એકજ હુકમ મેવાડના અઝ્ઝા લશકરનો ચૂરો કરી નાંખશે ”—અને તે સરદારે ખીસ્લે આતશ ગરમ થઈ જતાં બેઠે હાથે ઝોરથી એકબેક પર રગડ્યા ! “ ત્હારો બાપ એ રજપુતો સાથે નાહકના ફાંફાં મારેછ, જો ત્હારે લીધે નહીં હોતે તો પાકખુદા શાહેદ છે કે રાતની વખતે હું આવીને ત્હારા બાપને કતલ કરતે. ”

“ નહીં, મ્હારા જન ” એક હાથ ખભાં પર અને બીજો હાથ તેની હડપચી પર મુકતાં તેનો ચેહેરો પોતાની તરફ ખેંચીને માહાતાબે કાલાવાલા કરતાં કહ્યું “ ઝો નહીં, મ્હારા પીદરના એક બાલનેથી ધજા ન થવા દેતો. હું તેવજીને સમજાવીને અકબર તથા સલીમની ફ્રાંજની સામે લડવાથી બાઝ આવવાના કસમ આપીશ. ”

“ સલીમની ફ્રાંજ ? ” નાસીર સલીમનું નામ સાંભળીને પુકારી ઉઠ્યો “ જ્યાં સુધી શાહ અકબર હયાત છે ત્યાં સુધી સલીમની શું મકદુર છે કે તેના નામની ફ્રાંજ તરીકે કોઈ મોગલ લશકરને બોલાવે ! ”

“ હું જોઉંછ કે ત્હમુને, બહાલા નાસીર, એ સલીમના નામનો ખુશ ખબરો છે—સલીમ અકબરનો બેટો છે, અને અકબર પછી અકબરની ફ્રાંજ તે સલીમનીજ ફ્રાંજ છે. ”

“ અકબર પછી, અકબરની ફ્રાંજ તે સલીમની ફ્રાંજ કહેવાશે ” બેદરકારપણે ખભું હીલાવતાં નાસીર બોલી ઉઠ્યો “ હાલમાં તો નહીંજ, ” અને પછી વાત ફેરવી તોલતાં તે બોલ્યો “ મગર ત્હારા બાપને એક ઝરાકથી શક તો નથીની કે તેની ગયરહાઝરી દરમ્યાન મોગલ ફ્રાંજનો એક અફસર તેની છોકરી સાથે પ્યારની વાતો કરવા આજે ઝુપડામાં આવેછે ! ”

“ ઝરાકબી નહી, નાસીર, નાસીર, ઝરાકબી નહી ” માહાતાબ બોલી એતો વાજતે ગાજતે સહ જણાવીશું. ”

“ હા-ખબરદાર માહતાબ ” નાસીર બોલ્યો “ આએ વાતનો એક ઝરાકબી સનસારો હાલમાં ત્હારા પીદરને નહીજ જવો જોઈશે. શાહાનશા હતમાં શાંતી ફયલાયા પછી બ્યારે છાવણીઓ જંગે મયદાનથી ઉઠી જશે ત્યારે ત્હારા લખોને ગમે તે પ્રમાણે ચાલવાની છુટ છે, મગર હાલ, હાલ તો ખામોશી સીવા કોઇ ચીઝ નહી. ”

“ ખીલકુલ ખામોશી, બહાલા જન, ખીલકુલ ખામોશી ”, છુટી થતાં માહાતાબ બોલી “ મગર કેહે મને નાસીર, શાંતી થતાં તું મને ક્યારે ત્હારા પાસાંમાં લેશે ? ઓ હું ત્હારી ધણીઆણી થઇ ત્હારા ઘરમાં ક્યારે જઇશ ? ”

“ શાંતી થતાં તુરતજ ” નાસીરે કહ્યું “ મ્હારા બહાલા જન; તું ઝરાખી મજરા ના, શાંતી થાય તેની પછી એક મહીનાની અંદર તો આ પણા લગન થવા જોઇએ, અને આપણે ઘરબારે મઝાહમાં સુખથી આ પણે રહીશું. ”

ઓ, કેવી ખુશાલી ! ” આંખમાં ખુશાલીના આંસુઓ સાથે નાસીરને વળગી પડતાં તે પ્રેમધેલી સુંદરી પુકારી ઉઠી “ ઓ નાસીર, ત્યારે કેવી ખુશાલી મ્હારા દીલમાં પચાઇ થશે ! ”

બહાલના થોડાક મીઠા સખુનો પછી તે સરદાર પોતાની પ્યારી મા-શુકથી છુટો પડ્યો અને પોતાના તેજ અસ્પર સ્વાર થઇને તે ચાહોમ ત્યાંથી નીકળી ગયો, તેનો ઘોડો જણાયો ત્યાં સુધી માહાતાબે પ્યારથી તે તરફ જોયા કીધું, ને પછી અંદર ગઇ.

નાસીરના જવા પછી એક કલાક ગયો નહીં હશે તેટલાં તો પચાસેક વરસની ઉમરનો એક શખ્સ તે ઝુપડા તરફ આવ્યો, અને તેણે હાથેજ ઝુપડાનું બારાણું બોલી નાખ્યું અને અંદર દાખલ થયો.

“ આવી બન્યું—ખીલકુલ બધું આવી બન્યું. ” એક પેટીપર ઢગ દઇને ખેસી જતાં કપાલપર હાથ મારીને તેણે કહ્યું. “ રજપુતો ખીલકુલજ હાર ખાઇને બેઠાછ, અને હવે ખીજી લડાઇની ગમે તેટલીમી કોશીશ ફેકટછે ”

“ પીદર ” માહાતાબ તે વૃદ્ધ થતાં જતાં આપના અરધા સુફેદ ને અરધા કાલા માથાના બાલો પસવારતાં બોલી, “ ખામોશ બાશ, ચુપ રહો, ત્હમે જણોછ કે આપણે જોકે દુરના એક જંગલમાં છીએ—મગર ચાદ રાખો કે ઝાડને ને હવાને બેઠને કાન હોયછ. ”

“અને તેથીજ આએ જંગલને હવે આપણે આજે છેલ્લી સલામ કરીશું”

“ એટલે ? ” હીંચાથી સદાના ચાલી જવાનાં ખ્યાલથીજ મજરાધને તે છોકરી પુકારી ઉઠી.

“ એટલે એ કે હવે હું મોગલોના ઘડક ધુન્નરામાં એ લોકની હઠમાં એક દીવસથી વધારે રહેવા ખુશી નથી ” તે જુઠાએ દાઢી પસવારતાં જ જાણ્યું “ મેવાડના રાણાએ બહેલા “ આરામખામ ” ના મેહેલ રાક્ષા મકાનમાં આપણે આવતી કાલે જઈને રહીશું, અને તેથીજ આજે રાતરે છેલ્લીજ વખત આએ જંગલના પહોરોણા આપણે હોઈશું. ”

“ અફસોસ ” તે છોકરીના જીગરમાં કારી ધા લાગ્યો હોય તેમ તેની છાતીમાંથી હાય નોકળી પડી.

“ ચાલ બેટી, હવે મને જરા દુધ આપ કે હું પાછો રજપુતોના શુરાતનને ઉશકેરવા જાઉં. રાતના કઢાય મધરાત સુધી નહીં અવાય તો શીકર ના કરતી, મગર હંમેશના ત્હારા બહાદુર દીલથી બેખબર આરામ કરજે; આએ જંગલનો રાસ્તો એક ચલીઆનેથી ખખર નથી. ”

તે હતીયાર સજી પાછો ગયો, અને માહાતાબ પોતાના ખ્યારાનાસીર સાથે હવે મેલાપ થઇ નહીં શકશે તેના પહાડ સમાન દુઃખના વીચારથી માથું ઝુમાવી દઇ ખ્યાલમાં ગીરફતાર થઇ બેઠી. તેના સુંદર પયારમાં તે ઝુંપડું તજી દેવાનો ઠેડાવ માહાતાબને માટે એક આલીમ ફટકો હતો.

તુરત એક વીચાર માહાતાબના મનમાં પચદા થયો. એક શુરવીરની માફક તેના તનબદનમાં લોહી જોશથી વહેવા ત્રાગયું. એક છલાંગ મારીને ઉઠી, તેણે પોતાના પીદરનો મરદાના લીખાસ પેહેરી લીધો, અને શલતુ રાખેલા એક ઘોડાપર સ્વાર થઇને નાસીરથી કાઢ કાઢ વાર મેલવેલી બાંગી તુટી ખખરને યાદ કરી મોગલ લશ્ચકરની છાવણી તરફ જવાને રાસ્તે ચાલી.

ઝાડી, ઝાંખરાં, ટેકડા, ઉતરાણ, ચઢાણ વટાવતી તે છોકરી તે ખી-આખાન જંગલમાં ઘોડો કુદાવતી યાહોમ આગલ ને આગલ જતી હતી. ઝઝકલું થતાં આખીર તે મોગલ છાવણીની હઠમાં આવી પહોંચી.

છાવણીની બહાર દરવાજા આગલ એક સંત્રીએ મહાતાબને અટકાવી ને સવાલ કરીધો—“ દોણ ? ”

“ દોસ્ત. ” મહાતાબે જવાબ કર્યો. “ મ્હારે છાવણીમાં નાસીર-ઉદ-દકિલાને મલવાનું છે. ”

“ નામવર નાસીર-ઉદ-દકિલા હમણાજ અહીંની છાવણી તરફ દેખ રેખ રાખતા શરતા હતા—સખર, સામેથી તેવણજ આએ તરફ પાછા આવેછ. ”

માહાતાબે જોયું તો હા તે અધારા થતાં વખતમાં હાથમાં મસાલ સાથના કેટલાક સીપાહો સાથે તેને પોતાનો નાસીરજ ત્યાં તંબુઓની દેખરેખ રાખતો નસીબ સંજોગે તે તરફ ફરતો આવતો હતો.

તુરતજ તે જવાન સરદાર ત્યાં ધમધમ ચાલી આવ્યો, અને તે આગલ આવતાંજ માહાતાબે તેના કાન આગલ વધીને ધીમેથી કહ્યું “માહાતાબ.”

ઝડપથી નાસીરે માહાતાબનો હાથ પકડીને કહ્યું: “ચાલો ત્યાં.” અને થોડેક છેટેની જગ્યા ખતાવી માહાતાબને ત્યાં જવાનો ઇશારો કર્યો, પછી તે પોતે એકલો સંત્રીની છેક લગોલગ જઈને બોલ્યો: “આ શખસને મહારા ખરા નામની ખબર તો નથીની! યાદ રાખ, નાસીર સીવાય બીજું કંઈખી વધારે બાહરના આદમીને માલમ પડ્યુંજ તો ગરદન જશે.”

અને તે સંત્રીનું કાંઈખી બોલવાનું સાંભળ્યા વગર નાસીર ત્યાંથી ઉતાવલા કદમે માહાતાબ આગળ ગયો, અને બોલ્યો: “પ્યારા જન, અહીં વેર તકલીફ ઉઠાવવાની શું મતલબ?”

“મહારીપર ગુસ્સે ના થતો વહાલા નાસીર” માહાતાબ આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી “મગર ત્યારા આજે ચાલી આવવા પછી મહારા પીઢરે આવીને જે વાત કહી તેથી હું બેચયન બની ગઈજ, પાક ખુદા શાહેદ છે કે હું દીવાની બની જતી હોઉં તેમ મહને લાગેજ.”

“એ બધું શું બન્યુંજ?” આતુરતાથી નાસીરે પુછ્યું.

“મહારા પીઢરનો સખત હુકમ છે કે કાલે સહવારના જંગલ છોડીને મેવાડના રાણાએ આપેલા “આરામખાગ” માં અમારે જઈને વસવું.” માહાતાબે લગભગ રડી પડતાં સાદે કહ્યું “હું ક્યાં જઈજ તેનો પત્તો તું વહાલાને આપવા ને હવે પાછાં ક્યારે આપણે મલશું તેનો ખુલાસો માંગવા હું અહીં વેર જીવપર ખેડીને આવેલી છઉં, વહાલા નાસીર.” અને તેણે તેટલું બોલતાંજ નાસીરનો હાથ પકડી લીધો.

“મેવાડનો રાણા એક વખત અમારો દોસ્ત હતો, અને ઈન્શાલ્લાહ દોસ્ત પાછો થઇ જશે તો પછી હું ફરતો ફરતો તે તરફ ત્યારા દીદાર જોવા જરૂર આવશ, વહાલી માહાતાબ.” નાસીર હસીને બોલ્યો.

“મગર હાલમાં શાંતી થતાંજ તું માંગુ મોકલાવીને તારા વચન મુજબ મહને એકજ મહીનામાં પરણશે કે નહી, વહાલા નાસીર?” માહાતાબ આંખમાં આંસુ સાથેજ બોલી “તું વીચાર કરેજ! શું વીચાર કરેજ? વહ લા નાસીર, યાદ કર, નાસીર, માહારા નાજુક જીગરને યાદ કર, મારી હુરમ-

તને યાદ કર, માહરી ઇસમતને યાદ કર, ઓ, મેં તું ત્હારા ખ્યારને ખાતીર મારી દામનખી આપી દીધી, અને તું જાણેછ કે માહરી છાતીમાં ત્હારો એક હીસ્સો વસેછ—જે નવ મહીનાની ટુંક મુદતમાં તો નાસીર—ઉદ—ઉડલાના બચ્ચાં દાખલ દુન્યાની નઝરોમાં ઝાહર થવેજ જોઇએ.”

“કંઈ નહીં” નાસીર ઝડપથી બોલ્યો “આરામ બાગમાં જતાંને વાર તું મહારીપર કાગલ મોકલજે. ત્હારા કોઇ વીશવાસુ આદમીને તે કામ સોંપજે કે કાગલ બરોબર પહોંચાડે.”

“કાગલ?” માહતાબ નાઉમીદ બનીને બડબડી “તું મને એક મહીનામાં નહીં પરણશે?”

“પરણશ, વહાલી, પરણશ” નાસીરે કહ્યું “તું જરાકખી શીકર ના કર, શાંતી થઈ કે મહીનોખી નહીં લાગશે તેટલાં આપણી શાદી થશે. તું ને તો હું આખી દુન્યાને વાસ્તેખી નહીં જતી મુકું.”

“નાસીર” માહતાબ તેવાજ ગલગલા આવાજે પાછી બોલી “નાસીર હું વધારે વાર હવે મારા પીદરથી માહરી હાલત છુપાવી શકીશ નહીં—તું શાદીની જલદીથીજ ગોઠવણ કરજે, વહાલા જાન.”

“હવે તું જા.” નાસીર એકદમ બોલ્યો “ચાલ હું તુંને દરવાઝાની બહાર વેર છોડી આઉં.”

સાથે સાથે ચાલતાં તેઓ દરવાઝાની બહાર ગયા, અને ઘોડાપર સ્વાર થતી વખતે એક બગલગીરી કરતાં ભારી દીલે માહતાબ નાસીરથી છુટી પડી; અને પાછી ઝુંપડી તરફ ઘોડો કુદાવી ગઇ.

મધરાત પછી તેનો પીદર આવ્યો અને બીજે દીવસે ઉપડી જવાની સંજ્ઞા તૈયારીઓ તે બાપ-દીકરીએ કરવા માંડી. તે લોકને લેવાનું બંધુજ થોડું હતું: થોડાંક હતીયાર, થોડુંક ઝમીનમાં ગાળેલું નાણું, થોડુંક ખાવાનું, અને થોડીક પોષાકી—બાકી કંઈજ નહી.

બીજે દીવસે તે બાપ-દીકરી પોતાના નવા મકાનમાં રહેવા માટે ગયાં.

એક અઠવાડ્યું તે પછી પસાર થયું, અને નવમે દીવસે ઘણીજ છુપી રીતે કોઇ આદમીએ આવીને માહતાબ બાગમાં જ્યાં ખેડેલી હતી ત્યાં એક કાગલ તેના હાથમાં સેરવી દીધું, અને જાણે ચોર હોય તે મીસાલ બરાતો છુપાતો તે ત્યાંથી ગુમ-ગાયબ થઇ ગયો. માહતાબે તે કાગલ વાંચ્યું જે ટુંક હતું, અને જેટલી ઉલટથી તેને નીચેની સહી પેહેલાં જોઇને તે રૂકો ઝડપથી વાંચ્યો, તેટલીજ ઉલટ તેનામાં વાંચી રહેતાં રહી નહી બચકે તેના

હાથ પગ ધીલા થઇ ગયા, તે બેશુદ્ધ થઇને બાંકપરથી ઝમીનપર તુટી પડી, અને તે સખ્ત રૂકકો જેને આટલી બધી અસર તે નાજુક સુંદરીપર કરી હતી તે તેના કોમાલગા હાથમાંથી સરીને હેડે પડ્યો.

માહાતાબ જ્યારે બેહોશીમાંથી બીહાર થઇ ત્યારે ફાટફાટ થતે ડાંગે તેણે આશ્ચર્યાશ્ચર્ય બેચું તો તેનો પીઠર તે નાતરસ રૂકકો સાથે ત્યાં ઉભેલો હતો, અને તે પોતાને એક મખમલી બીજાનાપર સુવાડેલી જાણી ચુકી હતી.

“છોકરી” તે બુદ્ધા બાપે કહ્યું “તુને ઠપકો આપવો ફાટકનો છે. તું ગભરા ના—તે ત્હારી દામન એક એવા મોગલ બદમાશને સપુર્ણ કીધી કે જેણે આજે ત્હારીપર મહેરબાનીની એક નઝરબી નાખી નથી, મગર તેણે ગોયા તારી હસી અને મશકરી કીધી છે.”

“એ શું લખેછ, પીઠર ? મને જરા પાછું વાંચી સંભલાવો, મને બેહોશી પછી તે વાત બરોબર યાદ રહી નથી,” માહતાબે લાંબો હાથ કરતાં કહ્યું “ત્હમે જરા વાંચો યા મને જરા વાંચવા આપો.”

“હુંજ વાંચુંછ, છોકરી” તે બાપે કહ્યું “એ નાકદર અક્ષત્રમંદ બેવકુફ કમીનો લખેછ ‘માહતાબ, હું જાણુંછ કે મહારેથી ત્હારી છાતીમાં એક બાળક બરપા થયલું છે અને ચંદ વખતમાં તું એક માદર થશે—મગર મહને બારી દીલે લખતું પડેછ કે શાહ અકબરની અંગત રોજના અફસર તરીકે માહરી ગઇ કાલથી બદલી થયલી હોવાથી મને બહુ લાંબે ઉપડી જવું પડશે અને હવે આપણે એકબીજાને હાલમાં મલી ચકનાર નથી. હું આશા રાખુંછ કે તુંને ત્હારો બાપ ત્હારી તકસીર માફ કરશે—લી.મોગલ અફસર.’”

“બેવકુફ, દગલબાજ, કમીનો,” તે બાપ તે રૂકકો ચુંઠી નાંખતાં નાંખતાં પુકારી ઉઠ્યો “ઓ-એ જાણી હોય તે જે મહને મળે તો તેની ગરદન પકડીને હું તેમાં મહારા દાંત ખોસી દઉં, અને નોંચી નોંચીને તેનું તમામ લહુ પી જાઉં.”

“ઓ નહિ, એમ ના બોલો” બાપના મોઢાંપર હાથ મુકીને તે છોકરી ફરીયાદ ઉઠાવતી બોલી “તે બીચારો અફસર છે, મગર તેબી શું કરે ? હાલમાં શાહનશાહતનો મામલોબી ગંભીર છે.”

“એનું નામ શું ?” તે બાપે ગડગડાટ કર્યો.

“નાસીર.”

“અકબરની એકેએક જુદી જુદી ફોજના અફસરોના નામ હું જાણું છું, મગર નાસીર તો કોઇનું નામ નથી. મખાદ તે કોઈ હલકો સીપાહ હશે!”

“ઓ પીદર, હું શું જાણું જે દુનયા એટલી બધી દગાબાઝ છે!” માહાતાબ ઝાર ઝાર રડતા બોલી.

“દીકરી, દુનયા દગાબાઝ નથી, મગર દુનયામાં વસનારા તેને દગાબાઝ બનાવેછ.”

*

*

*

વખત પસાર થતો ગયો.

બે વર્ષની મુદત વીટી ગઈ. સવા વરસના બેટાને લઈને માહાતાબ જ્યારેખી અકેલી બેસતી ત્યારે નવધાર આંસુઓ તેની આંખોમાંથી વહી જતાં. કદીખી તે સુંદરીએ આ બાળકના બાપ તે તેના આશકનો એહેરો પાછો જોયોજ નહતો, તેના તરફથી એક કાલો હરફખી વાંચ્યો કે મેલવ્યો નહતો. તે દીવસે દીવસે નખાતી, ગલાતી, ને પીલાતી જતી હતી.

ગમના દરદે તે એકવારની ખુલખુલને ગોચા ખાર બનાવી દીધી હતી, અને તે તેજ હાલતમાં હજીખી પોતાના બાળકના બાપને જોવાની આરજુ રાખતી આશાપર ને આશાપર દીવસોપર દીવસો કાઢાડતી હતી, અને તેજ આશામાં બીજા બે વરસખી પસાર થઈ ગયા, જ્યારે ન્હાનો ખુશરો ત્રણ વરસ પસાર કરીને ચોથા વરસની ઉમરમાં દાખલ થયેલો મમાવાની બંદુક અને તલવાર તરફ ધ્યાન આપી રમવા તઈપાર થતો હતો.

હવે તો અસલી ધડકધુન્નરો નહીંજ હતો—રાજ્યમાં બધે શાંતી હતી, શાહ અકબરના ઇનસાફી કામથી પ્રજા બધી ખુશી હતી, અને મેવાડવાડવાલો રાણોખી અકબરનો મોટો મીત્ર થઈ પડ્યો હતો. માહાતાબના બાપનો ગુસ્સોખી મોગલોપરથી કમી થઈ ગયો હતો—અને સદેલે શાંતી ને શાંતીનુંજ રાજ્ય હતું.

એવામાં હીંદુસ્થાનના અધો ભાગમાં ખુશાલી બાપી રહી, કેમજે શાહ અકબર બધા મીત્રરાજ્યોના મુલુકમાંથી પોતાના તમામ રસાલા અને લસ્કર સાથે પસાર થઈને ચીટોડ અને ઉદેપુરના રાણાઓની પહરોણાગાત ચાખવા જનાર હતો—ઝનાના સીવાય તમામ દરબારીઓ અને રીસાલેદાર તથા બંદોબસ્તને માટે શહેરમાં રાખેલી શૈાને સીવાય બીજા ખાસ લસ્કર સાથે આખા રસાલાને લઈ ઘણાજ દબદબાથી અકબરને ફરી ફરીને મીત્રરાજ્યોને અને તેમની રૈયનને પોતાનો મોભો ને બપેદો બતાવતાં પસાર થવાનું હતું.

“ છોકરી, ” માહાતાબનો બાપ તેની આગળ આવીને બોલ્યો “ તારો દગાબાઝ આશક હું ધાંડું કે આજે આવે રસ્તેથી શાહ અકબરના રસાલા સાથે પસાર થશે—તું તેને જોઈ લે અને મહેને બતાવજે. ”

“ હું બતાવશ, પણ તહમુને મારી મુએલી માદરના કસમ છે વહાલા પીદર—કે તેનો એક બાવળી વાંકો નહીં થાય, રસાલો ખલાસ થયા પછી તમે ગમે તો તેને શોધીને પતાવજો—સમજાવજો, પણ તેને ઇજા થવા ન દેતા. ”

પોતાની છોકરીનું તે આશક વાસ્તેનું આટલું બધું દીલ જોઈને તે વૃદ્ધ બાપની આંખમાં આંસુના ટીપાં ભરાઈ આવ્યાં. તે હવે ખામોશી અ-ખત્યાર કરી ગયો, અને થોડા વખત પછી જેમ આખું મેવાડ બારીએ ઉભું થઈ રહ્યું તેમ તેઓની ‘ આરામ બાગ ’ ની બારી આગવ જમને તે દબદબા ભરેલા બાદશાહી સરવસને આવતું જોવા લાગ્યાં.

તે બાપ-દીકરી આગળઆગળ ઉમેઝાં હતો અને નાનો ખુશરો બારીની બેરપર ચઢીને વચમાં ઉમેઝો હતો. તેણે મા અને મમાવાના હાથો પોતાનાં અકેક હાથે પકડ્યા હતા. આખરે તે બાદશાહી સરવસ તેઓના મોહાલામાં દાખલ થયું, પહેલાં તો અફસરોને મોટા મોટા સરદારોની પાયદલ ને ઘોડે-સ્વાર ફૌજની થોડીક ટુકડીઓ પસાર થઈ, અને આંખ ખેંચીને માહાતાબે તેઓ તરફ જોયું તો તેઓમાં તેનો વહાલો નાસીર હતોજ નહીં.

“ હવે હાથીઓ શરૂ થયા છે અને હું ધાંડું કે નામવર શાહ અકબરની સવારી આવી લાગશે. ” તે બાપે સહમજબુનું.

“ કદાચ મહારો વહાલો નાસીર શાહના રસાલામાં હશે. ” કાંઈ ખુશાલી મનમાં લાવતાં તે આશાવાંત છોકરી બોલી.

મગર હવે ચુપકીદી ફયલાઈ, કારણ કે શાહ અકબરનો અતીબ્ય દબદબા ભરેલો દેખાવ દુરથી આવતો જણાયો. શાહ અકબરે ખરેખર પોતાના મોબાનો તરીકો જાણવતા આખા હાંદુસ્થાનનો દબદબો જાણે કરી નાંખેલો હતો, તેણે પોતાના જમણા હાથપર પોતાના વઝીરને લીધો હતો અને ડાહવા હાથ ઉપર તેનો બેટો સલીમ બાપની બોરડુમાં સ્વારી કરી ધીમે ધીમે ચાલતો હતો.

આખરે તેઓની બારી નીચે તે સ્વારી ધીમે ધીમે આવવા લાગી, અને જાણે કોઈ બોલાવતું હોય તેમ એકદમ માહાતાબ પાછી બોલી પડી “ જો નાસીર શાહના રસાલામાંજ જોડાયેલો હશે તો આપણે તેને હમણાં જોઈશું. ”

પણુ તે શબ્દો હજી તે નાઝુક સુંદરીના મેંઢામાંથી બહાર નીકળી રહે તેટલાં એક ઝબરદસ્ત ચીખ પાડીને માહાતાબ ઝમીનપર તુટી પડી.

“ ઓ પાક ખુદા છે શું ! માહાતાબ શું છે ? શું આખરે તેં તારા દગાબાઝ આશકને શોધી કહાડ્યો ? ” તે પીઢરે પુછ્યું.

“ હા પીઢર ” દુઃખથી કલવઘ કલવઘને એક માથુસ બોલતું હોય તેમ બાપનો હાથ પકડીને લપેરા ખાતાં દડીને માહાતાબ બોલી “ શાહ અકબરના ડાહવા હાથપર ચાલેછ એજ માહરો—માહરો નાસીર. ”

“ શું એજ નાસીર છે ? ” તે બાપે બળે આસમાન ફાટીને તુટી પડ્યું હોય તેમ ગભરાઇને ખુમ પાડી.

“ હા, એજ—એજ !

“ અરે એ તો શાહ અકબરનો શાહઝાદો સલીમ છે ! ” તે બાપે દાંતમાં આંગણું કરડી પુકાર કર્યો.

*

*

*

*

થોડાં બીજા વરસો પસાર થઇ ગયા.

અને આપણે શાહ અકબરના મરણ પછી સલીમ ઉરફે નંહાન-ગીરને અકબરના તખ્તો તાજપર બેઠાએ છીએ, અને તેના મહેલમાં તેના બેટા શાહજહાંનની સાથે એક છોકરાને રમતો બેઠાએ છીએ. આ છોકરો તે કોઇજ નહીં પણ માહાતાબનો બેટો ખુશરો છે.

કહેવાની જરૂર છે કે પોતાની બેટીના ખરા આશકને પીછાણવા પછી માહાતાબના બાપે તેણીને અને ખુશરોને લઇ જઇને દુરદરાઝ મુકામ કર્યો, અને શાહ અકબરના મરણ પછી તે સલીમની દરબારમાં દાખલ થઇને સલીમની ખાનગી મૂલાકાત લેવાની પરવાનગી મેલવી શક્યો.

સલીમે ધણીજ લાગણીથી ખુલાસો કીધો કે તેના બાપની ધાકને સખબે બે કે તુરત ને તુરત માહાતાબને તેની મહોરદાર દાખલ શાહ અકબર સામે રજુ કરવાની તેની હીમત ચાલી નહી હતી, મગર, વખત જતાં શાહી ઝનાનખાનામાં આવવાનો પેહેલો હક માહાતાબનો હતો.

અને સલીમે પોતાનો બોલ પાડ્યો: “ બેગમ માહતાબ ” શાહી ઝનાનખાનામાં દાખલ થઇ, સલીમે માહાતાબના બાપને તેના મરણ તુલક મહેલમાં રાખ્યો, ને તેનાં અમ્છી હીફાઝત કનવી, અને માહાતાબથી થયેલા પોતાના બેટા ખુશરોને ફકટ રાજ્યગાદીનાં હક્ક સીવાયના તમામ હક્ક બક્ષયા અને તેનાપર બહુ પ્રીતી રાખવા લાગ્યો. (સમાપ્ત.)

મુક્લીસ મેહેરાં.

શેઠ ખાનદાનના માથેતુજર કુટુંબનો હું એકપુરો વારસ હતો અને કુવારો હતો. પોતાનાં નામીયા ખાનદાનને જેબ આપે તેવી વહુ શોધવા માટે મહારા માયજી અને બાવાજી હરદમ આતુર હતા, અને મહંબી શીખામણુ આપી આપીને એજ આપતા કે મહારે કોઇ લાયક ધર શોધવું ને તે લોકની ઝંઘડ ઉમરે આખર અને ખાનદાનની કીરતી સદા કાયમ રાખવી.

મહારા બાવીસમાં વરસની ઉમરે મહારા બાવાએ પોતાના એક વિશ્વ-વાસુ બુદ્ધા પારસી નોકર સાથે મહને હીંદુસ્થાનની મુસાફરી ફરીને દુન્યા જોઈ આવવાનો હુકમ આપ્યો, અને બી. એ. થઈને સારી કેલવણી લઈ ચુકેલો હું, દુન્યા જોવા ને જાણવા બહાર પડ્યો.

કેટલીક ન્હાની મુસાફરી કર્યા પછી અમો રાવલપોંડી તરફ ગયા અને ત્યાં એક મકાન બાડે લઈને રહ્યા. મહેરવાન મહને સારી રીતે રાંધી સીંધી આપતો હતો અને એ વફાદાર નોકર મહને પોતાના બચ્ચાંને ચાહે તેટલો બધો ચાહતો હતો.

હું રોઝ સહાંજના મહેરવાનને ધરતું કામકાજ કરતો છોડીને બહાર ફરવા જતો, અને એવી રીતે ફરતાં એક સહાંજના મહને ઝરા મોહું થયું, પથુ ચાંદની રાત હોવાથી મહને તેમ ફરવામાં મજાલ લાગી અને હું ઘરે ઝરા રહીને જવાના ખ્યાલથી આગલ ને આગલ ફરતો ફરતો ચાલ્યાજ કીધો. ચાલતાં ચાલતાં મહારી નજર એકાએક કોઈ ચલકતી ચીજપર ગઈ અને તે જોઈ હું થોભી ગયો, મેં તેને ઊંચકી લીધી અને બરોબર તપાસીને જોઈ તો તે પોખરાજની એક વીટી હતી.

વીટીપરથી નજર ફેરવતાં મેં મહારેથી પંદર કે વીસ કદમ આગલ કોઈ બે જણાંને ઝમીનપર કંઈ શોધતાં જોયાં. હું ઝડપથી તેઓની આગલ ગયો, મેં જોયું તો એક વૃદ્ધ શખ્સ કોઈ બાનુ સાથે શોધ ચલાવતો હતો. હું છેક તેમની આગલ ગયો અને મેં મહારી થોડીક અજાણ્યની વચ્ચે તે મુલકમાં મહારી હમઝાતવાડાને જોયા. તેઓ બેઉ પારસી હતા અને તે બુદ્ધા પારસીની સાથે જે છોકરી હતી તે જાણે ચાંદને કોતરીને પેદા કરવામાં આવી હોય તેવી પરીયાં જેવી ખુબસુરત હતી.

“ બાવાજી, આખરે ત્યારે એ વીટી ગુમજ થયલી લાગેછ, આપુને નહીંજ મળતી. ” વાંસલીમાંથી આવાજ નીકલે તેવાં મીઠાં સાદે તે છોકરીએ દીલગીરી ભરેલો ચેહેરો પોતાના બાપ ગમ ઉઠાવતાં કહ્યું.

“ નહીજી, તે ગુમ થઇ નથી—મ્હને મલીજી. ” મેં તુરતજ કહી દીધું. તે બેઉ બાપ-દીકરીએ મ્હારો સાદ સાંભલીને પોતાના ચેહેરા મ્હારી તરફ ફેરવ્યા, અને તે બુદ્ધો બાપ બોલ્યો “ ત્હમુને મલીજી ? ”

“ હાજી, મ્હને મલીજી—ને હું તે ત્હમુને આપવા સાડ આવેલો છું. ” મેં ઝડપથી કહી દીધું.

“ મ્હેરબાની ” તે છોકરીએ હાથ લાંબો કરીને તે વીટી લેતાં કહ્યું “ એ વીટી બીચારાં મ્હારા બેહેસ્તણુ માયજીએ યાદગારી દાખલ મ્હને આપેલી, એ બોલવાઇ જતે તો મ્હને ઘણી દીલગીરી પેદા થતે. ”

“ માફ કરજો સાહેબ ત્હમારી તરફી માટે ” તે બુદ્ધાએ મ્હને શેકહેન્ડ કરીને પછી જાણે વધુવાર ખોટી થવા નાખુશ હોય તેમ પોતાની બેટી તરફ ફરીને બોલ્યો “ ચાલ મેહેરાં, હવે જતે. ”

“ સાહેબજી ” એક મીઠાં હસવાં સાથે મેહેરાંએ મ્હને સલામતું ડાક્યું કીધું, અને તે બેઉ બાપ-દીકરી થોડા વખતમાં તો મ્હારી નજરથી ગુમ થઇ ગયાં.

હું તો તેઓ નજરથી દુર થયાં ત્યાં સુધી ત્યાંનો ત્યાંજ એક પથ-રનાં પુટલાંની માફક ઉભોજ રહ્યો ! આહહા ! મેં મ્હારી આખી બાવીસ વરસની ઉમરમાં આ શું જોયું હતું ? ઓ પાક ખુદા ! મેહેરાં કોઇ માંસ ને હાડકાંનું બનેલું આદમી હતું યા સુફેદ સંગેમરગરની પુટલી હતી યા ખુદ બખુદ બીહીસ્તની એક દુરી ને પરીજ હતી !—મેં મ્હારી આંખ ખુબ ઝો-રથી ચોલી, કે કદાચ હું ઠગાઇને એક સ્વપ્નનાં જોતો હોઉં, પણ નહીં તે એક ખરીજ બીના બની ગઇ હતી, મ્હને પોખરાજની વીટી રસ્તાપરથી મલી હતી અને તે વીટીની માલેકને મેં મ્હારી જીવતી જાગતી નજરોએ જોઇ હતી જે આંદના પ્રકાશમાં એક પરી સમાન ચલકી ગઇ હતી !

હું એક છાકટા માણુમની અદાથી ઘરે ગયો, મ્હેરવાને મ્હારી આગલ બાવાનું મુક્યું તેથી મેં પુરૂં ખાધું નહીં, ને ઝડપથી જઇને હું મ્હારા બીજાનામાં પડ્યો. મ્હને જેમ તે રાતના બુખ નહીં હતી તેમ ઉંઘબી નહીંજ હતી, અને આખી રાત મ્હારી સામે તે ખુબસુરત આકાર આવીને જાણે ઉભો રહેતો અને હું બડબડતો “ ઓ મેહેરાં. ”

બીજે દીવસે સહવારે હું સકકાલેથી ઉઠ્યો ને પેલાજ રસ્તા તરફ આશ્યો. મહેરવાને મળે સહવારના પહોરમાં આ પાઘા વગર બહાર જવા ના કહ્યું તોત્રી હું બહાનું કાઢીને ફરવાનું દીધ થયાને મમે બહાર નીકલીજ પડ્યો. અફસોમ, મેં કેવી ગંભીર ભુલ કીધી હતી: મેં તેઓનું આખું નામ કે ઠેકાણુંથી પુછી લીધું નહીં અને તેઓ કયા રસ્તાપર ગયાં તેત્રી મેં તેમની પાછત્ર પાછત્ર જઈને જોધ લીધું નહીં. ફકટ હું એક મેહેરાં નામ જાણી શક્યો હતો, અને મેહેરામાં ને મેહેરામાં હું ગધ કાલનો દીવાનો બની ગયો હતો !

ચાર આખા પાહાડ જેવા દીવસો પસાર થધ ગયા, જે અરસામાં એક કલાકથી મેહેરાં મહારા મનમાંથી ખસી ગત્ર નહીં. ઉઠતાં ને બેસતાં, ખાતા ને પીતાં બસ મેહેરાંજ મહારા દીલમાં હતી, અને ઉંધમાંથી જે ખ્યાલ મળે જતો યા સ્વપનો મળે આવતો તો મેહેરાંનાં પ્યારા દીદારનો જ આવતો. મેહેરવાન મહારી બેચયનીનો સખખ પુછતો, પણ હું તેને આડાતીડા ઉડાવનારા જવાબો આપતો અને મહારા દીલમાં શું દરદ ઉભાધ જતું હતું તેનો એક સનસારોત્રી મેં તેને જવા દીધો નહીં-અરે, હું બી. એ. થયો હતો; પણ હું એવું કદીથી નહીં જાણુવા પામ્યો હતો કે પ્યારનું દરદ એટલું બધું કફાંડું હોય છે !

પાંચમા દીવસની સહવારે એકાએક મળેને એક ખ્યાલ આવ્યો. પીંડીમાં પારસીઓની વસ્તી તો જાણ નહીંજ હોવી જોધએ એટલે મળેને પારસીઓનાં ઘરબાર વીગેરેની માહીતી મેલવતાં ઘણા દીવસ તવલવું પડે તેમ નહીં હતું-તોત્રા મળેને લાગ્યું કે મેહેરાંના ખાલી નામથીજ મહેરાં મળેને કેમ મલવાની હતી ? છતાં, મેં હીમત કીધી અને શોધખોલ ચલાવવા હું મંડ્યો.

મહારી મળેનત સફલ થધ, બજાર તરફના એક રસ્તાપર પરચુટણ સામાનની દુકાનમાં મેં મેહેરાંના તે પુદ્ધા બાપને બેઠેલો જોયો જે ધરાકાને સામાન તોલી આપતો હતો. હું જેવો જઈને દુકાન આમત્ર ઉભો કે તેણે મળેને સાહેબજી કરીને દુકાનમાં બોલાવ્યો, અને જાણાવ્યું કે મેહેરાં જે હંમેશા દુકાનથી અલાહેદી બાજુના ઓરડામાં રહેતી તે ખાણું પકાવવાના કામમાં હાલ રોકાએકી હતી, અને તેણે મળેને તે અલાહેદો ઓરડો ખતવતાં કહ્યું “ અંદર બેસોજી, ચાએ નાસતો કંધ લેઓજી, હું આએ એક ધરાકાને આપીને ઓય આયો.”

મહને તો જેવું જોઇતું હતું તેવુંજ મથ્યું, અને ખુદાથી અલગ મહારે મહાઈ દીક્ષ મેહેરાં આગલ કહી દેવાનું હતું અને તેથી હું ઉતાવલે કદમે અંદરના ઝોરડામાં ગયો.

મેહેરાં એક સઘડી ઉપર કંઈ પકાવતી હતી, અને અંદર આવવાના કામનાં પગલાં સાંભળીને તે ઝરા ચોંકી, ને તેણે પાછલ ફરીને જોયું. જેવું તેણે મહારી ગમ જોયું કે તુરતજ તેના ચહેરાપર એક ખુશતુમાં ફેરફાર થઈ ગયો, અને તે ધણાજ મીઠાસથી બોલી “ આવાજ- ”

“ આવાજ ” મેં જાણે કેટલાક વરસોની દોસ્તી હોય યા ધરવટ જેવું હોય તેમ જતાંને વાર ખુરસીપર બેસતાં કહ્યું “આએ તહમારા વીચાર વીચારે ઘેલા થઈ જવાને સખએ તહમુને શોધતા ને તહમુને જોતા અહીંજ આવાજ.”

“તહમારાં પગલાં કાંઠાં અમારાં ગરીબને ઘેર” મેહેરાં જરા ધરમા-ધને બોલી “તહમારો તો અમારી ઉપર કેવો મોટો ઉપકાર છે.”

“બહુ બહુ મોટો ઉપકાર, બહુ” મેં એણની ઢાંચે કહ્યું “તહમારી પોતાની વીટી શોધી આપી તેમાં મેં મુએકો વાધ માર્યો, કેમ ?”

“નહીંજ” મેહેરાં ધરમાધનેજ બોલ્યા કીધી “પણ એ વીટી અમો ગરીબની એકની એક પુરી મતા હતી, અમો ગરીબને મન તો એવી એક વીટી ખોલવાયલી મેલવવી તે વાધ મારવા જેવુંજ થયું.”

ખરેજ ! મેં આળુઆળુ નજર નાંખીને જોયું તો તે કંગાલ ધરમાં સાઈ જેવું એકખી ફરતીચર નહીં હતું ! ગરીબ-ગરીબ ને ગરીબ તે કંગાલ ધર હતું જેમાં મહારા મનની મુરતી મેહેરાં વસતી હતી.

મુશ્કલીસ મેહેરાં, તે સાચુંજ કહેતી હતી. ગરીબોને મન પોખરાજની એક વીટી ખોલવાયલી પાછી મેલવવી એ તવંગરના મનમાંના એક વાધ-નો શીકાર કર્યા બરોબરની વાત હતી. “મુઘ હું” મેહેરાં બોલી “તે સહાં-જના તહમાઈ નામ પુછીને બાવા પાસે તહમારીપર એક ઉપકારપત્ર મોકલતાંખી હું જુલોજ ગઈ, પણ શું કરું ? મહને તહમાઈ નામ ખબર હોય તો કેની ?—જી, આજે મહને પુછવાની રજા છે કે તહમાઈ નામ શું ?”

એકાએક મહારા મનમાં વીચારોના વમલો ઉઠવાઈ ગયા, અરે જો હું મહાઈ ખઈ નામ આપું તો કેમ ? અને જો ખોટું નામ આપું તો કેમ ? તોખી મેં હાલમાં તરત ને બરત તો મહાઈ ખઈ નામ રૂસી શેઠ ખાનદાન આપવાને બદલે તાબરતોજ અગાવી દીધું, “જી, મહાઈ નામ નવરોજ પે-

સતનજી મોદી, મહારા બાવા મધ્યમ સ્થીતીના એક વેપારી છે ને હું અહીં કોઈ નવા વેપારની શોધમાં મુખ્યધી આયોજ.”

તેટલાં મેહેરાંને બાપ ત્યાં આવી લાગ્યો, અમે તે પછી વાતે વળ્યા, અને અરધાક કલાક પછી હું નાસ્તો ખાધને ત્યાંથી નીકળ્યો.

તે પછી દરરોજ હું મેહેરાંના બાપની દુકાન તરફ જતો અને હું ને મેહેરાં ધણીવાર એકલાં વાતે વલગતાં. મેહેરાંથી મળને ચાહતાં શીખી હતી અને પોતાના કરતાં મધ્યમ સ્થીતીના એક આબરૂદાર જવાનને ત્યાં પોતાની દીકરી ઠેકાણે પડે તે ખ્યાલથી મેહેરાંના બાવા જમશેદજીએ અમારી વાતચીતો થવા દીધી—અને અમે સધલાં એક સારે દીવસે અદરાવાની કીયા કરવાની વાત કરી છુટા પડ્યાં.

અદરાવાની વાત તો મેં કીધી, પણ ધરે જતાંજ મને કંઈ સેંઢકડો વીચાર આવ્યા. અરે, મહારાં માયબાપ જો મહારી આવ્યો વાત જાણે તો તેઓ મને કેટલો બધો ધીક્કારી કાઢે, તેઓ તો મળે દર શીખામણે એજ કહે કે આબરૂદાર સાથે તવંગરીના નામને જેજ આપે તેવીજ છોકરી મહારે પરણવી. વાર, મેં મહારા મન સાથ વીચાર્યું કે મેહેરાં આબરૂદાર તો હતી, પણ મહારા માબાપની તવંગરીને જેજ આપે તેવી અમારીજ સ્થીતીની તવંગર તો નહીંજ હતી, તેથી મળે મહારા દીલમાં દેહેરત લાગવા માંડી.

રાખેતા મુજબ હું એક દીવસે મેહેરાંને મલવા ગયો તો દુકાનપર મેહેરાંને બાપ હતો નહીં, તથા ત્યાં ગડબડ સડબડ થઈ રહી હતી અને અંદરથી કોઈ બાતુનો રડવાનો સાદ આવતો હતો.

હું એકદમ અંદર ગયો, બલકે ધર્યો, અને મેં જોયું તો મેહેરાં બેઠ હાથોમાં માથું મુકી દધને ધસાધસ રડતી હતી. મેં જતાંને વાર પુછ્યું “મેહેરાં, બહાલી મેહેરાં, શું છે ?”

“ઓ તમે આમા કે બહાલા નવલ” તે જાણે શું એક શીરેસ્તો મહારામાં તેને મળ્યો હોય તેમ કુદકો મારી ઉઠીને મહારા ખભાં ઉપર એક હાથ મુકીને બોલી “નવલ—નવલ, મહારા બાવાને લઈ ગીઆહ! ઓ મહારા મરીબ બાવાજી, તેવણે મળને કદીથી એખલી છોડેલી નહીં ને આજે તે ભોલ જબરદસ્તીથી મહારા ખુદા બાવાને લઈ ગીઆહ.”

“કાણુ લઈ ગીઆ ?” મેં ગભરાતમાં પુછ્યું.

“સરકારી માણસો, બેક્ષીફ.” મેહેરાં ધણા દુખથી બોલી “ઓ મહારા બાવા, તમને કાણુ છોડવી લાવશે ?” અને એમ બોલતાંજ તે છોકરી ફર

આવી મયા હોય તેમ ચક્ર આપને પડવા લાગી જે જોઈને મેં હાથ લાંબો કીધો, ને તે મહારા બેઠ હાથમાં પડતાં સમેત ડચકાં આપને ધસાધસ પાછી રડી પડી.

ઓ મુશ્કેલીસી ! શું ત્યારે એટલી બધી હલ મુશી મેહેરાંના આપનું ઘર તેણે જકડી લીધું હતું ?

મહારાં માથુંબી ફરવા લાગ્યું, હવે ? અરેરે, મેં કેવું ચાલું કે અગર મહારા આવાજ્યે મેહેરવાનને બદલે મહારા હાથમાં પૈસાનો ચાન્ આપ્યો હતો તો હું આજે મેહેરાંના આપનું કરજ શીગડીને તેને તુરતજ છોડવી લાવતે-પણ મહારી હાલત તેવી નહીં હતી, તોબી મેં હીમત કરીને મેહેરાંને પુછ્યું “કેટલી કરજદારીને લીધે બાવાને માંગનાર પકડી ગયોછ?”

“એક હજાર ને સાત રૂપીઆ.” મેહેરાં જેમ તેમ ડચકાં વચેથી બોલી.

“એક હજાર ને સાત રૂપીઆ !” હું મનમાં બોલ્યો. ફકટ મહારી પાસે તો સો રૂપીઆબી નહીં હતા, અને મહીના પુરો થવાને વખત હતો, મેહેરવાન પાસેબી હીસાબના બાકીના ત્રણસો કે સાડીત્રણસો સીવાય વધારે કંઈજ નહીં હતું અને બાવા તરફથી ખરચી તો દર પેહેલી તારીખે મલતી હતી ! હવે ? તુરત મહારા મનમાં એક બીજો વીચાર આવ્યો, હા, જે મેહેરવાન કંઈ સહમજે ને બાવા પાસેથી અગત્યનું કામ છે કરીને તારથી રૂપીઆ એક હજાર મંગાવે તો તે પાનને ચુનો લગાડવા જેવું કામ હતું-પણ મહારા લખવા ઉપર તો બાવા એક અરધીબી મોકલે નહીં, કેમજે તે તો મુસાફરી અગાઉની એક પાકી ગોડવણજ હતી.

મેં મેહેરાંને ધીરજ ધરવા કહ્યું, ને તુરતજ ત્યાંથી ગાડી કરીને સાહુકારી જેલમાં મેહેરાંના આપને મલવા ગયો. તે બુદ્ધો શમ્પસ ત્યાં બેસીને એક ન્હાના બચ્ચાંની અદાએ રડતો હતો. મેં આગલ જંઘને ધીરજ આપી “જ-મશેદજી, શીકર ના કરો, ના રડો, હું પૈસા બરી દેવશ, ને તહમુને છોડવી જવશ. ફકટ એક દીવસની ધીરજ રાખો, પરમ દીવસે તો ઘણું કરીને હું તહમુને છોડવી જવશ.”

છાતીપરથી પત્યરો હંચકાઈ ગયો હોય તેમ એક નીસાસો ખેંચીને જમશેદજીએ કહ્યું “દીકરા નવલ, તું એક શીરેસ્તોજ અમારી મદદે આવશે. જા, બેટા, તું જંઘને આએ જતનો દીલાસો મેહેરાંને આપ કે તે બીચારી શાંત થાએ. મહારા ગુલામ જેવું બચ્ચું ! ઓ, તે કેવું રરતું ને અફસોસ-નો દમ બરતું હોસે !”

જમશેદજીને સહમજીવીને હું ત્યાંથી પાછો મેહેરાં આગલ ગયો, મેં મેહેરાંને સહમજીવ્યું કે તેણે ખીલકુલજ હીમત હારવી નહોં કારણ કે બે દીવસની અંદર તો હું તેના આપની કર્ઝદારી ભરપાઈ કરી હમને તેના આપને છુટો કરી લાવનાર હતો અને તે પછી મુંબઈલઈ જઈને તેને એક મજાનો વેપાર સોંપનાર હતો. મેં તેમ ધીરજ આપતાં મહારી વ્હાલી મેહેરાંનું માથું પસવાયું અને તે ખુબસુરત જીવતી સુરતી મ્હારા ખભાંપર માથું મુકીને મહારી પાસેની કુરસીપર બેસી ગઈ.

૨.

સાત મહીના તે વાતને થઈ ગયા !

મેહેરાંને હું અદરાવાનો હતો અને તેના આપને છોડવનાર હતો અને અમે ભવીષ્યમાં ઘણી-ઘણીઆણી ચવાનાં હતાં એ ખ્યાલથી તે નીતીમાન છોકરીએ મહારી વાત ઉપર ભરસો મુકીને છેલ્લી મુલાકાત વખતે મહને કીસ લીધી અને અમે કેટલીક વાતચીત પછી છુટાં પડ્યાં બાદ ખીજે દીવસથી તો હું મેહેરાંને મઝી શક્યોજ નહોં !

કારણ કે મેહેરાંવાને મને એક અરધીખી આપવા ના કેહેવા ઉપરાંત બાવાજી ઉપર તાર કરીને પૈસા મંગાવવાખી સાફ નાજ કહ્યું, અને બાવાજીના બેન્ક ટ્રાંકલ સ્વભાવના સપાટામાં તે આવી નહોં જાય કરીને તેણે એક લખાણ તારથી બાવા પર લખી જણાવ્યું કે હું તેની વીરધ જઈને તથા માયબાપની દરકાર કર્યા વગર એક મુફલીસ છોકરી પર પ્યાર રાખતો હતો. બાવાજીએ તો તાબરતોબ અરજન્ટ તાર કરીને મહને ને મેહેરાંવાને તુરતજ મુંબઈ ખોલાવી લીધા !

મેહેરાંને મલવા વગર મહને મુંબઈ આવવાનું થયું, બાવાજીએ મહને સખત તાકીદ આપી કે મહારે કોઈખી જાતની હીલચાલ તે છોકરીને મલવા યા તેની ઉપર કાગળ લખવાની કરવી નહોં અને તે ઉપરાંત મહારીપર સખત જખતો રાખવામાં આવ્યો. મહારા બાવાએ કહ્યું કે અગર જો એક કાગળખી મહારે તે છોકરીપર જતું પકડાઈ આવશે તો કસમ ખુદા પાકના કે તેવણ મહને પોતાના વારસામાંથી રહ બાતલ કરી નાંખશે !

હું આ ચેતવણી પછી ચોક્યો, મેં મેહેરાં કે મેહેરાંના આપ વીશેનું બધુંજ બૂલી જવાનું કીધું, અને તે પછી મેહેરાં સાથની છેલ્લી મુલાકાતને આજે સાત મહીના પસાર થઈ ગયા !

એક સહવારે હું મહારા ઓરડામાં બેસીને ન્યુસપેપર વાંચતો હતો

તો તેમાંની એક દુકા જાહેર ખબર જોઇને હું ચોંક્યો, ને જાહેર ખબર મહારા મમ્માએ છપાવેલી હતી અને તેઓ તે જાહેર ખબરથી એક ભેડી કમપેન્યન માંગતાં હતાં જે આખો વખત બેસીને તેવજુ આગળ વાતો કરે, મ્યુઝીક વગડે, ચાતો ન્યુસપેપરો ને ચોપાન્યાંઓ વાંચે.

સાડા અગીઆરનો શુભાર થયલો હશે ને તેટલાં પાસેના દીવાન-ખાનામાંથી કોઈ બે જણાનો સાદ આવતો મહને સંભલાયો.

“પણુ મેહેરબાનુ, હું તહમુને એક બારગી મહારી પાસે નોકરીએ રાખુંબી, તોબી તહમારે પોતાને વીચાર કરવાનો છે કે તહમારી નાઝુક હાલત છે અને તહમો કામ કરવાને લાયક નથી.” મહારા માયજીનો સાદ આવ્યો.

“બાધજી, મહને ગરીબને તહમારા ઉંબર ઉપરથી પાછી ના મોકલો. હું બહારમામથી આવેલી એક ધણીજ નીરાધાર, માબાપના સાહચા વગરની, બેકસ, કંગાલ છોકરી છેઉં, મહારું આએ દુન્યાપર કોઇજ નથી, હું જેમ તેમ મહારી પાસેનાં થોડાક પૈસાથી અહીં મુંબઇ વેર આવીછ કે એવા મોટા શેહેરમાં આપણા ધણા બધા હમજાત તરફથી જરૂર મદદ મલશેજ. મહારી પાસે હવે પૈસાબી એટલા પુરતા નથી કે પેટનો ખાડો બી પુરી થકું. મહારી નાઝુક હાલત છે તો કંઈ નહીં, હું તહમારી પાસે તહમારી કમપેન્યન તરીકે રહેવસ તો મહને કંઈ ધણી મેહેનત પડવાની નથીજ-હું તહમારી પાસે માંગી લેઉંજ બાધજી કે મહારા જેવી એક ગરીબ મુશ્કેલીસ હમજાતને તહમારા તાલેવંત ઉંબર ઉપરથી પાછી ના કાઢાડો.”

અરે, એ કોણનો સાદ ? મહને તે સાદ આલખીતો લાગતો હતો !- ને હવે મહારા કાન વધારે તેજ કીધા, ને મહારાં માયજી તથા તે કોઇ નોકરીએ રહેવા આવેલી પારસી છોકરી વચ્ચેની વાત ધ્યાનથી સાંભલવા મેં ઇચ્છ્યું.

“પણુ મેહેરબાનુ, તહમારા કેહેવા મુજમ તહમુને હમણું લગભગ સાતમો ચાલેજ અને આઠમા મહીનાની બરતીમાં છેઓ તો શું એક મહીનો મહારે ત્યાં નોકરી કરીને પછી તહમે અહીંથી ચાલી જશો ?” મહારા માયજીનો સાદ આવ્યો.

“હા બાધજી, તહમે રાખશો તો હું હંમેશા તહમારે તાંહાંજ રહેવસ” તે છોકરીનો સાદ આવ્યો. “તવમાં મહીના પછી હું કામા ઓરપીતલમાં જવશ, ત્યાં હમેલથી છુટા પછી મુઠને તહમારી આગલ પાછી આવશ.”

“પણ તહમે તે બચ્ચું લઇને આવશે કે? અહીંઆં તહમે મહારી નોકરી કરશે કે તહમારાં બચ્ચાંની? તહમારા બચ્ચાંની અભજર અહીં કોણ કરશે?”

“નહીં-નહીં, મહારાં બચ્ચાંની એક જરાકપી અડચણ હું તહમુને થવા દેવાની નથી. હું મહારાં બચ્ચાંને અહીંઆં નહીં લાવસ. હું મહારાં બચ્ચાંને માયાપ વગરના બચ્ચાંઓની ઓરપીતલમાં મુકી આવશ.” અને અહીં મેં પ્રમટ સાંભળ્યું કે એક નાનુક છાતીમાંથી ડચકાંનો સાદ નીકલતો હતો.

“નહીં, એવું એક પાપ થવા હું નહીં દેવશ.” મહારા માયજીનો સાદ આવ્યો.

“ઓ નવજબાઈ શેઠ ખાનદાન, ઓ મેહેરખાન બાઇજી, તમે તમારી જ હમજતની એક નીરાધાર બેકસ મુફલીસ છોકરી તરફ તહમારી ડયાની નજર નાંખો,—ઓ હું એક દુન્યાપરની સીતમ ખમેલી છોકરી છે જે જો આંઠ મહીનાની વાત ઉપર તો દુન્યાનું દુખ થું છે તે કદીપી જણેલું નહીં.” રડતાં રડતાં તે આવાજ નીકલ્યો.

“ત્યારે થું તમારો ધણી આંઠ મહીનાપર ગુજરી ગીઓ?” મહારા માયજીનો સાદ આવ્યો.

પણ આએ વાડ્ય સાંભળતાંજ મેં સાંભળ્યું કે મોટેથી રડવાનો સાદ આવ્યો, અને દુખના ડચકાં સાથે ગળમળો આવાજ નીકલ્યો “ઓ નહીં-નહીં, એમ ના બોલો બાઇજી, એમ ના બોલો. મહારા ધણી મરી ગીઆ નથી.”

“તો તેનું થું થયું?” મહારા માયજીએ સવાલ કીધો.

“કેઠે ચાલી ગીઆહ, ને આજ સુધી પ-તો નથી કે તેવણ કાંઠાં ગીઆહ?”

“ગરીબ બીયારી.” મેં પેહલીજવાર મારા માયજીનો તે છોકરી તરફનો ડયાનો સાદ સાંભળ્યો “કંઈ નહીં, છોકરી, જા, હું તુનેજ નોકરીએ રાખુંજ-જા ધરમજાળામાંથી તહારી પેટી જે હોય તે લઇને કાલથી અહીંઆં આવ, તું બીયારી ચાવી નાનુક હાલતમાં એક છોકરી જાત આવા મુંબઈ શેહેરમાં કાંઠાં રખરસે?”

“તમારી હજરો હજર મેહેરખાની” એમ બોલ્યા બાદ મેં સાંભળ્યું તો કોઇના પગલાં વાગ્યાં.—મેં મહારા બારણાની દાટમાંથી ચીમકીને તે

ચાલી જતા આકાર તરફ જોયું, તો ઓ ! કોમ્પ્રે માહરા માથાપર સલી-
ઓ આરી દીધો હોય તેમ મહને લાગ્યું, અરે, હું માહરી નજર સામમેથી
કોણને ચાલી જતાં જોઈ શક્યો હતો ? મહારા માયજીની કમપેનીઅન
લાખલ કેમ છોકરી રેહવા આવનાર હતી ? કોમ્પ્ર નહીં, પણ રાવલપીંડી-
વાલી મહારી મેહેરાં !

મેહેરાં ? ને તે હમેલદાર ? સાતથી આંક મહીનાની વાત ?—ઉફ !
મહારું મસ્તક એકદમ ફરી આવ્યું !—ઓ પાક ખુદા !—ઓ પાક ખુદા !
શું મહારું જ બચ્યું એક તખ્તવાલા બાળકની માફક માઆપ વગરના
બચ્યાંઓની ઓરપીતલમાં જઈને પડવાનું હતું ?—હું તમમર ખાઈને
મહારી કુરસીમાં ફસડાઈ પડ્યો !

૩.

મહને થોડા દીવસમાં પાછું લાહોર તરફ જવાનું હતું, મહારા બા-
વાના એક વેપારીપર રૂપીઆ હતા તે લેવાના હતા અને તેથી મહને મહેર-
વાન સાથે તે તરફ જઈને પંદર દીવસની અંદર પાછું આવવાનું હતું.

ઉપલા બનાવની રહાંજનાજ હું બાવાજી પાસે ગયો અને મેં કહ્યું
કે મહને બે ચાર દીવસ પછી તો લાહોર જવાનુંજ હતું તો જરા હવા ફેર-
ફાર થાય તેથી બે દીવસ મને જલદીજ મોકલવો. મહારા બાવાજીએ મને
પેલી કોમ્પ્ર છોકરીનો પીછો પાછો નહીં પકડતો તથા હવે પછી સંભાળ
રાખવાનું કહીને મહેરવાન સાથે મને તેજ રાતના લાહોર જવા માટે ઉપ-
ડવા દીધો. હું મહારી મેહેરાંને દેખાવ દેવા માંગતો નહીં હતો અને આ
ટક મહને દીક મલી ગઈ હતી.

લાહોર તરફની ઉધરાણી મલ્યા પછી મેં મહેરવાનને પીંડીની હવાને
માટે લલચાવ્યો અને મહેરવાન ફક્ત થોડાજ દીવસના રહેવાસ માટે જેમ
તેમ કમુલ થયો, પણ વળી તેણે મહારી પાસેથી વચન લીધું કે પેલી કોમ્પ્ર
છોકરીની મુલાકાત લેવી નહીં—અને જો તેને કંઈ ચેનચાલાના સનસારા
ગયા તો તાખરતોજ મુંબઈની ઉઠાંગરી !

રાવલપીંડીમાં આવ્યા પછી મેં મેહેરાના બાપની દુકાન તરફના લતા
તરફ બીજાજ રહાંજે હેરીયું લીધું. દુકાન બંધ હતી અને ત્યાં બાળુમાના
બાહુતોને પુછતાં જણાયું કે જમશેદજી બીચારો પોતાનો સાહુકારી જેલ-
માંથી છુટકો નહીં થયો જોઈને દીવાનો બની ગયો હતો, અને મેહેરાં
પોતાનાં બુદ્ધા બાપની તે લાલત જોઈને પોતાના પેટનો ખાડો પુરવા
બીજા કોમ્પ્ર જગ્યે ચાલી ગઈ હતી.

અશ્વસોસ ! દુન્યાના તે દોઝખ તરફ મેં હેરીયું લીધું જ્યાં કોઈ પોતાને ઠાવ્યું બનેલું માનતું, કોઈ પોતાને રાજ્ય મહારાજ્ય ને ખાદશાહ સહમજતું, કોઈ પૈસાને માટે બડબડાત કરતો, અને કોઈ તો યુમ બરાડા ને હાય સોસારા બરતો !—એવું તે મકાન હતું, જે ખરેજ દુન્યાનું દોઝખ હતું, જેમાં દીવાના બીચારાંઓને પુરવામાં આવેલા હતા.

મહેરાંના બાપને મેં સાં જોયો. તે બીચારો યુદ્ધો શપ્ત બેઉ દા-થોમાં માથું પકડીને એક ધીમરાંપર બેઠેલો હતો, અને બડબડતો હતો. જેવો તેણે મહને જોયો કે ધીમરાંપરથી જડીને ઉભો થયો અને બોલ્યો “ ઓ નવરોજી પેસતનજી મોદી, ઓ મહારી કુલ શુલાબનું સત્યાનાશ વાલનાર બદબખત મુજી, તું મહારી દીકરી સાથે અદરાવાનો છે કરીને તેને લલચાવીને ફસારી ગીયો. મહને કેદમાંથી બચાવવાનો છે કરીને મહને બનાવીને બરબાદ કરી ગીયો—પણ યાદ રાખ ઓ મુજી બચ્યા, કે મહારી મહેરાં મુએલી ને મુએલીબી આવીને તહાઈ જીગર કોતરી નહીં ખાય તો આએ ફરતું આસમાન બંધ થઇ જાય, ઝમાનો ફેરવધને ઉધો વલી જાય, યા દુન્યાની તમામ ખલકત મહારી માફક દીવાની બની જાય. ”

અશ્વસોસ ! મહને તો તે શપ્ત દીવાના કરતાં શ્યાણો વધારે લાગ્યો. તેણે મહને તુરતજ આલખી કાઢાડ્યો અને બધો ખરી હકીકત રજૂ કરીને આપ દીધા-મગર કમનસીબ તે, તે પોતાની છોકરીને મુએલી માનતો હતા !

“ ઓ નવલ ” તે દીવાનો પાછો બોલ્યો “ ઓ કમબખત તવંગર મુજી, તદમો તદમારા બપકા સપકાથી કાંચ ગરીબ મુફલીસોને આંજ નાંખીને તે લોકની આબરૂપર હાય નાંખેછ, ને તે લોકને તજાહીની જાડી ખાહીમાં ગબડાવી શુકોછ ? ઓ નવલ, ઓ સુફેદ સાહયા તલેના કાલા શયતાન, જો, તહારે, તહારેજ લીધે આએ શું બની ગીયુંછ ? આએ મહારા સુફેદ બાક જો, ઓ કંગાલ મુજી, તુને પાક ખુદાની શરમખી નહીં આવા ? તુને આએ ઝંઘડના સુફેદ થઇ ગયલા બાલોનીબી શરમ નહીં આવી ? તુને એક શુલાબની કલ્હાનીબી જરા શરમ નહીં આવી કે તેં તેને કચડીને મારી નાંખ્યું ? તેં મહારી સાહાઈ વરસની ઉમરની કીમતની ધુળધાણી કરી નાંખી ને તે પાક પરવરદેગારની આગત જતાં તું કીયું મોહું લઇ જશે ? ઓ તવંગર ધબલીસ, તહારી સુરત તે વખતે કાલી રહેશે. ”

મહાઈ તો મગજ ફરી આવ્યું ! તે યુદ્ધાનો એહેરો તે કદુઆ દેતી વખતે એવો તો ગુસ્સાળાજ બની જતો હતો કે હું પોતે ધણી દેહેશત

ખાધ જતો—જો તે છુટ્ટો હતો તો જરૂર મને પોતાના પંજમાં લઇને દાખી દેતો.

તેટલાં એકાએક તે પાછો બોલી પડ્યો “ ઓ મુજી બદકાર, લાવ મહારી ગુલાબ જેવી મેહેરાંને પાછી લાવ, તેને મુએલીની પાછી લાવ, હું તેને મહારાઝઘડ નળલા હાથોથી પસવારસ, ને પાક ખુદાની દરબાહમાં બંદગી જવા દેવસ કે તે મહારી મેહેરાંને પાછી જીવતી બનાવે ! ઓ મેહેરાં—મેહેરાં—મેહેરાં ” તે નવધાર આંસુએ પથ્થર પીગલે તેમ મોટથી રડીને બોલ્યો “ આવ મહારા વહાલા બચ્ચાં, મેં તુને કેટલી બધી ગરીબ છતે કેવી સંભાળથી ઉધારીછ—આવ, મહારી પાસે આવ, મહારી ઝઘડ ઉમરે તું મને શું કામ છોડી ગઇ ? તુંને કેણે મારો ? આએ એને ? ” હવે તેણે પાછું મહારી તરફ જોયું “ આએ એને તુંને મારી નાંખી ? કંઈ નહીં, પાક ખુદાની લાકડીને અવાજ નથી.”

હવે તો મહારીની આંખમાંથી નવધાર આંસુઓ વહેવા લાગ્યાં.

“ તું રડેછ ! ” તે મને રડતો જોઇને બોલ્યો “ ઓ અમો ગરીબો નહીં જાણુતાંતા કે તમો તવંગરોના પૈસાથી સુન મારી ગયલા કલેજમાંથી કોઇ કોઇ વખત લાગણી જેવી કોઇ ચીજ પેદા થાયછ ! રડેછ, રડી લે, ઓ પાપી શયતાન રડી લે, કદાચ તુને આજના જેવો મૌકો બીજી વખત રડવાનો મલશે નહીં, ને તહારાં દીલમાં વસવસો રહી જશે કે જે આદમી તહારે લીધે તમાહ થઇ ગીઓ તે આદમીના દીલને જરાબી શાંતી આપવા તે તહાઈ પાપી દીલ તેની સામમે ખાલી નહીં કીધું ! ઓ કમખખત મુજી, તહારે લીધે જે જીવપર દુખ ને સીતમ પડયાછ. મહારી છોકરી તો મરીને બેહેસ્તમાં ગેઇછ, હું તો આએ ઘેરમાંની આવીને પડ્યોછ, પણ યાદ રાખજે કે તહારા જેવા કંગાલ કમીનાઓને તો આવું એક તુકું કુકું ઘેરબી છેલ્લે મલી શકશે નહીં—ને રીબી રીબીને તહમારો જન હલાક થવા માંગશે તોબી ખલાસ નહીં થશે, તહમે માંગી માંગીને મોત માંગશે તોબી આખીરી રાહત આપનાઈ મોત તહમારા ગલીચ પલીહ શરીરનો કબજો છોડી જવા સાઈ જીવને પોતાના કબજામાં નહીં લેશે.—જા, ઓ મુજી શયતાન, તહાઈ કીધું તુંજ બોગવજે. ” અને તે મોહું ફેરવીને ઢખ દઇને ધોમરાંપર બેસી ગયો.

અફસોસ ! મહને હવેજ ખ્યાલ આવી શક્યો કે એક નીતીમાન મુદ્દલીસ ઘરમાંબી પોતાની પવીત્ર દુરમતને કેટલી બધી કીમતી ધારવામાં

આવેછ ! તવંગરોના ઇતરાત વગરાતની સામે મુઢલીસો પોતાની નીતીને ફેટલી બધી સાખીત કસોટીપર કસેછ ને પોતાની પવીત્ર નીતીનું તોલ તમામ દુન્યાની કીમત કરતાંખી આલા ગણેછ ? શાખાશ, નીનીમાન મુઢલીસો, તહમુને હઝાર શાખાશ !

ઓ ! મહારા દીલના ઊંડાણમાં ને અંતકરણના બીતરમાં એક દીવાનો પોતાના સખક ઉતારતો હતો કે એક આકેલમંદ ક્યવમુઢ ? હું તો મગઝથી બેમગઝ થઇ ગયો. તેની અકેકી કદુઆ મહારૂં જીગર કોતરી ખાતી હતી. ઓ ! જો કોઇખી રીતે હું મેહેરાંને તજ દઉં ને હાડમારીમાં જીંદગી ગૂઝારતી તેને છોડું ને તેના બાપને પાગલખાનામાં મરવા દઉં તો, ઓ પાક ખુદા ! ગરીબની હાય ! અરે, મુઢલીસોના ઝખમી જીગરની હાય ! અફસોસ, કદી ખાલી નહીં જાય. મને લાગ્યું કે જો હું તેમજ થવા દઉં તો આકેજતમાં મને એક પાગલખાના કરતાંખી ઝીઆદા કંગાલ ઘરમાં એક તુડી ખાટપર રીખી રીખીને જીંદગી ખતમ કરવી પડે ! નહીં, ઓ પાક ખુદા ! નહીં, આખી દુન્યાને ખાતીરખી હું એવું પાપી કામ કરીને મુઢલીસ મેહેરાંને ગયરમન-સાફ કરું નહીં.

૪.

“ રસી, હાલમાં તો એ છોકરી કામા ઓરપીતલમાં ગેમજ, વાર, તું લાહોર, રાવલપીંડી, ને તે પછી એક મહીનો મસુરી રહી આવ્યો તો તે કોઇ એવા પારસી વીશે જાણ્યુંછ દીકરા, જે પારસી ગુમ થઇ ગીઓ હોય યા પોતાની આવી ખુબસુરત બેરીને તજને કેડે ચાલી ગીઓ હોય ? ” માહરા માયજીએ પુછ્યું.

હું શું જવાબ આપું ? કેમ મહારી જાણા ઉપાડું ? તોખી મેં જેમ તેમ દીલને દાખાને અડાવ્યું “ કોણ જાણે માયજી, મેં તો બહારગામમાં એવી વાત જાણી નથી. વાર, એ છોકરી આવીછ કાહાંથી ? ”

“ એ કેહેછ કે મઉ તરફથી આવીછ, પણ હું ધારૂંછ કે એ મહારથી પોતાના કુટુંબનો બેદ છુપાવેછ—ગમે તે હોય, પણ મહને તો એ છોકરી પોતાની આવી નાઝુક હાલતમાંની ઘણી કામ લાગીછ ને હમણાં એ ઓસપીતલમાં ગેમજ તો મહને બીલકુલ એના વગર જાણે સોહવાતુંજ નથી ” માહરા માયજીએ આગલજ ચલાવ્યું “ એક દાહાડે એ છોકરી કંઈ અજબ ફેરફાર બતાવવા લાગી ! એણે પેહલવહેલી તહારી સખી જોઇ

ને હું ત્યાં હબેલીજ હતી ને મેં મહારી નજરો નજર બોયું તો એણે “ ઓ નવલ ” કરીને એક ચીસ પાડી. રૂસી, તુને કંઈ આંખે વાત સહમજ પડેછ કે દીકરા ? ” મહારાં માયજી મહારી ગમ કંઈ નવું જાણવાતું મલવાતું હોય તેમ જાણે મતલમથી જોઈને બોલ્યાં, મહારૂં તો દીલ ધડકયું કે રખે કંઈ સહમજ પડી ગમ્મ હોય !

“ કોણ જાણે માયજી ? મને શાની સહમજ પડે ? મેં તો એ છોકરીને આપરે ત્યાં જોઈછાં કાંઈ જે તેની વાત ? ” મેં જરા ગભરા-રાતથીજ કહ્યું.

“ હંઅ, વાર. ” મહારાં માય બોલ્યા “ હીક છે. પછી એક દાહાડે મેં એક કાગળ કોઈ દીવાનાઓના મકાનના મેનેજર તરફથી એ છોકરી-પર આવેલું જોયું, ને મેં અછડતું જોઈ લીધું કે તેની ઉપર રાવલપીંડીનો છાપ ઉત્તો, એ વાત કંઈ તુને સમજ પડેછ કે દીકરા ? ” મહારાં માયજીએ પાછો તેનો તેજ સવાલ કીધો, ને હવે મેં પુરૂં જોઈ લીધું કે કંઈખી ઘોંટાલો માયજીને સહમજ પડી ગયલોજ છે.

“ નથી સમજ પડતી કંઈ મહને માયજી. ” મેં પાછું ઉગવ્યું.

“ છોકરા ” હવે મહારા માયજી ચાડડાયાં “ અક્કલમંદ બેવકુફ, યાદ રાખ, તહારા બાપે ને મેં, કદીખી એવું કામ અમારી આખી જીંદગીમાં થવા દીધું નથી કે જેથી અમુને પાક ખુદા આગળ શરમાવું પડે, પણ તું આજે તેવું કામ કરવા તૈયાર થએછ એ મહને બહુજ સંતાપેછ-સમજ લે મહારૂં, વચમાં ના બોલવા જલો. જે કે મેં મહારો શક તે છોકરીથી છુપાવ્યોછ પણ મને પકકે પકકું લાગેછ કે રાવલપીંડીની તહારી મુસાફરીમાં તેં આંખે છોકરીને કંગાલ અવતારમાં મુકી દીધીછ-તહારી રુખી જોઈને એ કેમ ગભરાઈ ? યાદ રાખ, ગરીબોની આખરૂં કંઈ પાણીને કીમતની તું ના સહમજતો, એ લોક ગરીબ છે તો પૈસાથી ગરીબ છે, પણ નેકીથી, સતથી, નીતીથી ગરીબ નથી, નથીજ. ”

હું શરમીનદો થઈ ગયો, ને તુરત મહારા માયજી આગળ ગુઠન્યે પડી ગયો “ માયજી, મહને માફ કરો. ”

“ પાક ખુદા માફ કરે ! ” મહારાં માયજીએ દમામથી કહ્યું “ ઉઠ છોકરા, ને હવે મને કહે કે તું એ છોકરીની બાબદમાં શું કરવા માગેછ ? ”

“ તમે કહેા તેમ માયજી. ” મેં ઉઠતાં ઉઠતાં કહ્યું “ તમે કહેા તો એને પમાર બાંધી આપીએ— ”

પણ હું બોલી રહું તેટલાં માયજી એક વાધણીની મીસાલ બરાડ પાડીને હક્યાં “ નાચીઝ છોકરા, તું ઓરતોની પાકદામન શું લીલાઈને કોઈ બનર સામાન સમજેછ ? એ છોકરીને મેં કસી નોયલી છે, એ એવી નીતીમાન છે કે પોતાની પાકદામનીના બદલામાં લગનના માંઠ સીવાય તહારી પાસેથી કોઈબી ચીજ માંગશેજ નહીં, એ છોકરી તે નથી જે દોલતને પસંદ કરશે. જોતો નથી, તુને આંખ નથી કે ઓ નાચીઝ બચ્ચાં, કે તે આબરૂથી પેટનો ખાડો પુરવા ને પોતાના દીવાના આપને પામરૂ-ખાનામાં હીફાજતથી રાખવામાં આવે તેની સંભાળ લેવા પોતાની નાણુક હાલતમાંથી મેહેનત ને નોકરી કરવા બહાર ગામમાં નહીં મલ્યું તો મુંબઈ વેર ધસરાઈને આવીજ, તો તેવી એક પાકદામન છોકરી તહારા બાંધેલા પગારપર જીવશે ? અરે બેવકુફ, તે તહારો પગાર તો શું પણ તહારી તમામ દોલતનેબી પોતાના પગની ઠોકરોથી હારશે. ”

“ સારે શું કહે, માયજી ? ” મેં હાથ જોડીને પુછ્યું.

“ શું કરે ? ” માયજી તેવાજ ગુરસાથી બોલ્યા “ પણણી જા, એની સાથે લગન કર, ને તેની આબરૂપર જે ડાઘ રહી ગીઓછ તેને સાફ કર. મેં બધું જાણ્યુંછ મેં બધી વીગત મેલવીજ, ઓ અક્કલમંદ બેવકુફ, તહારે લીધેજ જાણુ કે એનો આપ મેડ હાઉસમાં પડ્યોછ, ને જ્ઞાબાશ છે આએ છોકરીને જે પોતાના આપને સારી રીતે મેડ હાઉસમાં રાખવામાં આવે તેથી ત્યાંના મેનેજર પર મનીઓડરથી પોતાના પગારમાંનો પોણા ભાગ મોકલી આપેછ, ને પોતાનું પેટબી આબરૂથી પાળેછ. હયફ છે, હયફ છે, સદ-હજાર હયફ, તહમારા જેવા મહોંપર, જે એક કમજોર ઓરતપર સીતમ ગુજારેછ. ”

“ સીતમ મેં નથી કીધો, ” મેં કહ્યું “ હું તો બાવાજીઃ મને વાર-સામાંથી રદ કરે તેથી બીધો. ”

“ બાવાજી વારસામાંથી રદ કરશે તેની સુદ્ધ તુને તે છોકરીની પાકદામનીને ડાઘ લગાડતી વખતે નહીં આવી ? તું તેનો બવ બગાડ્યા પછી તહારા વારસાને યાદ કરેછ ? વારસાને નાખ જહાનમમાં, ને ખરો જો તું પાક ખુદાનો તાબેદાર ને મહારો ફરમાબરદાર હોય તો આએ છોકરીને પણણી જા, ને જાતી મહેનત કરીને તેનો ને તહારો ગુઝારો કર. ”

“ મહને કપ્પુલ છે. ” મેં ફરીથી ગુઠન્યે પડીને કહ્યું “ માયજી, મહને કપ્પુલ છે—હું હવે જાણુતા શીખીયોછ કે મુફલીસોની લંગદસ્ત હાલતની

આએ દુનયામાં કંઈ કીમત નથી; મગર, મુફ્ફીસોની પાકદામન અને પવીત્ર નીતીની કીમત આએ દુનયાની તમામ તવંગરીનેથી વેચીને મેલવે તોખી મલી શકતી નથી.”

“ શાખાશ. ” પડોશના ઝોરડામાંથી મહારા બાવાજી બહાર નીકળી આવતા બોલ્યા “ જા છોકરા, હું તુને માફ કરૂંછ, ને જો તું આએ છોકરી સાથે પશુજો તો તુને વારસામાંથી રદ કરતો નથી—પશુ ઉલટો મહારા પાસાંમાં લેઉંછ.” એમ બોલીને મહારા બાવાજીએ ખુબ ઝોરથી પાસાંમાં દાખી દીધો “ યાદ રાખજે, રૂસી, મેહેરાં જેવું અનમોલ મોતી તુને મથ્યુંછ એ તહારા મોટા નસીબ રહમજીજે.”

હું મહારા માતપીતાને પગે પડ્યો.

કેહેવાનું થોડુંજ બાકી છે:

મુફ્ફીસ મેહેરાં જાજો વખત હવે મુફ્ફીસ રહી નથી, તે મહારી વહાલી ધણીઆણી મહારા આલીશાન બંગલામાં એક રાણીને જેબ આપે તેવી ઝીંદગી ગુઝારેછ, મહારો ખુચો ફરહાદ પોતાના બપાઈ અને બપાવાની વહાલી આંખોમાં દબાઈ દબાઈને મોટો યાયછ. તે હુબહુ મહારીજ શકલ ધરાવેછ, તે જ્યારે “ મમમા—પપપા ” બોલેછ સારે મહારી છાતી ગજ ખીલેછ ને ચુમમીઓના વરસાદથી તેના ગલગોટા જેવા ગાલ હું બીંજવી નાંખુછ.

મહારા સસરા જમશેદજીને અમે પાગલખાનામાંથી છોડવીને અમારે બંગલે લાવ્યાછ, જ્યાં પોતાની બેટીને જીવતી જાગતી ને વધી રાજ કરતી રાણી જેવી હાલતમાં જોઈને તે દોવાના શપ્સની સુદ્ધીજ જાણે પાક ખુદાની બરકતથી પાછી આવા ગઈ, અને હવે તે બીલકુલજ સાજોમાજો પોતાની દીકરીના દીકરાને ખોલાપર લઈને રમાડેછ સારે તેની આંખોમાં હરખના આંસુ બરાબ આવેછ.

સમાપ્ત.

“ મશરેફ ” ની નવી નોવેલ જમશેદી નવરોજ ટાંકણે નીકલશે

એક કાર્ડ લખીને નામ નોંધાવો.

બેરોનેટ !

[૧]

તે નવો બેરોનેટ તુરતનોજ સાહુકારી જ્વેલમાંથી છુટી આવ્યો હતો ! !
સર રાજી લીંડસે જ્યારે પોતાના પીતાની પછી બેરોનેટસી પામ્યો ત્યારે તેની ઉંમર પંચાવન વરસની હતી, અને તે પોતાની કરજદારીને લીધે સાહુકારી જ્વેલમાં પડેલો તુરતનોજ રીહાઈ પામ્યો હતો !

મરહુમ બેરોનેટ આજેજ મરણ પામ્યો હતો, અને તે ચોર્યાસી વરષની વરૂદ વયે આ દુનયા છોડી ગયો. તેની પાછત્ર બે છોકરા તે મુકી ગયો, જેમના નામો રાજી અને વીલીયમ હતા. વીલીયમ નહાનો હતો, અને રાજી મોટો હોવાથી બાપના મરણ પછી બાપની ધચ્છા મુજબ બેરોનેટ થયો હતો.

મરહુમ બેરોનેટના ગુજરવા પછી આગની એક યુમ પડે તેવી રીતે વાત ફચલાઈ ગઈ કે મરહુમે પોતાના વડા બેટા રાજીનેજ બધી દલિલતનો વારસ ઠેડવ્યો હતો, અને તે યુમ પછી રાજીના માંગનારાંઓએ તેને વધુવાર જ્વેલની કંગાલ કોટડામાં રહેવા દીધો નહીં. તેને રીહા કીધો, અને રાજી જ્વેલથી રીહા થયેલો એકદમ પોતાના પીતાની લાશને નમન કરવા દીવાની અદાથી દોડ્યો, અને ભાડુતી એક ગાડીની મદદથી તે પોતાના નવા મલેલા મહેલની આગળ ઉતર્યો.

તે આલીશાન મહેલ કેનતરબરીથી થોડે દુર આવેલા “ કેનત ” ના પરગણામાં પોતાના દરૌદમામ સાથે એક સુંદર બાગીચાની વચ્ચે આવેલો હતો, અને તેના દરવાજા આગળ જ્યારે રાજી ઉતર્યો ત્યારે તેને આવકાર આપવા માટે ત્યાં ઘણાં મીત્રો હતાં, ઘણાં ખચરખવાહો હતાં, અને ઘણા “ મસકા-માસ્તરો ” બી હતા !

રાજી જ્યારે જ્યારે સાહુકારી જ્વેલમાં ગયો ત્યારે તે મસકાના લેપડા લગાડનારાંઓની સુરત-સુરત હુબી ગઈ હતી, મગર જ્યારે તે હમણાં બેરોનેટ થઈને આવ્યો ત્યારે તે માખણુયા-મીત્રો બધા તેને મુઆરકવાદી આપવા ત્યાં મેજફે મલીને જમાવ થયા હતા !

“ઑહોહો ! મેજરૂં તો ઠીક મળ્યું છે !” બેરોનેટ તે મોટા દરવાજાની આગળ પહોંચતાજ એણે કીધાં “મગર, પાક ખુદાને ખાતીર તહમે લોક મહને મહારો હાથ લંબાવવાની ફરજ ના પાડો, હું કોઈને હમણાં મઘી શકનારજ નથી—સીવાય કે મહારા ગુઝર પામેલા પીતાને.”

અને તે તેમ બોલતો કે ધસારાખંધ દરવાજો વઘાવી મકાનમાં દાખલ થયો, અને તેની ઝડપી અદા જોઈને થસ થઇ ગયલાં તે મીત્રો તેની પાછળ જોતાં તયાંજ બે ચાર મીનીટ ચાંધ પડેલાં ઉભાં રહી ગયાં !

તે ધસારાખંધ ચાલીને જઈને લાઇબ્રેરી-રૂમમાં ઉભો, કે જે ઝોરડામાં તેણે સોલ લાંબા વરસોની વાત ઉપર પોતાના પીતાને છેલ્લો જોયો હતો. અને તે પીતા સાથે એજ ઝોરડામાં તે વળતે સખત એક ટપાટપી બેઉ બાપ-દીકરાને થઇ હતી.

સોલ વરસની વાતપર તે લાઇબ્રેરીમાં ઉભા રહીને તેણે એક મુફ્લીસ બેકસ લાચાર ખુબ સુરત છોકરી સાથે પરણવાની રજા પોતાના બાપ પાસેથી માંગી હતી, અને તે બાપે સખત એક પંચાતી પછી તેને સાફ નાની નાજ કહી, અને બાપે નહીં આપેલી તે રજાને તેના નહાના બાઇ વીલીયમેથી ટેકા આપ્યો ! વરૂધ બેરોનેટ અને તેના નહાના બેટા વીલીયમે રાફના શબ્દોને તુચ્છકારી કાઢતાં કહ્યું. “એક ઉમરાવ, અને તે એક મુફ્લીસ છોકરી સાથે પરણે ?—કદી નહીં, કદી નહીં.”

રાફતું દીક્ર બાપ અને બાઇના શબ્દોથી ઝખમી બની ગયું, અને તે પોતાના બાપની ધમકી મેળવીને બહાર પડેલો ઝહર બાઇ આપઘાત કરવાપર આમદા થયો—મગર, તેણે તેમ કીધું નહીં, પોતાના બાપ અને બાઇનું કહ્યું માન્યું નહીં, બાપની ધમકીને ગણુકારી નહીં, અને તે પેલી મુફ્લીસ છોકરી “એલીઝા” સાથે પરણ્યો !

અફસોસ ! તેણે તેમ કરીને તે સોળ વરસપર પોતાના બાપની ખફગી ખેંચી લીધી—અને એલીઝાને પરણ્યા પછી તે પોતાના બાપીકા પયારથી ઓવારનીવાર થઇ ગયો !

એલીઝા સાથે લગન કીધા પછી તે પોતે તો બાપની સામે જવાની હીમત કરી શક્યો નહીં, પણ તેણે એક કાગળ લખ્યું. જે કાગળનો જવાબ તેના બાપ તરફથી તેના બાઇ વીલીયમે લખેલો તેને ટપાલનાં મળ્યો, અને તેમાં રાફ જે વાંચ્યું તે તેના દીક્રામાંના લાડુનેથી સર્દ કરી નાંખે તેવું હતું !—બાઇ વીલીયમે તેનાપર લખ્યું હતું કે, “પીતાજીએ આજથી

તહારો પાકીટ ખરચખી બંધ કીધો છે, અને તુને તારસામાંથીથી રદ કીધો છે. તું અમારી આગળ કદી આવતોથી ના, અમે તો તહારો સીધા ચહેરો જોવાથી નાખુશ છીએ, અને અમારાં શ્રાપ એ ખુરાં લગનપર હોજો.”

તે પછી રાલ્ફે પોતાના બાપપર ધણા ધણા કાલાવાલાના કામળો લખયા પણ પીદર પીગળયો નહીં—તે પછી રાલ્ફની તે ધણીઆણી એલી-ઝા મરણ પામી અને તેણે જનમ આપેલું બચ્ચુંથી મરણ પામ્યું તયારે મરનારોને દફનાવવા વીગેરેના ખરચ માટે તેણે પોતાના બાપની મદદ માંગી તો તે મકિતપર ખરચવા સાફથી તે પીદરે એક અરધીથી રાલ્ફપર મોકલી નહી અને વીલીયમ્સેથી આગમાં તેજ નાંખીને આપને કાંધથી મોકલવા સાફ ના કહ્યું, અને વલી દમ ભરાવીને રાલ્ફપર લખ્યુંથી કે કદીથી હવે પછીથી તેણે તેમની મદદ માંગવી નહી. તે પછી વલી રાલ્ફે પોતાની કરજદારીઓ શીટાડવા બાપની મદદ માંગી તો તે માટેથી તે પીદરે એક પાંચ વટીક નહી મોકલી, અને રાલ્ફને તેની મોટી રકમના માંગનારાઓએ સાહુકારી જેલમાં નાંખ્યો !

તે બાદ વારંવાર પધસાની તાંગીને સખએ તે દીવાની જેલમાં ગયો, પણ તેના આપે તેને છોડવવાં પોતાના બાદશાહી ગંજમાંથી એક કોડીની મદદ નહીં કીધી અને રાલ્ફ બીચારાએ વરસો તક મુશ્કેલીસ—મોહતાજ અને કરઝોમાં ગીરફતાર થઇને ઘણું ખમ્યું !—સોલ લાંબા વરસો તે વાતને ગુઝરી ગયા, અને તેની યાદ કરીને રાલ્ફ હમણાં તે લાયબ્રેરી રૂમની એક આરામ કુરસી ઉપર જરા લેટયો.

“ આજે હું બેરોનેટ છું ” રાલ્ફ કુરસીમાં લેટેલો બડબડ્યો “ પણ ગઇ કાલે તો હું એક મુશ્કેલીસ મીસકીન હતો. અફસોસ, પયારી એલીઝા ! જો આજે તું જીવતી હતે તો કેવું સુખ ભોગવતે ? તે બીચારીએ એક બેરોનેટની વડુ થવા છતાં બી મારી સાથે સુકકા એક પાછોના ટુકડાપર દીવસ ગુઝારીને રંજ ખમ્યું ! જો તું આજે હાથપાત હતે તો રંજને બદલે કેટલો મોટો એક ગંજ મેલવતે ? મગર, સદહજાર અફસોસ ! ”

એકાએક સર રાલ્ફ પોતાની કુરસીમાંથી ઉઠીને ઉભો થયો, અને તેણે તે લાયબ્રેરી—રૂમની એક ટેબલ ઉમર મુકેલી ધંટી ઉંચકીને વગાડી, જેના જવાબમાં લગભગ તેવું વરસની ઉમરનો એક ખુદો નઉકર દોડી આવ્યો !

“ મહારા મરહુમ પીતાજીએ જ્યાં પોતાનો છેલ્લો દમ ખેંચ્યો તે ઝોરડામાં મહને લખ જા.” અને તે નઉકરે તે સાંભળીને પોતાની આંખોમાં આવી ગયલાં આંસુના ટીપાંઓ નુછી કાઢતાં નમીને રસ્તો બતાવ્યો.

તે ઝારડો ખતાવીને નઉકર ગયો, કે સર રાક્ષ તેમાં દાખલ થયો. જેવો તે અંદર ગયો કે કાલા પોશાક પહેડેલો એક શખસ તેની તરફ લંખાવેલા હાથે દોડી આવતા બોલ્યો “ભાઇ, તું જે પદવી અને દઉલત પામ્યો તે માટે હું તુને મુખારકળાદી આપું છું.”

મગર, રાક્ષે પોતાના ભાઇ વીલીયમનો લંખાવેલો હાથ શેકહેનડમાં લીધો નહીં. પણ તેની તરફ ધીકડારની એક નજર નાંખીને તે આગળ વધ્યો અને આગળ વધીને જઇને પીદરના શખ પાસે ગુડનયે પડ્યો.

તે પછી તેણે ઉઠીને ત્યાં ઉભેલા એક બીજા શખસને કહ્યું “જનાઝો ક્યારે કાઢવાનો છે?”

“મી. વીલીયમનો હુકમ છે કે પરમ દીવસે” તે શખસ જે એક વકીલ હતો અને જે ઘરના કામકાજમાં ભાગ લેતો હતો તેણે રાક્ષના સવાલને! જવાબ આપ્યો.

“આઝે ધરમાં હવે મહારા હુકમ સીવાય બીજા કોઇનોબી હુકમ ચાલનાર નથી” સર રાક્ષે ઘણા મોટા દમામથી કહ્યું. “પાયદસ્તની ક્રીયા કાલે થવીજ નેઇશે, અને મરહુમનો જનાઝો કાલેજ ઉદાવવોજ નેઇશે.”

“મગર.....”

“મગર ખગર કંઇ નહીં. મેં એકવાર કહ્યું કે હવે આઝે ધરમાં મહારા હુકમ એક કાયદા સમાન ગણાવો નેઇઝે એટલે પછી વધારે ટક ટક નહીં નેઇઝે.” સર રાક્ષે છેડાઇ પડતાં કહ્યું, અને તે સાંભળીને તેનો ભાઈ મનમાં બીહીધો, અને ધરજ્યો.

સર રાક્ષના હુકમ મુજબ બીજી સહવારે મરનાર બેરોનેટની શખને દફનાવવા મોટી ઇઝઝતથી લઇ જવામાં આવી, અને તે બે ભાઇ બે કે પોતાના પીતાની ગાડીની પછવાડે સાથે ચાલતા હતા તોબી તેઓએ એક બીજા સાથે એક હરફ બી વાત કીધી નહી, વીલીયમે વાત કરવાની કોશીશ કીધી, પણ સર રાક્ષ ચુપ રહ્યો.

તે પછી તે સહાંજના મરહુમનું વીલ વાંચવામાં આવ્યું, જેમાં લખ્યું હતું કે “મહારા વડા બેટા રાક્ષે સોલ સોલ વરસો સુધી ઘણું દુઃખ ખમ્યું છે અને તેથી તે બધી રંજનો બદલો આપવા હું મહારી તમામ દૌલત અને અસકયામાત મહારા વડા દીકરા રાક્ષનેજ આપી જાઉં છું, અને વીલીયમને એક ઘડો આપવા વારતે હું તેને તેના વડા ભાઇની મદદનો ઉમીદવાર અને આરજુમંદ બનાવી જાઉં છું. વીલીયમે પોતાના વડા ભાઇના

બલા માટે મહને કદીખી એક શબ્દ કહ્યો નહીં, પણ ઉલટું આગમાં તેલ નાંખા મહને વારંવાર ઉશકેર્યો, અને હવે જ્યારે હું મહારા કરતુક માટે પસ્તાઉં છું ત્યારે વીલીયમનેખી તેના કરતુકને લીધે ઝાશીયાલો રાખવા હું એવો હુકમ કરું છું કે વીલીયમે પોતાના વડા ભાઇને આધારે રહેવું, મહારી દોલતમાંથી વીલીયમને એક અરધીખી મલે નહી, પણ જો રાદ્દની ખુશી હોય તો તે પોતાના ન્હાના ભાઇને ગમે તેટલું આપે અને તેની ખુશી હોય તોજ આ મકાનમાંખી તેને રાખે. ”

વીલીયમ તો વીલની તે કલમ સાંભલીને મૈત જોયો ફીકો બની ગયો ! આનુબાનુ ઉભેલાંઓ બધાં અજબખીને મારે ડંગ થઇ ગયાં, અને સર રાદ્દે વીચારમાં પોતાની ચશમો ઝમીન ઉપર ફેંકી.

વીલના વંચાઇ રહેના પછી બધાં જાણાં ચાલી ગયાં, અને તે બેડ ભાઇઓ ઝોરડામાં અકેલા થયા.—વીલીયમ પોતાના વડા ભાઇના પગો આગળ ગુદનચે પડીને બોલ્યો :

“ પ્યારા ભાઇ, મેં જે તકસીર નહી કીધી તે મહારે ગળે ઝોલવીને આપણા વીચીત્ર સ્વભાવના પીતાજીએ જે લખ્યું તે માટે હવે મહારું શું ? ”

“ ઉઠ ” રાદ્દે તેને ઉઠાડીને ધશારતથી પાસે બેસાડતાં કહ્યું “ ત્હારી પાસે હમણાં શું છે ? ઇંછ દલિલ આગલની એકટી ટીથેલી છે કે નહી ? ”

“ સીફ્ત થોડા સો, બાકી કાંઇજ નહી ” વીલીયમ દયામણું માંહ કરીને બોલ્યો “ મેં જે આવો વીચીત્ર ફાટો જાણ્યો હતો તો ઝુર્ર મહારી પાકીટ—ખર્ચને બચાવી હતો. પણ મહારી બધરીના ઉડાઉપણાં આગળ હું કાંઇખી બચાવી શક્યો નથી, અને હવે મહારી પાસે નજીવીમાં નજીવી એક રકમ સીવાય બીજુ કાંઇજ નથી. ”

“ તુંને બચ્યાં કેટલાં છે ? ” સર રાદ્દે દમામમાં પુછ્યું.

“ બચ્યાં તો ત્હમે જોયો તેજ એક છોકરો. મહારો એકજ તે અ-ઝીઝ છે, જે હવે આપણા કુટુંબનો તે એક પુરો ચીરાગ છે. ”

“ હા, તે ત્હારો વારીસ છે—અને તું મહારો વારીસ છે ” રાદ્દે કહ્યું “ અને બેરોનેટસી મેળવનાર એક વારીસદારને તો ઘણા લાડથી ઉધારવો જોઇએ, કેમ ખર્ચ કેની ભાઇ વીલીયમ ? ”

“ બેશક ” વીલીયમે તુરતજ ટેકો આપી દીધો.

હવે તે બાર મુકાયત્રા “ બેશક ” ને સાંભલીને સર રાદ્દે એક મુર-નયલું હસવું હસ્યો, અને પછી બોલ્યો :

“ આહહા ! વીલીયમ, ત્હારી પાસે હમણું કંઈખી નાહું નથી કે તું ત્હારા મોટા નામને નીભાવેલું રાખે-તુંને એક બેટા અને એક મ્હોરદાર પાલવાના છે-અને તુંને એમ લાગે છે કે આપણા બાપની મોટાઈ મીસાલ ત્હારા કુટુંબે સારી હાલતમાં રહેવું જોઈએ, કેમ ? ”

“ ઝુરર ” વીલીયમે વલી પાછું જલદીથા કહી દીધું.

“ ઝુરર ! બલકે બોલ કે, ઝુરરપરખી ઝુરર ! અએ મતલબપરસ્ત બાઈ, તુંજ તે મ્હારો બાઈ કે જેણે મહને ગરીબાઈમાં સળડવા દીધો, મહને ભુકમરાથી ઠોકરાવા દીધો, અને મહને જેલમાંખી જવા દીધો. તું બાઈ નથી તું શયતાનથી ખી ઝીઆદા ખુરો અને બદતમીઝકસાઈ છે.” રાદ્દે હવે છેડાઈ પડીને ગુસ્સાથી કહયું “ યાદ કર વીલીયમ, કે હુંખી બેરોનેટ-સીનો વારીસ હતો, હુંખી મ્હારા પીતાના નામ મુજબ બપકામાં રહેવા માંગતો હતો, અને મહનેખી એક મ્હોરદાર અને એક બચ્ચાંને પાલવાનાં હતાં. મગર અફસોસ, મહને એક કુટી બદામ તેં આપી કે અપાવી નહીં-મહને જેલમાં જતો તેં અચાવયો નહીં-તેં મ્હારી ખાટલે પડેલી ધણી-આણીને વાસ્તે કોઈ ડોક્ટરની દવાખી એકવાર ખરીદી નહીં-તે ખીચારી મ્હારી મ્હોરદારના ભુકમરા તરફ તેં દયા બતાવી નહીં-મ્હારું બચ્ચું જે દુધ વગર તવલતું હતું તેના મોંઢામાં એક પછસાતું દુધ તેં નાંખયું કે ન-ખાવવા દીધું નહીં-મહને અરધી અરધીનો તેં મોહતાજ રાખયો-મહને સુકકા પાઉંપર તેં જીવવા દીધો-મહને જેલમાં અવતયા મારવા દીધો-અને મ્હારીપર તેં કોઈ તરેહની દયા નહીં કાંધી !! તું બાઈ નહીં પણ એક ઝહરીલો મુદદધ પુરવાર થયો, અને મ્હારી ગરીબ મુશ્લીસ અઉરત અને વહાલા બચ્ચાંના કફનના થોડા પછસાખી મેં તહમો બાપ-દીકરા પાસે માંગ્યા, તો કફનની બીકમાં તેં બાઈ જેવા બાઈએ એક બોટું દોઢયું નહીં આપ્યું !! હવે, હવે તો—”

“ હવે શું ? ” વીલીયમે ધરજતા ધરજતા સર રાદ્દના હાથ પકડી લખને પુછયું “ હવે શું ? ”

“ હવે તો હું તે ધનતેકામ લેનાર છું, જે વેર લેવાને વાસ્તે મેં મ્હારી ધણીઆણી અને બચ્ચાંની કબર પાસે કસમ લાંધેલા છે. ”

“ વેર ? કોણ પર ? મ્હારીપર ? ” રાદ્દના હાથો છોડી દધને વીલીયમે ફાટે ફાટે ડોળે પુછયું.

“ હા, ત્હારી પર, ત્હારીપર ! વીલીયમ, હું તુંને મ્હારો બાઈ સહમ-

જતોજ નથી, તેં અને મેં એકજ માદરનું શીર પીધું હોય તેમ હું હવે કપ્પલ રાખતોજ નથી, અને હવે હું તહારી ઉપર અને તહારીજ ઉપર એક જીતુનીમાં જીતુની ઇન્તેકામ લેવા માંગું-મદને સોલ સોલ વરસો સુધી જે ભયંકર દુખો ખમવા પડ્યાં તેનો બદલો હું તહારી પર લેવા માંગું-જા, મહારી સામેથી દુર થઈ જા-તુંને હું એક કોડીખી દેનાર નથી-તહારા છોકરાને હું સાંપનું બચ્ચું સદમજનાર છું-અને તદ્દમે અગર જે ભુકે ટવળી ટવળીને મરશો તોખી કદી હું એક પછસો તદ્દમને આપનાર નથી.”

“ભાઈ, ભાઈ, મદને માફ કર. મહારી ઉપર દયા કર.” વીલીયમે હાથ જોડીને કહ્યું.

“તહારી પર દયા ? એક ઝલ્લીલા સાંપ ઉપર દયા ? તેં મહારી પર શું દયા કીધી કે હું તહારી પર દયા કરું ? હવે હું તહારી ઉપર દાવ લેવા માંગું, હું હવે તુંને તે મુફલીસીની મઝાહ ચખાડવા માંગું કે જે મુફલીસી મહારી પર ગુઝરી હતી-એક અકિરત ભુકથી આજીજ થયલી સુકકા એક પાઉંના દુકકા ઉપર કેમ ગુઝારો કરે તેની મફિ હું તહારી અકિરતને ચખાડવા માંગું, ખુરાક વગર એક બચ્ચું કેમ અને કેવી રીતે તવળે તે હું તુંને દુન્યામાં દેખાડવા માંગું-જા, અહીંથી નાખુદ થા, આએ ધરમાંથી તહારી ઔગત અને છોકરાને લખને દુર થા, મહારા મકાનમાંથી તહારા પોતાના કપડાં સીવાય જે એકખો ચીકતે હાથ લગાડીજ તે ખતા પામશે-જા, મહારી સામેથી તહારું કાળું કર.”

વીલીયમ તે સાંભળીને ધસાધસ રડી પડ્યો, અને પોતાના બાધના પગોપર પડ્યો. મગર, તે છોડાયલા બાધએ વીલીયમને એક લાત મારીને હડસેલી મુક્યો, અને ધગધગતા આતશની મીસાલ ગરમ આગ થઈ ગયલા દીમાગ સાથે ઉઠીને તે પોતાના ઝોરડામાં ચાલી ગયો.

[૨]

વીલીયમ પોતાની મહોરદાર અને બાર વરસના પોતાના બેટા હેનરી સાથે તે બાપીકું મકાન બારી દીલે છોડી ગયો, અને તે દુરના એક પરગણામાં જઈ ત્યાં બાડેની એક કોટડી લખને ઘણીજ મુફલીસીમાં રહ્યો. તેને આજ સુધી મુફલીસીના સદ્માઓનો સ્વાદ ચાખ્યો નહીં હતો, અને હવે જ્યારે એકદમ તે ગરીબાઈમાં જઈને પડ્યો ત્યારે તેના જીવપર ગોચા છરી ફરવા લાગી !

પેલી તરફના નવા બેરોનેટ સર રાલ્ફે બધાં સગાં વહાલાઓને રૂબ-સદ આપી, અને તે પછી તેણે જે પહેલું કામ કીધું તે પોતાની મરહુમ એલીઝા અને તેના બાળકની કબર સુંદર સંગેમરમરની ચણાવી અને ત્યાં તે બે કબરોની આસપાસ એક બાગીચો બનાવ્યો—મરહુમ અઝીઝો તરફની પોતાની ફર્જ બજાવવા પછી, હવે તેણે પોતાના બાપ ઉપર વધુ વેર કેમ લેવાય તેના વીચાર કીધો.

અને ધરે ગયા પછી તેણે ખયાલ દોડાવ્યો કે અગર જો તે પોતે પરણે અને તેને પોતાને ત્યાં એક વારીસ બેટા જનમે તોજ તેના બાપ વીલીયમના છોકરા હેનરીનો હકક બેરોનેટસી ઉપરથી ઉઠી જાય. નહીં તો તે પોતે જો એક બેટા વારીસ વગર મરી જાય, તો તેના બાપનો તે બેટાજ તેના મરણ પછી બેરોનેટ થાય !

અને, તૈથી, હવે તેણે પંચાવન વરસની ઉમરે ફરીથી પરણવાનો વીચાર કીધો.

ચાર મહીના પછી બેરોનેટ પરણ્યો, અને તેણે પોતાના આલીશાન મહેલની પડોશમાં આવેલા તેની પોતાની માલેકીની ખેતી ઉપરના એક ગરીબ ખેડુતની છોકરી સાથે શાદી કીધી.

બીજા ચાર મહીના પછી તે બેરોનેટની નવી ઘણીઆણીએ વધા-મણી આપી કે તે માદર થવાની હાલતમાં હતી. બેરોનેટનો હરખ તો માયો સમાયો નહીં, અને હવે તેણે એકજ અંદેશો રાખ્યો. તેણે મનમાં ચાહ્યું કે તેની અઉરતને પેટે છોકરો પચદા થાય, અને છોકરી નહીં અવતરે. તેને પોતાને ત્યાં બેરોનેટસી મેલવવા બેટાજ જનમે તે વીચારમાં ને વીચારમાં સર રાલ્ફ કેટલીક વખત તો મીનીટોની મીનીટ ચુપચાપ એક સરખો બેસી રહેતો, અને જો બેટા નહીં આવે તો શું કરવું તેના અંદેશોથી તે કરતો ! તે માનતો હતો કે પાક ખુદાએ તેને એક ચાનસ આપ્યો હતો અને તેની ઔરત હમેલદાર થઈ હતી, મગર હવે તેના જેવા ખુદાને બીજી વખતે કોઈ બચ્ચું થશે તેનો તેને શક હતો !!

મહીનાઓ પછી મહીના ગળડી ગયા, અને હવે બેરોનેટની ઘણી-આણી હમેલથી છુટે તે વખત આવી લાગ્યો.—સર રાલ્ફ પોતે જઈને એક તખીબને દીવસો આગમચથી લઈ આવ્યો, અને સાથે સાથે એક દાયાનેબી લઈ આવ્યો.

આખરે તે દીવસ આવ્યો જ્યારે તખીબે કહ્યું કે લેડી લીંડસે તે દીવસે બચ્ચાંને જનમ આપનાર હતી. તે સાંભળીને બેરોનેટે પોતાના નઉ-

કરોને હુકમ આપયો કે તે ઝોરડાની તરફ કોઈએથી આવવું નહિ, અને ત્યાં કશી ગડબડ કરવી નહી.

લેડી લીંડસેના ઝોરડામાં તખીબ અને પેલી દાયા બન્ને હતાં, અને સર રાલ્ફ લીંડસે પાસેના ઝોરડામાં મોટી ચીંતા, મોટી આતુરતા, અને ઘણી ફીકરમાં બેસી રહ્યો.

અરધાએક કલાક થયો નહીં કે રાલ્ફના ઝોરડાનો દરવાજો ખોલીને ડોક્ટર અંદર આવ્યો, અને લેડીને શું આવયું હતું તે પુછવા માટે સર ઘણી મોટી આતુરતાએ ઉઠીને ઉભો થયો, અને તેણે ઝડપથી પુછ્યું “ શું આવયું ? ”

“એક છોકરી.” ડોક્ટરે દીલગીર ચહેરાએ જવાબ આપ્યો ?

“છોકરી ? અફસોસ, મહારી મુરાદ બર નહીં આવી.” સર રાલ્ફ ઘણી મોટી નાસીપાસીથી પોતાના પગપર મુકકી મારીને કહ્યું.

“અને ત્યારે તહમે મહને જે ખાનગી વાત કહી તેને માટે શું તહમે તક્યાર નથી ?” ડોક્ટરે અન્યયખીના બેલ સાથે સવાલ કીધો.

“તક્યાર, ખીલકુલજ તક્યાર. મહારે ત્યાં છોકરી આવી છતાં ખી હું મહારા ભાધને તો છોડીશ નહી, તેને તવલાવવાને ખાતીર, ડોક્ટર, હું આપણા વચ્ચેનો ખાનગી તાગડો અમલમાં મુકવા માંગુછ.”

“અને હું તહમને મહારી મદદ આપવા તક્યાર છું.” ડોક્ટરે કહ્યું.

ડોક્ટર તે પછી નઉકરોવાલા ઝોરડામાં ગયો, જ્યાં નઉકરો તમામ જમાવ થઇ ઉભેલા હતા અને પોતાની શેઠાણીની ખુશ વધામણી સાંભલવા તેઓ આતુર હતા. ડોક્ટરને હસ્તો હસ્તો આવતો જોધને તેઓ ઘણાં ખુશી થઇ ગયાં કે સારી ખબર હતી.

“મહારાં મીત્રો, તહમારી શેઠાણીએ પોતાના વહાલા ઘણી સર રાલ્ફની પછી વારીસ થવા માટે એક બેટાનો જનમ આપ્યો છે” અને નઉકરો પોતાના શેઠને ત્યાં વારીસ-મેટા આવવાથી હદથી ઝીઆદા ખુશી થઇ ગયા.

તે ખુશીની ખબર હજુજુ તો ડોક્ટરના મોંહમાંથી બહાર પડી રહી કે સર રાલ્ફ એકદમ ત્યાં ગભરાતનો મારેલો દોડી આવીને બોલ્યો, “ડોક્ટર, જલદી ચાલો, દાયા કહેછ કે લેડી મરણ પામેછ.”

“મરણ પામેછ ?” ડોક્ટરે ગભરાધને એક ખુબ પાડી “એકાએક લે.

ડીની તખીઅતમાં બીગાડો થઇ ગયો !” અને તેટલું બોલીને ડચકાં ખાતાં સર રાલ્ફની સાથે લેડી લીંડસેના ઝોરડા તરફ તે દોડી ગયો—નઉકરો તો હુકમ મુજબ પોતાનાજ ઝોરડામાં રહ્યાં, અને તેઓ એકવારના એકદમ ખુશી થઇ ગયલાં હવે દીલગીર થઇને ઉમાં હતાં !

અફસોસ ! ખરેખર લેડી લીંડસે મરણ પામતી હતી !—છોકરીને જનમ આપ્યા પછીજ તેની તખીયતમાં ફેરફાર થઇ ગયો, અને હવે ધીરે ધીરે તેનું હાર્ટ નબળું પડી જતું હતું !

ડોક્ટરે ઘણી મહેનત કીધી, દાયાએ ઘણી દોડધામ કીધી, પણ મઉતે પોતાનું કામ કરી લીધું : અને બીજા પા કલાકમાં તો લેડી લીંડસે બેબન થઇ ગઇ !!

ત્રીજે દીવસે મરહુમ લેડીની લાશને મોટી ધ્રુજાતથી દફનાવવામાં આવી, અને ડોક્ટર સર રાલ્ફને એક છોકરો જનમયો છે તેની ખોટી સરટીફિકેટ આપીને સોનાના સીકાઓથી પોતાની જગ્યા બરપુર કરીને ગયો, સર રાલ્ફ પેલી દાયાને બચ્ચાંની સંભાલ માટે રાખી લીધી, અને તે દાયા સર રાલ્ફની બેટીને ઉપરના દુધે ઉધારવા લાગી.

દાયાને મોટી લાલચ સર રાલ્ફે આપી, અને તેને સખત હુકમ આપ્યો કે કદીખી તેણે ઝોરડાની બહાર જવું નહિ, અને વળી નઉકરોને હુકમ આપવામાં આવ્યો કે દાયાના ઝોરડામાં કોઇએખી પગ મુકવો નહીં.

વળી, સર રાલ્ફે પોતાના સોલીસીટર મારફ્ટે વીલીયમને ખબર કીધી કે સરને ત્યાં એક વારીસ બેટો આવતર્યો હતો.

છ અઠવાડીઆં વીતી ગયાં, અને તે પછીને એક દીવસે સર રાલ્ફ અને પેલી દાયા પેલી બાળ-છોકરીને ઝાઢાડી પોઢાડીને પાસેના એક દેવળમાં લઇ ગયા, અને ત્યાં તેનું નામ જુલીયસ પાડ્યું.

સર રાલ્ફ પોતાની છોકરીને એક છોકરી તરીકે નહીં પણ એક છોકરા તરીકે દુન્યા સતમુખ રજુ કરવા માંગતો હતો, અને તેમ કરીને તે પોતાના બાઇ વીલીયમના બેટા હેનરીનેા હક બેરોનેટસી ઉપરથી રદદો ખાતલ કરવા ઇચ્છતો હતો.

તે પછીજ કુદરતને લંકાવવા માંગતો હતો, અને ગોયા દુનીયાની ચરમોમાં ધુળ ઉડારવાની કોશીશ કરતો હતો !!

૩.

ત્રણ વરસ તે વાતને થઇ ગયાં, અને બેરોનેટની તે શીરખોરી લડકી હવે ખાતી પીતી થઈ પેલીજ દાઈ તેને પાલતી પોસતી હતી, અને જો કે તે દાઇને ખુરાકી તમામ પ્રકારની ઉત્તમ મલતી હતી છતાંખી તે એકના એક પુરા ઓરડામાં ગોંધાઈ રહેવાથી તે જાણે ગંધાઇને ગભરાઇ ગઈ હતી !

સર રાફ્સ લીંડસે તો મનમાં ઘણો ખુશ હતો કે તેનો ભેદ જણાયલો નહિ હતો, અને એજ દીને જો કામ ચાલ્યું તો વરસોનાં વરસો સુધી તે તે ભેદ ઘણીજ આસાનીથી ચલાવી શકનાર હતો, એમ તેણે મનમાં સંધ્યારોખી લીધો; લેકીન, તેટલાં એક અઝગ્ય અંગેગ બની ગયો !

એક દાવસે સર રાફ્સને કામ ઘણાજ એક અગત્યના કામસર કે-નતરબરી જવું પડ્યું, અને કેટલાક કલાક તેને ત્યાંજ રોકાવું પડ્યું.

તેની ગયરહાજરીના વખતમાં એકાએક પેટી દાઇની તખીયત ખીગડી આવી, અને તેને ઠંડી ચઢીને તાવ થઇ આવી ! તાવથી તે ગભરાઇ ગઇ, અને તેણે તે બંધ ઓરડાની બારીઓ ખોલી નાંખીને મોટે મોટે ખુમ પાડી દીધી !

દાઇની ખુમ એક નઉકર જે ત્યાંની બારી નીચે ઉભેલો હતો તેણે સાંભળી, અને તેણે ધારયું કે જો કાંઈ અસાધારણ બન્યું હોય તો તે ખાનગી ઓરડામાં જઇને મદદ આપવાથી તે પોતાના માલેકની ખફગી ખેંચી શકશે નહીં,—અને, તેથી, તે દાઇના ઓરડામાં ધસી ગયો !

તે વખતે સરની છોકરી તો ખીજાનામાં ઓઢી પોઢીને સુતેલી હતી, અને નઉકરને જોઇને દાઇએ તખીય ખોલાવવા કહ્યું.

પેલો નઉકર જે તોમસ નામનો હતો, તે તુરતજ ડોક્ટરને ખોલાવવા દોડ્યો, અને થોડો વખત પછી તે એક ડોક્ટરને લઇને દાઇના ઓરડામાં દાખલ થયો, દાઇને તપાસીને તે તખીય દવા લખતો હતો તેટલાં સર રાફ્સ આવી લાગ્યો !

સર રાફ્સે તે ગભરાત અકરાતમાં પહેલાં પોતાની છોકરીને જોઇ, અને તેને સંધ્યારો મથ્યો કે દાઇએ તે બચ્ચાને આઢાડેલું હોવાથી તેનો ભેદ ખુલ્લો થયો નહિ હતો.

સર રાફ્સને જોઇને હવે તે દાઈ ઉખડી “મહને અહીંથી લઇ જાઓ, હું આએ ઓરડામાં ગુંગલાઇ જમશ,—મહને હવે આએ ઓરડામાં ગોંધાઇને

ગંધાયા કરવાનું મુદ્દલજ પસંદ નથી. ડોક્ટર, ડોક્ટર, હું એવા એક ગુ-
નહાની ગુનહાગાર છું કે હું નહીં સહમજતી કે પાક ખુદા પાસે હું કેવું મોહું
લઈને જઈશ ! હું બધું કયુલ કરી દેવા માંગુ છું !”

તે અહીં નમોસ થઈ ગઈ, અને પાણી પાણી થઈ જતાં દમ લેતી
થોભી. તેટલાં સર રાફે પોતાના નઉકર તોમસના કાનમાં કહ્યું “તોમસ,
તું ડોક્ટરની મદદ લઈ આવ્યો તે સાંજે થયું. આએ બીચારીને તો પવન
થઈ આવ્યો, અને તાવ તથા પવનની જુલમમાં એ કંઈનું કંઈ બબડેલ.
તું હવે જા, હું ડોક્ટરને ચાંપતી સારવાર કરવાનું કહીશ.”

તોમસ ગયો, અને સર રાફે હવે પેલા ડોક્ટરને બાજુએ બોલાવીને
તેના હાથમાં બે નોટ સેરવી દેતાં કહ્યું “એ તો બધું તાવની જુલમમાં
બકેલ. મહારી પાસે એને વાસ્તે તાવની દવા છે, અને હવે તહમે ગુપ-
ચુપ સીધારો.”

ડોક્ટરખી ગયો-અને તે પછી મયદાન ખાલી થવાથી સર રાફે
મોટા ગુરસાથી તે દાખના બીજાના આગળ ધસી જઈ તેના હાથ પકડીને
ખુશ ઝોરથી હીલવતા કહ્યું “કંગાળ-ડાકણી-ચુહરેલ, તું શું મહારો ભેદ
ખુશો કરવા માંગેલ ? મહારો ભેદ ? હું કે જે તુંને રસ્તાપર બીક માંગતી
આએ મોટા મહેલમાં લઈ આવ્યો, તેને રૂશવા કરવાપર ખુશી થઈલ ?
મેં તહારી બીકારી હાલતને બદલી નાંખી તુંને એક અમીરી મહેલમાં મૈ-
જમાં મેં મહાલતી કરી-જાતજાતના મેવા મીઠાંન તુંને ખાતી મેં બનાવી,
તેજ શખસને, તેજ મુરખખીને, તું નમક હરામ થઈ આજે દુનયા આગળ
શરમીન્દો બનાવવા માંગેલ ! હયફ છે, શયતાન, તહારીપર ! લાનત હઝાર
તહારીપર !”

“ઓ નહી-નહી !” તે ઝોરેતે ખુમ પાડી “તે ઉલટી મહને કંગાલ
બનાવી ! એ ખઈ છે કે હું ગરીબ હતી, હું ભુકથી આજીજ હતી, હું
રસ્તે રસ્તે બીક માંગતી હતી-મગર, હું તે વખતે નીરદોશ હતી. હું તે વખતે
આટલી બધી ગુનહાગાર નહીં હતી. આજે ? આજે તો હું તહારી સાથે
તે ગુનહામાં શામીલ છું જેના બોજથી કેાણ જણે મહારીપર પાક ખુદાનો
ખૌફ કેવો ઉતરશે ! ઓ, તું મહને પાડો રસ્તાઓપર બીક માંગતો છોડી
આવ, કે મહારા માથાપરના આએ મુકેદ બાલની કાંઈખી ઇઝઝત બાકી
રહે-લેકીન, જો મહને આલીશાન આએ મહેલમાં શહેનશાહી ખુરાંકખી તું
ખવાડશે તો મહારી નીરદોશ ઝીંદગી જે ગુઝરી ગયલી છે તે ઉપર આ-
જાખ પડશે !”

“આમોશ, દાકણી!” સર રાલ્ફે વધારે ગુસ્સાખાજ બની જઈને પુકાર્યું.

“નહી-નહી, હું આમોશ હવે રહી શકનારજ નથી. હું જાણું છું કે હવે મ્હાઈ મઉત નજીક છે, તો ખાકીના થોડા વખતમાં હું મ્હાઈ પેટ ખાલી કરવા માંગુ છું, હું ત્હારા બાઇ આગલ તું જે ગયર ઇનસાફ તેને કરે છે તેનો ભેદ ખોલવા માંગુ છું.”

“ખોલી દે--ખોલી દે!” અને તેમ ખોલતાંજ ધણા જીનુની ગુસ્સાથી સર રાલ્ફે એક હાથ તે દાઇના મોંઢાપર દબાવ્યો, અને બીજો હાથ તેના ગલાંપર ઝોરથી દબાવ્યો !

દાઇ ચુપ થઈ, મગર, સર રાલ્ફને લાગ્યું કે તેના હાથ નીચે દાઇનું મહું જે દબાયલું હતું ત્યાં કાંઈ ફેરફાર થતો હતો--તેણે ગભરાઇ જઈને તે હાથ તે પછી ઉચકી લીધો, લેકીન, તેણે વાંકાં વકીને જોયું તો તે દાઇનો દમ ખલાસ થયો હતો !

સર રાલ્ફે ગુસ્સામાં તે દાઇનું ખુન કીધું હતું !

૪.

સર રાલ્ફ હવે ધણો પરતાયો ! તેણે જોયું કે તે કમબખત ગુસ્સાની ગરમીએ તેની આંખોપર અંધારાની વરાલ એવી ફપલાવી હતી કે તેને સુતેજ્યું નહીં, અને તેથી તેણે ઝોરનું દોર કરી નાંખ્યું ! પાક ખુદા એવા ગુસ્સાથી માણસોને સદા ખચાવે !

હવે તેણે તે દાઇની લાશને દુર કરવાની કોશીશ કીધી. તેનો મહેલ ધણા અસલના વખતનો હતો, અને તે મહેલના દરેક ઝોરડાની દીવાલોમાં જડી લીધેલી છુપી કખાટો હતી તે વાતથી તે માહિતગાર હતો. તેણે, તેથી, તે ખુટ્યાની લાશને તેજ ખાનગી ઝોરડામાંની દીવાલમાં જડેલી છુપી કખાટમાં બંધ કરી દેવાનો ખ્યાલ કીધો. તેણે દીવાલમાં જડેલી એક છુપી ચાંપ દાખી, દીવાલ એક બાજુએથી ખસીને કખાટ દેખાઇ, જે કખાટમાં તેણે તે લાશને નાંખી, અને પછી પાછું જેમનું તેમ બધું કરી દીધું !

અફસોસ ! માણસ જાત એકબીજાપર વેર લેવા જતાં કેટલા બધા પાપનો બોળે પોતાના સરપર વોહરી લે છે !! બીજાપર વેર લેવા માટે જે છુરી તે તક્યાર કરે છે તેજ છુરીને તેજ બનાવવા માટે તો પહેલાં ખુદ તે પોતાનાજ હાથમાંના પત્થરપર તે ધસે છે--અને પોતાનીજ આંગળી તે પર ફેરવીને તેની આઝમાઇશ લે છે તેથી તે કેમ ભુલી જાય છે ?--સર

રાજની હાલત બી તેજ હતી, એક પાપને છુપાવવા માટે તે કેટલા બધા પાપના બોળ તબે દબાતો હતો !-તે દરરોજ બેઠા ખુલશે તેથી ગભરાઈને અનેક કીસમની ખુરાઈઓ કરવા ઉપરાંત હવે તો એક ખુનીખીખ-ચો હતો !

બીજો દીવસે બેરોનેટ ખુબ ઉડારી કે પેલી દાઢની તબીયત સુધરતી હતી-અને આઠ દહાડા પછી ખુબ ઉડારી કે દાઢ તદનજ સારી તંદરસ્તી-માં હતી, મગર તે હવે પોતાને માઢર વતન જવા માંગતો હતો !-સર રાજ જે ગાડી પોતે હાંકતો હતો તે રાતના દશ વાગતાં પછી તધ્યાર રાખવાનો તેણે હુકમ આપ્યો, કેમ જે મધ્ય રાત્રે જતી ત્રેનમાં તે દાઢ ઉપડવાની હતી તેમ તેણે નઉકરોમાં ઝાહેર કીધું !

તેણે પાડીઆંપર પાડીઆં ગોઠવ્યાં, અને તેમાં તે ફતેહમંદ તરેલો જણાયોખી ! વળી તે રાતના દાઢને પહોંચાડી આવ્યા પછી તે બીજો દી-વસે પાછો બહાર ગયો, અને એક કલાકમાં તો એક મુંગી-બહેરી અઉ-સ્તને પોતાની છોકરી આગળ રહેવા માટે તે લઈ આવ્યો ! પેલી મુંગી-બહેરી નઉકરડી કાંઈ લખી-વાંચીખી જણાતી નહી હતી, અને સર રાજ જે બેયું કે આ થોભલું જુલીઅસની નઉકરી કરવા માટે અચ્છુંજ હતું ! !

બેરોનેટના નઉકરો બેરોનેટની અજબબ જેવી વરતણુંકથી પોતાના તે શેઠને વહેશી સમજતા હતા, અને તેમ માનીને કોઈ ચાવાચીવીઓ નહીં કરતું !

જુલીઅસ જનમથીજ એક મજબુત તંદરસ્તીવાળું બચ્ચું હતું, અને બચપણમાં તે સંજોગે છોકરીને બદલે કાંઈ છોકરા જેવું લાગતું-તોખી વખત જતો ગયો તેમ તેના ચહેરાપર નાઝુકાઈનો છાપ ફરતો રહ્યો.

સર રાજ કોઈ કોઈ વાર તે મુંગી-બહેરી આયા સાથે તે છોકરીને છોકરાનો વેશ પહેરાવીને ગાડીમાં ફરવા લાઢ જતો, અને તેના મીત્રો તેના છોકરા (!) ને જોઈને કહેતા “કેવો મજનો હસીન સુરત છોકરો છે !”

જુલીઅસ આઠ વરસની થઈ ત્યારે તેને એક શીક્ષક શીખવવા આવતો હતો, અને તે માસ્તર કેળવણી આપે તેટલો વખત સર રાજ તેજ ઝોરડામાં બેસી રહેતો !-તે શીક્ષકખી બેરોનેટની ચાલથી અજબ અજબ થયો; મગર, તેણેખી બીજા નઉકરોની માફક માની લીધું કે બેરોનેટ વહેશી હતો !

વખત વીયો ગયો, અને જુલીઅસ (!) સોલ વરસની ઉમરની થઈ જે ચરસામાં ઘણીવાર તે બેરોનેટનો બેઠા ખુલતો બચી ગયો, અને ઘણી વાર બાપ-બેટીને તે બાબદ ઉપર તકરારખી થઈ ગઈ !

હવે આપણે એ બાંખા વરસો દરમ્યાન વીલીયમનું શું થયું તે ટુંકમાં જોઈ લઈશું: તે બીયારો મુફલીસીના સદમાઓ ખમી નહોં જ શક્યો, પછસા પછસાનો મોહતાજ થયો, દુખ અને રંજના બોજથી તુટેલા દીલનો થઈ ગયો; અને તે પછી અમીરી મહેલનો એકવારનો મૌજમાં મહાલતો તે શખસ દીવાનો થઈ જઈને મેડહાકિસની એક કંગાલ ડોટડીમાં પડ્યો !!—દીવાના વીલીયમને માટે તેની મુફલીસ મહોરદાર કે તેનો ગરીબ છોકરો સારી દવાઈ કે સારી માવજત અપાવી શક્યા નહીં; અને તે કંગાલ બીયારો દીવાનો, બેકસ લાચાર એક મઝદુરની માફક પાગલખાનાની તે કંગાળ ડોટડીમાં રીખી રીખીને હલાક થઈ ગયો !!

વીલીયમના મરણ પછી તેની આયડીને પાલનાર તેનો એકપુરો બેટા હેનરી હતો. અને હવે હેનરી પોતાની અને પોતાની પયાની માદરનું પેટ ભરવા માટે એક નહાની ઓશીસમાં નહાના પગારપર નકકરી રહ્યો ।

હવે, પેલી તરફ, જુલીયસના ભરાવદાર મોટા ઝુલ્ફેને કાપી નાંખવાના આવતાં હતાં અને તે બાપ પોતે કેટલીકવાર પરતાતોબી હતો કે તેની આવી ખુબસુરત છોકરીને સુંદર લીબાસને બદલે તેને નછાજતા મરદાના કપડાંમાં ખુશદલિથી કાંઈક બેઢકલ બનાવી દેવામાં આવતી હતી ।

જુલીયસને તે બાપે (પેલી દંધના ખુન સીવાયની) બધી વાત કહી દીધી હતી, અને તે પોતાની ગરીબ કાકી અને પોતાના મુફલીસ પીત્રાઈને મલવા જવા અને તેમને વાત કહી દેવા માટે પોતાના પીતાને સમજાવતી—મગર, તે વરૂથ બેરોનેટ પોતાની બેટીના પગોપર પડી જવાને તેના “સુફે બાલોને કબરમાં જતી વખતે બાકમાં નહીં મીલવવા” માટે અર્જ કરતો રહેતો !!

જુલીઅસ મરદાના લીબાસમાં પોતાના ખુદા પીદર સાથે ઘોડેસ્વાર થઈને આસપાસની અતરાફમાં ફરતી રહેતી હતી, અને કોઈકવાર તે પોતાના ઘોડાપર સ્વાર થઈને પીદરની સાથ વગરબી અકેલી ફરવા જતી ।

૫.

જુલીઅસ પોતાના પીદરની મનાઈ છતાંબી જ્યારે જ્યારે એકલી પડતી ત્યારે પોતાની કાકી ક્યાં વસ્તી હતી અને પીત્રાઈ કંઈ ઓશીસમાં નોકરી કરતો હતો તે વાતની ખબર કાઢતી રહેતી અને એવી ખબરો પોડ પછી તેણે પત્તો મેલ્યો—અને એક સ્વવારના નાસ્તો કરી રહીને તે અકેલી ઘોડેસવાર થઈને માઇલોના માઇલ કુદાવીને ત્યાં આવી જ્યાં તેનો પીત્રાઈ કામ કરતો હતો.

મુફ્લીસ હેનરી કામના બોજમાં મશગુલ હતો, અને તેને માટે પાક્કી પુછપરછ કરીને જીલીઅસ તેની આગલ જમને બોલી “તહમારૂં નામ મીં બીંડસે છે કે, સાહેબ ?”

“હુંજ તે છેઉં, સાહેબ.” હેનરીએ નઝર ઉઠાવીને કહ્યું “આપની કાંધ ફરમાસ ?”

“હા, ફરમાસમાં ફરમાસ તો એ કે હું આપની દોસ્તીનો તલબગાર થઈને અહીં વેર ધણા દુરથી આવેલો છેઉં.”

“બહુજ તઅજબની વાત છે!” હેનરી અજબની પામીને બોલ્યો “આપ ધણા દુરથી આવેલા છેઓ, અને મહારા જેવાની દોસ્તીના તલબગાર છો !”

“એમાં કોઈ અજબની નથી !” જીલીઅસે રહેજ હસીને કહ્યું “એક લાયક આદમીની સારી વાત જે જાણી હોય અને તેથી જે આપણને તેના મિત્ર થવાની મરજી થઈ હોય તો મીં બીંડસે, તેમાં તઅજબજી થવા જેવુંજ શું છે જે તેની વાત !”

“આપ કોઈ મોટા માલદાર દેખાઓ છે.” હેનરીએ કહ્યું “અને હું એક મીસકીન મુફ્લીસ આદમી છું, તો મહારા અને તહમારી દોસ્તી થઈ જ શકશે કેમ ? તવંગરી અને મુફ્લીસીને આએ દુનયામાં ગોયા એક જાતની દુશમનાઈ હોય છે.”

“મગર, જે તવંગરી અને મુફ્લીમીના બનેલા બે શખસો વચ્ચે કોઈ ઘાડો સંબંધ હોય તો ?” જીલીઅસે પુછ્યું.

“આએ દુનયામાં તો સીફ પધસાનીજ પુંજ થાય છે !” હેનરીએ જણાવ્યું “ઘાડો સંબંધ આજકાલ સમજે છે કોણ ! આજે તો એક તવંગર બાઈ પોતાના બીજા મુફ્લીસ બાઈને જોતો નથી તો પછી એના કરતાં વધારે ઘાડો સંબંધ દુનયામાં બીજો શું હોઈ શકે ?”

“હું તેમ માનતો નથી” જીલીઅસે કહ્યું “કદાચ તે મુફ્લીસ બાઈએ પોતાના તવંગર બાઈનેથી કોઈ વાર કાંઈ દુખ દીધું હોય, અને તેથી તે ઘાડો સંબંધ ટુટી હોય ! દાખલા તરીકે તહમારા મરહુમ પીતા અને મહારા પીતા !”

હેનરી તો તે સાંભળીને ફાટે ફાટે ડાળે તે જવાનને જેવા લાગ્યો, અને તેણે વધારે અજબની પામતાં સવાલ કીધો. “ત્યારે, આપ કોણ છો ?”

“હું ?—હુંમારો કઝીન છું.” જીલીઅસે કહ્યું, અને તેણે શેકહેંડમાં હાથ લંબાવ્યો “તહમારો હાથ મારા હાથ સાથ મીલાવો.”

“તહમારા પીતાજી એક મુફ્લીસના હાથથી બેઝાર છે—”

“મગર, હું નથી,—લાવો હાથ.”

અને તે બેઠ કાકા-કાકાનાં આ પહેલીજવાર એક બીજાને શેક-હેંડથી ભેટ્યાં !

“હું હવે ત્હમને અહીં મલવાને વાસ્તે થોડે થોડે દીવસે આવ્યા કરશ, ત્હમને તે ગમશે કે !” જુલીઅસે પુઝ્યું.

“ઓ, મહને ઘણુંજ ગમશે.” હેનરીએ ખરી ખુશાલીથી કહ્યું.

“મહારાં કાકીજી કેમ છે ?” જુલીઅસે સવાલ કીધો.

“ખીચારાં ખીમાર છે.” હેનરી લગભગ રડી પડતાં બોલ્યો.

“હું આજે તો તેમને મલવા જઈ શકતો નથી—પણ બીજી વખતે જરૂર આવીશ.” જુલીઅસે જણાવ્યું અને તેમ બોલી રહીને તેણે પોતાની જેબમાંથી નોટનો એક ચોડો ખેંચી કાઢીને તે હેનરીના હાથમાં મુકીને કહ્યું “મહારાં કાકીને સલામ કહેજો, અને મહારે બદલે તેવણને મહારી તરફથી આએ નજીવી ભેટ આપજો—નહીં, ત્હમે એમ અચકાઓ ના, હું અને ત્હમે કાંઈ જુદા નથી, આપણે આખર કરેને બેઠ એકજ છીએ, યાદ રાખો હેનરી, કે આપણાં શરીરમાં વહેતું લોહી એકજ ચશમાંથી વહીને આવેલું છે.”

હેનરીએ શરમાતાં શરમાતાં તે નોટનો ચોડો લીધો, અને તે મુક્લીસ જવાનની પોતાની માલેકીમાં આ પહેલીજવાર એટલી બધી નોટો આવી હતી, જે જેઈ તેણે આસમાન તરફ આંખ ઉચકીને પાક ખુદના શુકરાના કીધાં !

તે બેઠ હવે છુટા પડ્યાં.

તે પછી, ઘણીવાર જુલીઅસ હેનરીને ઓફીસમાં મલી, અને પોતાની કાકીને તેને ઘર જઈને ભેટી !—તેણે તે ખીમાર કાકીને મોટી મોટી રકમો આપી, અને મોટા ડોક્ટરોની દવાઈ તથા ખુબ શક્તોવાલા ખુરાકથી તે વરૂં થવા આવેલી અબળા જુલીઅસને હજારો દુઆ દેતી પાછી એકવાર ટ્યાર થઈ !

વલી, તે બે કઝીન એક બીજા સાથે રાઇડ લેતા કોઇ કોઇ રહાંજ ખુશ ગુફતેગોમાં પસાર કરતાં ફરતાં હતાં; અને વલી, કોઇ દીવસ તો વાયદો કરીને તહેવારપર આખો દીવસ તે બે ઘોડેસ્વારો ફરી હરીને મૌજ કરતાં.

ઓફીસથી રીહા પામી એવાજ એક વાયદાને આધીન થઇને હેનરી એક દીવસે જુલીઅસની વાટ જોતો મયદાનમાં ઉભો હતો, અને જુલીઅસ વાયદા મુજબ હજુજી આવી નહીં હતી !

એકાએક એક ઘોડો ત્યાંથી સ્વાર વગર પસાર થઇ ગયો જેણે હેનરીએ જુલીઅસના ઘોડા તરીકે ઓલખ્યો—હેનરી તુરત સમજી ગયો કે

જુલીઅસને નાંખી દધને ઘોડા દોડી ગયો હતો, અને તેથી તે જુલીઅસને શોધતો આગલ વધ્યો.

અને જુલીઅસ તેને મલી, તે ઘોડાપરથી ઉઠવાઇને ત્યાં એશુદ્ધ થઇ પડી હતી!—હેનરીએ પોતાના પીત્રાઇની એસુદ્ધી દુર કરવા તુરતજ ઘોડા-પરથી ઉતરીને તેને પોતાના રૂમાલથી પંખો કરવા લાગ્યો, અને છાતીને ખુદી હવા લાગે તેથી તેણે જુલીઅસના ડગલાના અને બંદીના બટન ખોલવા માંડ્યાં!—હેનરીએ બટન બધાં ખોલ્યાં, અને જેવી તેણે તે પીત્રા-ઇની સુદ્ધ દુધ જેવી છાતી ખુદી સુકી દીધી કે એકદમ સાંપે દંખ માર્યો હોય તેમ તે ઉછલીને ઉભો થઇ ગયો ! !

હેનરી તે દેખાવથી દાંતમાં આંગણું પકડીને ત્યાંજ જડ થઇને ઉભો રહ્યો !—મગર, જુલીઅસ ધીરે ધીરે હોશમાં આવવા લાગી.

“જુલીઆ” હેનરી હવે તે પીત્રાઇને તેના ખરા આકારમાં જોઇને તેને નારી જાતીનાં નામથી પોકારીને કહેવા લાગ્યો, “આહહા ! મ્હને શું ખબર કે પ્રપંચના કાલાં વાદળાં તણે કે નુરમંદ માસતાળ છુપાયેલો હતો ! !—હું આજ સુધી સમજી શક્યો નહી કે હું તુંને જોયા પછી સદૃશી બાહર કેમ દીવાનો બન્યો હતો ! જુલીઆ, ખ્યારી જુલીઆ, તું મ્હારો ખ્યાર કયુત્ત કરે તો હું કેટલો બધો સુખી થાઉં ! બોલ, ખ્યારી પીત્રેણ, બોલ, તું મ્હને ત્હારા ભરતાર દાખલ કયુત્ત કરે ?”

“હું ત્હમારીજ છું, વહાલા હેનરી” અને એમ બોલતાંજ જુલીઆ—એરોનેટના પ્રપંચ તણે આજ સુધી ઓળખાતી જુલીઅસ—પોતાના ખ્યારા પીત્રાઇના હાથોમાં જઇ પડી ! અને તે બે વહાલાંઓએ બોસાઓનો એક વરસાદ ગોચા ત્યાં વરસાવી દીધો ! !

*

*

*

*

*

*

*

ઇનતેદ્રમની આગથી જલી રહેલા તે અક્ષલમંદ એવકુર્ક પ્રપંચી એરો-નેટ હવેજ જોઇ લીધું કે પવીત્ર ફદરત સાથ લડવામાં કોઇ ફાયદો નહી હતો. પવીત્ર ફદરતને કદીખી કોઇખી ઇનસાન લંકાવી શકેજ નહીં.

અને તેણે જ્યારે સઘળું બોપાળું કુટેલું બેયું, ત્યારે ઝખરદરતીની ખુશીથી તેણે તે બે પીત્રાઇની શાદી પોતે કરી આપી.

એક વરસ પછી તે એરોનેટ પોતાના મરદુમ બાઇના છોકરા અને પોતાના જગાઇ હેનરીને પોતાની તમામ દક્ષિત મરતો વખતે આપી દીધા, અને મી. હેનરી લીડસ તે વખતે સર લીડસે એરોનેટ થયો ! ! (સમાપ્ત)

પાક ખુદા આપણા બખતાવર નામદાર શહેનશાહ જયોર્જને.
સલામત રાખે.

